

Sarusi Mihály

VÉGIG A CORVINKÁN

Csabai csokréta

SZÜLETTEM EZERKILENC SZÁZNEGYVENNÉGYBEN

Még hogy negyvennégyben, de áprilisban s majdnem a megszállóváltás napján, ugyanis hetedikén (láttam napvilágot)!

Jó kis április-negyedikék voltak...

Mit tehettem; ha egyszer az Édesanyám e szent napon hozott a bombázókkal teli ég alatti világra.

Neki az elsőszülött, s magam is valahogy hasonlóképp.

Legalábbis — utólag — némiképpen meglep a dolog.

A már megszállt Magyarországra szült szegény boldog anyám.

S az én Anyám sem a háborúnak adta az új életet! Az életet, magából, az. életnek.

Kár, hogy olyan hamar elment. S itt hagyott magamra.

Pedig akkor hogy pátyolgatott, mentett a bomba elől!

Az anyák nem szeretnek hiába szülni.

Már ha: anyák.

S a miénk az volt.

Milyen kár ez utolsó szóért.

Fölszabadulás

Október hatodikán Gyula felől jöttek be Csabára az oroszok, s a Körös-parton rögvest lelőttek két, csapatától leszakadt magyar katonát (az önkény helytörténete nem tud róluk, pedig a sírjuk még olvasható fejfa-főlirattal ott domborodik a Kastélyi-temetőben), hetedikén pedig már ki is tört a nagy felszabadulási láz. Regélik, hogy egy asszony, aki a Vásártér mellett lakott, zsákkal járt rabolni. Az emlékező atyja üzletének lehúzott redőnye mögül leskelődött; a némbér ott haladt el előttük, karjában a feje fölé tornyosuló ólomkristályokkal. Jó nehezek lehetek, a tetején imbolygó darab leesett, mire a rablónő mérgében az egészet a földhöz vágta, és visszament használhatóbb portékáért.

Volt, hogy a zsákjába gyömöszölt cipők közé fél pár is került. „Kőváry és Szelner” főtéri csemegeüzletében az összekeveredett, akkoriban (külön-külön) igen nagy értéknek számító cukrot és sőt merte tenyerével a zsákjába. Szabályosan telehordta a rablott holmival a házmesteri házát.

November elseje táján, majd Mikuláskor jöttek a német repülő: ők is ledobták a városra az áldásukat (korábban az angolszászok a vasútállomás környékét és a jaminai-vinnyicai-csabaszöllősi-erzsébethelyi katolikus templomot bombázták porig). A németek a Vásártéren felejtettek egy teli benzinraktárt: a nagy futásban kénytelenek voltak otthagyni. Az oroszok túl magabiztosak lehettek, vagy csak nem értek rá a benzinnel foglalkozni? Mindenesetre a raktár még tele volt üzemanyaggal, amikor a németek lebombázták. Jöttek s körbeszórták (nem túl nagy bombákkal) a raktárt, el is pusztult - vele sok környékbéli ház! Találatot kapott a gazdag polgár portáján álló kis hátsó, házmesteri épület is, ahol ez az asszony lakott. Mindene odaveszett! Az a rengeteg összelopott cókámok.

A jó Isten elvette tőle - állítja ki ma a végbizonyítványt a rablók elől akkor otthonába zárkozó polgár.

(Az eddigi várostörténetek e fölszabadult rablásról sem tudnak.)

Október hatodika

Mindszent havának hatodik napján örömnépek színhelye volt az elmúlt évtizedekben Békéscsaba, ugyanis 1944-ben e napon szállták meg az oroszok a várost. Miközben mi október 6-án Aradra gondoltunk, ha tehetjük, elmentünk a Maros-parti

Vesztőhelyre, itthon maradva magunkban emlékeztünk a vértanúkra, ők hét düllőre szóló örömtáncot jártak. Batonyán valamivel hamarabb, mert Batonyát elébb látták meg az orosz katonák. (Még vetélkedtek is egymással a szovjet tisztek, ki vette észre először a távolban a batonyai tornyokat, mert hogy a legjobb szemű muszkakatoná - miután a demokráciának befellegzett - visszajárhatott kukoricázni, azaz pálinkázni a csonkacsanádi elvtársakkal.)

A bécsabai KISZ az utolsó éveiben - végelgyengülését leplezendő - már egész napos 'fölszabadulási' hejehujára vetemedett, s nem értették, néhányunknak miért nem tetszik mulatozásuk. A gyászvitézei nem a Nemzeti Gyásznapon vetették el a sulykot?!

A proletár helytörténet sima megszállásról tudott s természetesen egyetlen áldozatról sem. Az öregek emlékezéseiből ismertem e nap Corvin utcai eseményeit, korán megtudtam, hogy ezen a napon a bevonulók tankágyúval szétlőtték a házunkat. A Gondviselésnek köszönhetjük, hogy élve maradtunk. Nem úgy az a két honvéd, akinek a hantjára 1982-ben akadtam a Kastélyi-temetőben.

Egy akkor 91 éves, disznájának a sírkert mellett csalánt vágó öregasszonytól tudom, mi történt Osán Gergellyel és Ács Imrével.

Más valaki - akkor báméskodó gyermek - (1994-ben jut eszébe) a Széchenyiligetben látott kiterített német katonákat.

Eltitkolt hősi halottak

Tíz tájban jöttek be az oroszok, a Corvin utcán meg a Körös-parton, Gyuláról. A Körgátnál megálltak, tankjaikkal lőttek néhányat. Bejöttek a temetőbe, megnézték, nem bújtak-e oda honvédek. Nem találtak senkit. A Cser utca sarkán, a Körös-parton ez a két katona rájuk lőtt, menekültek volna egyik házból a másikba, amikor lepuffantották őket. A két dunántúli katona éjszakára egy házban felejtette magát, s ahogy továbbálltak volna, érte utol őket a vöröshadsereg.

A szomszédok később betették egy udvarba, másnap temették el a két magyar katonát. A temetőcsőszel berakták a honvédek a két koporsóba. Zsófi néni levette a bakancsukat, hogy ne abban menjenek a túlvilágra s melléjük rakta a koporsóba. Volt náluk papír, elküldték a családnak. Két év múlva eljöttek, azóta sem jártak itt. A temetőcsősz pénzt gyűjtött, abból rendbe tette a sírjukat.

Osán Gergely fejfáján a fölirat fölötti rajz két összefent kardot s botra tűzött pánccsisakot ábrázol, meg hogy „Béke poraira”. Ács Imre „Hősi halált halt”.

1991-ben a fejfák majd elrohadnak, föliratuk alig olvasható, a sírhantokat belepi a gyom.

- Én itt éltem le az életem a Corvin utcában, ebben a temetőben nyugszik a családom, de eddig nem tudtam erről... Ezután nekik is hozok virágot.

Marad-e legalább ennyi nyoma ennek a csabai október hatodikának?

(A „millennium évében” a város polgárai kettős síremléket állítanak, tisztelettel emlékezve e két hősi halottunkra.)

Kisöcsém Ukrajnában

- Édesanyádnak hasmenése volt; féltette Lacikát, nem adott neki tejet. Vitte az orvoshoz, de az bizonytalankodott, nem tudta, hogy szoptathat-e anyukád. A végén az idegeskedéstől elment a teje. Tehéntejet adott Lacikának.

Akkor még nem volt kecskénk, kecskét ezután vettek apámék. Azt követően, hogy 1945-ben eltemették négyhónapos, akkor ukrán betegségnek mondott bajban elpusztult fiukat.

- Akkor már Lacika is hányt, minden kijött belőle; alul-felül jött. Szép, egészséges

kisfiú volt. Ma már nem halna meg, akkor csak ha nagyon jó orvoshoz kerül. Ez meg nem tudta, mit csináljon. Meg talán nem is vette komolyan. Legalábbis az elején, mert aztán már tudta, hogy menthetetlen.

Csak a sírjához engedtek ki; amire emlékszem az egészből, hogy anyám a kis keresztnél magába roskadva könnyezik. Talán az első halottak napjára vitték ki a Ligeti-temetőbe.

- Egy hétig tartott és elvitte. A kiszáradás gyorsabb, a gyermek képes három óra alatt kiszáradni. Kijön belőle minden és kész. Anyukád rizsnyákkal etette (ma Orizának hívják, így 'jobban hangzik', pedig ugyanaz); antibiotikum akkor még nem volt. A háború után voltunk, se orvosság, se semmi.

Tán fásult is volt az orvos; a háború végének évében látott - s ha tudott, gyógyított - épp eleget.

- Nem kéne kórházba vinni, kérdezte tőle édesanyád. Azt mondta, nem érdemes, nem érnének vele oda. Elment, rá egy órára Lacika meghalt. Akkor már haldokolt.

Másfél éves voltam.

- Apukád nem kímélte anyukádat.

Nyilván arra gondol a bába, hogy jött évente a gyermek.

Való, mi megszülettünk, anyánk pedig, ÉDESANYÁNK, 1964-ig, ÉLT 41 ÉVET.

Magam teknő alatt

-Apukád vagy egy hónapig nem volt idehaza. Amiért nem lett katona, elvitték lövészárkot ásni.

Öregemet, Romániából menekült hontalan lévén, nem magyar állampolgárként csak munkaszolgálatra sorozhatták be.

- Amikor az orosz ágyúgolyó eltalálta a házat, a konyhában a vályog padláslépcső alatt voltunk. A kis szobában, ahol laktatok, az ágyúgolyó széttépett mindent; aztán láttuk, hogy semmit sem ért volna, ha idejön a golyó. Te a konyha kövén teknő alatt feküdtél. Anyukád rád borította, alátett a szélínél valamit, hogy levegőt kapj.

Talán ezért kapkodnék néha ma is levegőért.

- A kertben óvóhely volt, apád ásta, de oda csak akkor futottunk, ha az angolok bombáztak. Az óvóhely L alakú, lépcső vezetett le; az egész ház elfért itt. A tetején gerendák, azon gally, arra szalma és az egészen föld.

Kár, hogy semmire sem vélekszem.

- Egy hétig vonultak az oroszok. Óvatosan elhúztuk a firhangot, láttuk a sok fáradt katonát. Volt, aki már nem bírta, fölült a szekérre, úgy lógatta a lábát. A csizmájából kilátszott a talpa. A másik csak vonszolta magát. Néhányan kiszöktek a sorból, nem volt szabad! Jöttek a házakhoz, mert éhesek voltak. Szerencsére mamika nem ijedt meg: minket elbújtatott, ő meg kinyitotta az ajtót. Ha zörgettek, bármennyire féltünk, ki kellett nyitni, mert különben belelőnek. Mamára ragadt egy kis szlovák, így valahogy szót tudott velük érteni. Tudott egy kicsit szlovákul: zsená, hleba, ilyeneket. Mutatták, ennének! Erre mama behívta őket a konyhába és leültette: várjanak, most sült ki a kenyér! Volt egy kis cipő, azt odaadta, hozzá szalonnát. Boldogan vitték el, megcsókolták mamát.

Akkor már hét éve volt özvegy - csúfolódhatnak, de hát Mama az ura után ránézni nem tudott egy férfit.

Ki-ki megkapta a maga tekenőjét.

Szétlőtt házunk

A városból elszelelt (a rugalmas elszakadás jegyében) az utolsó német és magyar katonai egység is - lekaszálandó s kiterítendő baka maradt, mutatóba, a Körös-parton -, kiürített várost foglalt el a szovjet hadsereg nagy attackkal az Úr 1944. évének őszi hatodik napján.

Rosszul működhetett a földérintésük, vagy mert túlon túl sebesen haladtak előre - a mieink meg hanyatt-homlok menekültek? -, de nem tudhatták, hogy ellenállás nélkül az övék Csaba, hát jócskán belédurrantottak a csöndbe. Persze tetézte a bajt, hogy a Corvin utca derekán, ahogy meghajlik s az érkezőnek a Körgáttól tovább beláthatatlan marad a Belvárosba vivő út, egy otthagyt magyar tank éktelenkedett (a Csányi utca torkolatánál). Elfogyott a benzin, bedöglött, vagy ki tudja, miért hagyták ott a mieink, az orosz mindenesetre bebiztosította magát: szitává lőtte a páncélos körül a házakat. Biztos, ami biztos alapon tankágyúkkal támadt a néma és magamegadó, katonátlan, fegyvertelen városra.

A Corvin 7. a lövonalba esve került életveszélybe, két ágyúlövés rongálta meg: az egyik lövedék (szele?) levitte a háztetőt, a másik meg abban a szobában robbant, amelyben - fél évesen - magam is tanyázni szoktam. Anyám engem már teknő alá mentett, ők, amikor durrant, a vályogfalhoz lapultak, s ahogy abbamaradt az égzengés, láthatták, mire mentek volna, ha a konyhába, hova húzódtunk, üt be a ménkü. A falat átverte a gránát és úgy robbant föl a kis szobában, hogy csak forgács és szálló toll maradt utána.

Aztán, hogy válasz nélkül maradt a szovjet tüzelés, ágyúzást szüntetve megindult a várva várt muszkahad: rá a védtelen városra.

- Drága felszabadító szovjet elvtársak! - állt ki a háza elé, az útszélre a szemben lévő házban lakó Ambrus bácsi, öreg szociáldemokrata építómunkás, aki neve ellenére már annyira csabaivá vált, hogy szlovákul köszönhetette volna a megszállókat.

Közép-ázsiai kinézetű elvtársainak egyike - anélkül, hogy leszállt volna a lováról - mellé érve valamelyest lehajolt és a lelkendező férfiú szemébe köpött. Akkor Miska bácsi elhordta onnan villámgyorsan az irháját: beiszkolt a házába.

- Ó, Október Hatodika, Főlszabadultunk! - lelkesedtek még 1989-ben is az oktondi, mit sem sejtő ifjúkommunisták B.csabán.

Apám befogja magát

Apám első itthoni dolga volt, hogy befogja magát egy gazdátlan, ló nélkül maradt szekérbe és hazacipeljen egy jóféle gazdaházra való cserepet a Bohn-gyárból. Mama, anyám meg a húga toltta, amennyire tolhatta, hogy fedél alatt lehessenek újra. Téglát nem kellett a gyárból hozni, megtette a vályog is a vert falú ház kilyukadt oldalának a pótlására.

Ahogy közelített a front, egyre nehezebb lett kibújni a katonaság alól. Apámnak nem fülött a foga a háborúhoz, disznót még csak szíven szúrt - sőt, igen nagy művésze lett a böllér mesterségnek! -, de hogy emberre lödözzön... Az úgynevezett Romániából (hol magyar létére eleve csak munkaszolgálatos lehetett) tűzoltó katonának jelölték ki, meg is ugrott, mielőtt reá húzhatták volna a rumunmundért. Sokkal nagyobb kedve ahhoz sem támadt - már Magyarországon, a Csonkában -, hogy Horthy-mundérban patkoljon el, hát húzta, halasztotta. A tiszték, akiket beretvált, eddig menthették s nem tovább.

- Jönnek az oroszok!

Apám nem vette tréfára a dolgot, mégsem úszta meg: az utolsó munkaszolgálatos egységgel őt is elvitték. Tankcsapdát építeni a hontalanok is megteszik!

Mindenféle kutya népség, melynek nem akarózik önként - értelmetlen - halálba menni.

Ha magától beáll katonának, hamarabb megkapja a magyar állampolgárságot és nem kell - szégyenszemre - munkaszolgálatosnak lennie!

Menjen katonának, lövöldözzön másokra...

Jobban érezte magát a borbélyműhelyben, no meg odahaza, a Corvin utca 7. számú ház anyósa kezén lévő felének egyik - szobakonyhás - részében a párjával meg a kisfiával! Majd bolond lesz...

El is vitték.

Túl messze nem jutott vele a keret, mert amint meghallotta, hogy mögöttük már

lőnek (eszerint lassabban haladtak, mint az orosz), éjszaka bevette magát az egyik bajtársával az első kazalba s megvárta, míg áthalad rajtuk a front, és meg sem álltak - a kertek alatt vagy száz kilométert inálva - hazáig.

Volt öröm a Corvin utcában!

Megjött apám, hogy mentse, ami menthető.

Én meg - gondolom - csak lestem.

A fénykép szerint nagy, csodálkozó szemem volt.

1996., Békéscsaba

SZEGÉNY EMBER AZ ÁROKPARTON

egy falusi embernek volt egy fia s föladta az iskolába s már négy éve hogy dicsérik az ő fiát hogy az ő fia a legjobb tanuló az iskolában s egy napon az apja fölment az iskolába hogy megkérdezze a tanítót hogy igaz-e amit mondanak s egyszer a tanító kieresztette a gyerekeket az iskolából s mihelyt a gyerekek kimentek az iskolából betoppant az ajtón a fiú apja s megkérdezte a tanítótól hogy igaz-e hogy Pista jól tanul s erre a tanító azt mondta hogy Pista a legjobb s erre az öreg megörült s mikor a gyerek kijárta a négyet elvitte a fiút a városba hogy ott beadja a gimnáziumba s ott a többi fiúk Pistát csak csúfolták heccelték a csizmájával s mikor az apja bement a városba hogy a fiút meglátogassa a fiú szégyellte az apját

Közeledtek a fehérek, és azt mondták róluk, hogy összevissza zabrálnak. Gyorsan felraktunk minden szerszámot, gépet a vagonokba, és föl vittük Pestre. Amikor visszafelé jöttünk, Szolnoknál találkoztunk azzal a személyvonattal, amely utolsónak jött Csabáról. Nem vittünk magunkkal sok ennivalót, nem gondoltunk arra, hogy sokáig nem mehetünk haza. Így aztán hamar megéheztünk. Kérdezősködtünk, hol kaphatnánk valami harapnivalót. A Vörös Hadsereghez küldtek. Ott örömmel fogadtak minket, mert éppen akkor sztrájkolni akartak a dunántúli vasutasok, nem fogadták el az új pénzt, csak a jégforintot. De a sztrájk elmaradt, megijedtek, látták, hogy akkor mi dolgozunk. Mi Szombathelyre mentünk, a többi Kaposvárra. Azok majdnem ott maradtak, csak segítség mentette ki őket. Amikor az Internacionálét játszották, levertük az urak fejéről a kalapot.

Az volt még érdekes dolog, amit a mesterem gyerekével megéltem. Kovácsinas voltam a szomszéd házban, ott, ahol most a ti lakásotok van, annak a helyén állt az öreg műhelye; a mostani melléképületben, ahol Eszti néni lakik, ott laktak. Naponta négyszer-ötször el kellett vezetni a fiukat a klozetra, mert vissza kellett dugni a végbelét. Hát ez, egy nagyon érdekes eset volt. Mostanában sokat emlegetem.

Eszti néni boldogtalan ember volt. Gáspár már a harmadik férje volt. Az első Szibériában maradt. Várt rá vagy tíz évig a mi Esztink, aztán jött egy suszter, vele élt néhány hónapig. De nagyon részeges volt, elzavarta. Gáspárral jól kijött, de a szerencsétlenje rákban meghalt. Esztike egyedül maradt, nyugdíjba is ment, úgy érezte, nem kell senkinek, felakasztotta magát a padláson. Tőlem kért hozzá kötelet. Azt mondta, a disznót akarja megkarikázni. Hát a szerencsétlenje meg magát karikázta meg, a nyakába tette. Tovább nem tudom.

Ez a Jani, a mesterem gyereke, különösen szerencsétlen volt. Néhány év múlva tüdőbaj vitte el. Hát még a mesternél is. Mert hogy nekem a tizenkettőből csak öt testvérem nőtt fel, még érthető, mi proletárok voltunk. Úgy látszik, a földes szoba az iparosoknak se használt.

Páncélvonatunk már hetek óta vesztegelt a nyílt pályán. A sín egyik végében a fehérek, a másik végében meg a mieink álltak, egymástól jó messzire. Már nem is tudom, miért, de harc nem folyt. Mink olyan előőrsök voltunk. A vagonok alá nyulas ketreceket ácsoltunk be, hogy legyen mit ennünk. Fű rengeteg volt. Egyszer megtörtént, hogy a fehérek, a burzsuj istenüket, nekünk engedtek egy mozdonyt, amelyikben nem ült senki.

Mi csak bámultunk, hogy ezek meg mi a fészkes fenét akarnak, jön felénk az a rohadt kémény, mást alig láttunk. Gyorsan fel is robbantottuk előtte a sínt, nehogy még kárt tegyen bennünk. Túljártunk az eszükön, az biztos.

Varga Bandi bátyád okosan csinálta. Az egész kommün alatt otthon ült a kuckóban, meg se nyikkant, persze félt a fehérektől. Amikor aztán az antant meghúzta a határt, hát nem felkapott csempésznek az öreg? Akkor még kemény ember volt, csinált is nyolc gyereket. Valahogy csak el kellett tartani a családot, a férfiember pedig munkát sehol se kapott, legalábbis eleget. A gyerekek éhesek voltak, mindig kenyérért siránkoztak. Akkoriban jó áron vették az oláh hegyek közt meg Regátban a lámpaüveget, nálunk meg a sót, petróleumot. Úgyhogy ezekkel kereskedett. Néha meg embert vitt át a gránicon, azért különösen jól fizettek. Volt úgy, hogy egész csürhét hajtott át az árkon, mert hogy Romániában csak két lej volt a hús. Megleste, mikor nem jár arra a gránicsár, és már ment is. Megtörtént, hogy elfogták. Egyszer alaposan megjárta, mert zsák sóval cipekedett át néhány komájával, amikor valami ellenőrök elfogták őket. Bekísérték valamennyit a kaszárnyába, a dolgaikat pedig szétszórták a falusiaknak, jól megkenték őket, aztán se szó, se beszéd, a határon találták magukat. Még azok mondták, hogy ne nagyon zajongjanak, mert a románok észreveszik őket. Ők bizony azt várták, hogy az aradi tömlöcben fognak kikötni. A magyarok biztos nem akartak galibát csinálni se nekik, se maguknak. Egyszer meg a románok vették észre őket, nagy tűzharc támadt. A szegény népség majdnem egymást taposta le, úgy rohant. Különben Bandi bátyád se volt valami nagy hős, csak hát a szükség nagy úr. Nagyobb, mint az Isten. Nem is látta sok hasznát éjszakai kódorgásainak, mindig más fölözte le a hasznot. Ő csak vezetett, cipekedett, testével védte a többi a puskagolyók elől. Ráadásul szegény feje még részeges is. Úgyhogy csak egy nagy erős tölgyfaajtót tudott venni, tudod, a pitvarból a házba nyíló. Ma is megvan.

Negyvenötben, amikor győzött a kommün, már nem jut eszembe, hogy is hívták azt a könyvkereskedőt, mondta, menjek velem, képviselő leszek, hogy is hívhatták, hiába, már öreg vagyok, de nem mentem.

Hívtak később is, de ezek nem tetszettek.

reggel háromnegyed hat órakor megmosdottam felöltöztem enni adtam a galamboknak s aztán megreggeliztem reggeli után elmentem a templomba amikor onnét hazamentem elővettem a korcsolyámat s kimentem a Körösre korcsolyázni s ott találkoztam Szlepkóval egy darabig korcsolyáztunk s aztán hazamentem és megebédeltem ebéd után pedig egy kicsit olvastam s aztán megint kimentem korcsolyázni s ott szintén találkoztam Szlepkóval s egy darabig együtt korcsolyáztunk s aztán ő hazament s aztán még ott volt egypár barátom a jégen és hozzájuk csatlakoztam s addig korcsolyáztunk míg egyszer úgy hasra estem hogy félig elment a korcsolyázástól a kedvem s aztán hazamentem megvacsoráztam és lefeküdtem

Senki se akarja elhinni, de én emlékszem még a Malatyinszki gyerekre, a fehérterror idején menekült ki a Szovjetunióba. Azóta Malinovszkij lett és miniszter. Pedig én emlékszem rá.

Meneteltünk nagyban, amikor rám jött a nagydolog. Kukoricadúlón mentünk, behúzódtam a sűrűbe. Lehúztam a gatyámat. Hát egyszer csak egy oláh katona az orrom elé tolja a puskáját, és figyelmeztetett, az ujját a szájára tette, hogy meg ne merjek

nyikkanni, mert lepuffant. Benne ültem a saját ürülékemben, nem is szóltam semmit, legfeljebb sóhajtottam egyet. Aztán mutatta, hogy álljak fel, húzzam fel a gatyám. Csak arra emlékszem, hogy nemsokára már én vezetem a komát, saját flintáját nyomtam a hátába. A parancsnoknál vallatni kezdték, de csak szabadkozott, hogy nem ért semmit. Néhányszor seggbe rúgták, de az se használt. Én örültem a dolognak, de a főhadnagy a végén nagyon feldühödött, mert mit kezd ő most a lövöldözés kellős közepén ezzel a fogollyal. Halkan odaszólt, vigyem a híd alá és kész. Levittem, már majdnem elsütöttem a puskámat, amikor megszólalt magyarul és könyörgött, hogy neki gyerekei vannak, várja haza a felesége, ne bántsam, ő nem tehet semmiről, hogy itt harcol. Szóval így jártam én ezzel a román katonával. Lőttem egyet a puskámmal a levegőbe.

Huszonkettőben lettem tényleges katona. A városházán a mi nevünk, kommunistáké, külön fel volt írva. Szabadságra akartam menni. Mész te a rohadt komenista anyádba! Ha már hárman voltunk egy csoportban, mindjárt jött a tiszt, és szétzavart minket. Féltek, hogy agitálok. Egyszer fölterjesztettek kitüntetésre, de hát másokat emeltek ki, én kommunista voltam.

Esténként rendbe tettem a csizmámat, minden hajlatot, minden szegletet kifényesítettem, még az ágyékát is. Úgyhogy jöhetett már tőlem a körletvizit. Egyszer odajön hozzám egy cugszfűrer gyerek, késével megpiszkálta a bőr és a patkó közti részt, pár porszem rajtamaradt. Erre úgy eldobta, hogy kefélhettem róla a meszet meg a téglaport. Összeszedtem a villanykörte maradványait, még azt is nekem kellett kifizetni. Így szokás ez nálunk, mondta, meg azt, hogy kuss. Hát én aztán el is hallgattam.

Emlékszel arra, amikor ilyen kicsi voltál? Az utca kölkei nem mertek az udvarba bejönni, a műhelybe meg különösen nem, a kerítés résein lestek be. Lovat patkoltam, kereket ráfoltam, vasat vertem, tüzet fújtattam. Te bejöhettél, mint szomszéd gyerek, néha segítettel a fogót tartani. De amikor a szikrázó vasat kirántottam a tűzből, és nagyokat vertem rá az üllőn, hiába hívtalak, ijedt szemmel curikkoltál a kijáráthoz. A szikrától nagyon féltél, csak a lovaktól nem. Hiába káromkodtam, hogy ne állj a fárhoz, mert kivered a falat, te csak odasomfordáltál. Azt hiszem, egyszer sem rúgtak pofán.

De ráfizettél egyszer! Azzal a csavargó Palyóval kitekertétek a jérce nyakát, én meg előkaptam az ustort, és csúnyán elvertelek benneteket. Előtte a szín gerendájához kötöztem a lábatokat, a szíj meg állandóan a bokátokra tekeredett. Üvöltöttetek, mint a barmok. De legalább délben volt mit enni.

Repülőnapon, meg máskor is, a háztetőn néztétek az ejtőernyősöket. Lent szidtam a bandát, ti csak röhögtetek. Na, de amikor megéhezett a banda, elfelejtétek az ustort. Mert pattogott aztán a hátatokon.

Már nincsenek olyan eprek, mint régen. Nem jó ez a fa már. Akkoriban, amikor ti kicsik voltatok, még én is szívesen felmásztam rá a létrán. Egymás alól hányszor elvettétek, lett is belőle nagy zenebona. Az egyik siránkozott, nyafogott, a másik meg lent röhögött. Nekem kellett az ustorral szétütni köztetek.

Az eperfa másra is jó volt. Idehoztátok a környék összes leányát, felküldtétek eprészni őket. A marhák meg gyanútlanul felmentek. Ma se tudják, hogy ti akkor a fenéketek

bámultatók. Némelyik már feketedett, akkor nyílt csak ki a csipátok! Ilyenkor én is veletek nevettem.

Megy haza a vásárból a magyar paraszt, új csákányt visz a vállán. Elhalad a tót ember tanyája mellett, a gazda kint áll a porta előtt. Előveszi a pipáját, és odakiált a magyarnak: - Csákáj, koma, za pálem! - Előbb nem ért a magyar semmit, erre a tót megismétli. Megijed a magyar, futni kezd, a tót meg utána, és csak egyre ordibál: - Csákáj, koma, za pálem! Csákáj, koma, za pálem! - A magyar erre még jobban kezd szaladni, és visszakiált: - Még hogy az apádé, most vettem a vásáron! - Pedig a tót ember csak azt mondta, hogy várjál, koma, gyújtunk rá.

Ötvenhatban majdnem mártír lettem, a fene ott egye meg. Elmentem meglátogatni a nővéremet, mert olyankor már nincs munkája az embernek. Épp akkor tört ki a forradalom, mindenütt a megvadult tömeg. Különben se vagyok ismerős Pesten, most meg aztán bennem is felborult minden. Nem találtam Erzsi nénédéket; ahogy tehettem, jöttem haza az első vonattal. Valamelyik körúton egy motoros úgy rohant, hogy keresztülgázolt rajtam. Szerencsére ott volt az én jó zsinóros bundám, földig ér és jó vastag. Nem is éreztem én semmit, épp csak hogy átment rajtam, a fejemet se ütöttem meg. Arra lennék kíváncsi, ki volt az illető, mert gyorsan felpattant, és már el is tűnt a tragacsával. Ávós vagy felkelő? Csak az biztos, hogy elütött.

a moziba elindultunk s a moziba mikor bementünk bemutatták az ókori művészeteket s építményeket a régi görögök oszlopsorait s bemutatták az ókori Rómát s ennek végezte után előadták a Petőfitől való költeményt melynek címe János vitéz bemutatták amikor János vitézt elkergeti gazdája János vitéz mikor az óriások közölt van s János vitéz Franciaországban és mikor János vitéz a tündérkirály s végül vígjátékul adták Tinta Matyit s a mozi végeztével hazamentünk

Nyáron esténként kukoricát pattogtattunk. Te is átjöttél, velünk ettél a teli szakajtóból. A piros szemeket nem szeretted, már akkor is féltetted a fogad, nem szívesen ropogtattad. Az anyja istenit, már nekem sincs fogam, legfeljebb a nyálam csorog, ha látom, hogy amit én csinállok, más eszi meg.

Nyáron, munka után, este kilenc körül kint ültetek az árokparton. Előttünk erősebb volt a fű, mint máshol, oda gyűltetek. Papsajtot eszegetett mindenki. Átkalandoztátok a világot, nagy felfedezésekről ábrándoztatok. Biztos akad még olyan sziget, amelyet senki se látott, bátorítottátok magatokat, talán még új földrész is van, amelyik valamerre a déli féltekén bujkál az öregtenger kellős közepén. Megbeszéltétek, milyen lesz a hatszemélyes csónakotok, amire vitorlát is lehet majd húzni. Elindultok a Körösön, le a Tiszára, a Dunára, a tengerre. Szívesen hallgattalak benneteket. Eszembe jutottak az én gyerekálmaim, amelyekből semmi se lett. Reméltem, hogy nektek majd sikerülni fog mindaz, amit mi elképzeltünk. Majd ti befejezitek, mert mi beleöregedtünk. Túl sokat vertek minket.

Pipázva ültem mellettetek, s néha én is elmeséltem valamit. Hogy figyeltetek, hiszen az nektek mind új volt. Az, ami nekünk az életünk. Az a sok szenvedés. Mindig azt reméltem, hogy valami hatásom csak lesz rátok, mást már nem tehetek. Én nem jártam annyi iskolát, mint ti. Csak nevettek, ha azt tartom Lenin legnagyobb mondásának, hogy emberek, járjunk a pártba is, meg a templomba is. Mink így mondtuk egymásnak, ezért is szerettük mi, vörösök, Lenint. Emlékszem rá, amikor a felsorakozott zászlóalj előtt

felolvasták Lenin üzenetét, amit Moszkvából küldött. A verések után mit tehettem, másképpen látom azóta a világot, hogy bejött fehér lován a tengerész.

Ha idejében beléptem volna a csoportba, már nyugdíjas lennék. Nem voltam elég okos. Nem hittem én már senkinek. Ma meg már késő lenne. Dolgozom még, ha lesz hozzá erőm, és nem fordulok fel, dolgozom még öt évet, ha úgy jön ki. Minden reggel sárban, fagyban kerekpározom a központba, és ott verem az üllőt, nem itthon. Ez a műhely senkinek se kell. Fiatal már nem tanul ilyen szakmát, jobbat keres, vagy ha kovács lesz is, gyárba megy. A fiamat szerettem volna befogni, az ükapám is kovács volt, de nem maradt, mindig utálta ezt a munkát. Inkább iskolába járt. Na, ti aztán jól kiokosodtatok. Még te több hajlandóságot mutattál volna.

De sokat hallgattam én. Hogy egyszer ki mertem nyitni a pofám, de sokat vertek. Néha már ember se voltam, úgy összetörtek. Az volt az egyetlen jó az egészben, hogy a feleségem mindig szeretett. Ha hetekig a csendőrségen voltam, vagy a kocsmában aludtam, nem kergetett el, soha egy rossz szót nem szólt. Csak sírt ilyenkor. Áldott asszony, már ő is megöregedett, szegény. Sokat fájlalja a jobb lábát.

Nem engedem meg soha, hogy horgonnyal piszkáljátok. Ha valami beleesett, fene hozza, felrobbanni nem akarok. Mind a két háború után teledobálták fegyverrel, lőszerrel. Persze megrozsdásodhatott már, de még így se. Régebben tükörrel néztük az alját, bizony minden jól látszódott. Az a puska is, amelyiket annyira kerestek a románok. Véletlenül magammal hoztam a kommün bukása után. A ruhám az árnyékszékbe került. Én meg először a kazalba, aztán meg a dutyiba.

Együtt vártuk a tavaszt. Az ásókat, gereblyéket lekapartuk, aztán a föld úgyis kifényesítette. Minden kölök szerszámot kért, először ásni akartatok, utána már megelégedtetek a gereblyézéssel is. A kifordított gilisztákat versenyt futva hordtátok a tyúkoknak, azok meg majd a szárnyukat törték a tolakodásban. Hogy vártátok az első tiszta időt, a napsütést, ahogy a kert földjéről eltűnt a fagy, a víz, a lágyság. Dugványoztunk, száraz málnaszáratok tördeltünk, fákat nyestünk, szép volt. Az a levegő, az a sok nevetés, boldog felszabadulás. Most meg már lassan tél lesz, legalábbis nekem.

Öregapád minden pénzét elitta, a családdal nem törődött. Öreganyád hét gyereket nevelt fel, néha még levesre se futotta az öreg keresetéből. Nem tudott spórolni, mert ha pénz állt a házhoz, ment a kocsmába. A gyerekeket kegyetlenül verte. Az ő apja még írástudatlan parasztember volt. Egyszer nagy vagyont örökölt, és a jegyző aláíratott velük valami papírt, amelyen az állt, hogy az egészet ráírják. Az öregeknek azt mondta, hogy megy elintézni az ügyet, csak ehhez az ő aláírásuk is kell. Úgyhogy alá is írták a szerencsétlenek a keresztet. Apád máig azon nevet, hogy így jobban jártatok, mert most olyan a rendszer. Most, fiam, te is kuláckyerek lennél.

egyszer Franciaországban több magyar munkások összegyűltek s ott magyar nótákat hegedültettek a cigányokkal s a sok francia úriasszony és lányok és urak nem tudták hogy mi van abban sírni való hogy a csárda mellett gulya-ménes ottlegelget s ott a magyarok nem tudtak mulatni mikor ezt a nótát búzták a cigányok hogy kondorosi csárda mellett gulyaménes ottlegelget ottlegelget

Amikor elkaptak az oláhok, hogy vöröskatona voltam, minden vasárnap jelentkezmem kellett a kaszárnnyában. Először fenéken rugdostak, aztán meg azt a parancsot adták, hogy mossam fel az udvart. Hát az udvart hogy lehet felmosni? Mindig ünneplő ruhában kellett megjelenni. Aztán, ha nem ment a sárdagasztás, ájultra vertek. Néha dolgoztattak is. Hiába, nyilvántartott ember voltam, vörös magyar. Ajaj.

Jártam a mostani világháborúban is. Akkor már a magyar baka csak utóvédnek és megszállónak volt jó. Nekem is olyan rozsdás volt a puskám, hogy amikor először elsütöttem valahol a Kárpátokban, majdnem engem ölt meg, úgy szétvágta a csövet. Egyszer észrevettük, hogy jönnek az orosz tankok. Gyorsan behúzódtunk az erdőbe, és a trén onnan figyelte a fejleményeket. Néztük, most mi lesz, mert a mezőn keresztbe védelmi vonalként mély árok húzódtott. Amikor odaérték, az első visszafordult, de aztán meggondolta magát, és belehajtott az árokba, a többi rajta keresztül folytatta a felvonulást. Nekünk még a hajunk szála is égnek meredt.

A szomszédok sokszor csúfoltak: - Te akartál felakasztani minket! - Zsírosparasztok laknak az utcában. Ma már lejjebb adták, elmentek gyári munkásnak. Akarta a fene fölakasztani őket.

A fiammal ritkábban verekedtél, mint a bátyáddal. Egymást cséplétték agyba-főbe, alig volt nap, hogy össze nem vesztetek. Néha fél téglával kergetőztetek. Az egyiknek a szeme dagadt be, a másik meg a földön hempergett félájultan. Nemegyszer az anyátok szedett szét benneteket, ő meg aztán nem sokat teketóriázott, mindkettőtököt jól megruházta. Panaszkodtatok, hogy igazságtalan, de hát mit tehetett, egyik fiát sem akarta elvadítani magától. Inkább mindkettőtöknek odavágott szíjjal, seprűnyéllel. Neked egyszer játékból a vasalóval barna csíkot nyomott a karodra. Nyár volt, és te ott lábatlankodtál körülöttünk. Nevetve ijesztgetett a forró vassal, te meg beleugrottál. Most is látszik rajtad. Elsírta magát, úgy megsajnál. Szeretett titeket, az Isten áldja meg.

Iskolás korodban, úgy ősz közepén, eltört a bal könyököd. Az orvosok nagy nehezen összerakták a csontodat, begipszelték. Amikor aztán levágták, azzal ijesztettek meg bennünket, hogy ha nem nyújtjuk ki, úgy marad, és nem fejlődik tovább. Úgyhogy az anyád minden este vizet melegített, a könyöködöt a lavórba tette, és óvatosan feszegette. Mindig addig, míg sírni nem kezdte, akkor egy kicsit pihentetek, s folytatta tovább. Ilyenkor már együtt sírtatok. Szegény nagyon szeretett, nem bírta könny nélkül nézni, hogy neked mennyire fáj. Te meg nyavalyogtál, hogy nagyon fáj, édesanyám, de csak nyomja jó erősen. Nézd, milyen jó még most is a bal kezed.

Amikor elfogtak egy vöröskatonát a fehérek, ezer módját találták ki a kínzásnak. Kedvenc módszerük volt, hogy beretvéval sűrűn felhasogatták a szegény magyar honvéd bőrét, és még meleg trágyába hengergették. Ott forgatták, élve eltemették. A bűz szétmarta kívül-belül. Ott haltak meg az erjedő ganéban. Na, aztán ha kiderült egy fogolyról, hogy véres kezű burzsuj állat, az is elbúcsúzhatott az árnyék-világtól. Élve tettük azt a cseh tisztet a kazánba.

a szünidőben legtöbbször játszottam olvasgattam és segitettem odahaza én az egész szünidőben nem voltam beteg egypárszor segitettem édesapámnak a műhelyben egypárszor elmentem valamelyik barátomhoz s néha tanulgattunk egypárszor eljött Szlepkó s elbeszélgettünk vagy pedig kártyáztunk vasárnaponként pedig szintén eljött

Szlepkó és vagy fölmentünk a városba s ott sétálgattunk s mikor meguntuk hazamentünk s vagy beszélgettünk vagy kártyáztattunk

Zavaros idők jártak akkoriban. A Horthyt pártolók se szerették a románokat, persze nálunk csak jobbak voltak. A mi pofánkat nagyon nem szerették. Ezért mentem annyiszor véres fejjel haza. Nézd, nincs egy fogam se. Nem sokat húzott ki ebből az orvos.

A szerelmem is olyan volt, mint az életem. Gazdalány szeretett meg, feleségül is vettem egyből, ahogy megtudtam, hogy tetszik neki a bajszom. Őt kitagadták, én meg koldus voltam. Apám azért befogadott bennünket. Összebb kellett húzódnai, de anyámnak így könnyebb lett. Az öreg sztari biztos gondolt erre is, de nem baj, csak megmentett bennünket. Templomban nem esküdtünk meg, mert én nem hiszek Istenben. Különben sem engedtek volna oda engem, tízszer szétverik addig a fejem. Nem bántam meg. Hogy zúgott akkoriban a környék, nem hoztak munkát, de ha jöttek a tanyasiak a piacra, azok nem törődtek az ilyesmivel, siettek. Annyit kerestünk, hogy nem kellett éhen veszni. A gyerekek inkább már ebben a világban nőttek fel, a nyomort csak a nagyobbak ismerik, az apraja legfeljebb halványan emlékezhet valamire. Ma már mind dolgozik, itt hagytak. Már a pálinka sem olyan, mint régen volt, nem esik olyan jól. Ha hoznak, hát megiszom, de már nem teszek csúfságot.

Negyvennégy őszén már itthon voltam. Megint a klozettba került a ruhám, puskámat meg rég elhagytam. Vártam, hogy átvonuljon rajtunk a front. Nem volt erre komolyabb harc, a nyilasok amilyen hangosak voltak, olyan hirtelen elszeleltek. Érdekes, csupa csőcselék volt, meg néhány orvos. Juhászék előtt, a sarkon állt egy kilőtt magyar tank, vagy az is lehet, hogy csak egyszerűen otthagyták. Előtte hetekig bombáztak az angolok. A körgáton túl égett az út az autókból kifolyt olajtól. És amikor megérkeztek az első ruszki tankok, elérték a körgátat, nyilván csak azt látták, hogy ott áll a tank Juhászék előtt. Megnézhetted, hogy nézett ki fél óra múlva a mi oldalunk.

Látod, ez itt, az újság címlapján, Rákosi az emelvény közepén. Azért állnak előtte a gyerekek, nehogy a munkások rálőjenek. Hiába, a munkások sajnálják a gyerekeket.

Dobri nóc, fiam.

Amikor a fehérek még messze jártak, az újságok piszkos, szőrös talpú oláhoknak nevezték őket, aztán ahogy közelebb értek, ellenséges román csapatokról írtak, amikor pedig megszállták Csabát, drága román testvéreink, felszabadító román katonák!

Most már tényleg menj haza, jó éjszakát.

az ősz az igen kedves évszaka az emberiségnek ősszel megkezdődnek a szüreti mulatságok ősszel elmennek a vándormadarak ősszel megsárgul a falevél és lehull ősszel érik a legtöbb gyümölcs ősz vége felé a mezőkről bejönnek a verebek varjak pacsirták ősz végén már megszűnik a futball s az ilyen szabadon levő sportokra az emberek is eljönnek a mezőkről hogy a városban vagy a faluban nyugodtan tölthesse a téli szünidejét a földműves ember ősz végén már lehull a hó s bekövetkezik a kedves tél

1967., Békéscsaba

PÁZSIT

Mit jelent az, hogy pázsit? Zsombékos, csatornás, kisebb-nagyobb nyílt vízzel, náddal, sással, kákával, bokrokkal benőtt mocsaras rész Corvin szélén. Hogy pontosak legyünk: a mocsárvilág elején elterülő állandóan vízmentes sziget, amely, mint a Pázsit szíve, télen-nyáron a miénk lehetett. Corvin kisváros. A pázsit, ez a pázsit, épp így talán csak itt volt ismert. Ma már nem az. Tulajdonosai, az egykori corvini gyerekek is elfelejthették már. Legfőljebb unokáiknak hazudoznak róla, ha éppen eszükbe jut a sok háborús meg szerelmes történet közti szünetben. Mert nem is egész Corvin ismerte, csak ez az első kerület, régebben tized. A Holló utca suhancaié volt. Mérnök, tanár, villany-szerelő, orvos, tisztviselő lett belőlük. Meg sok-sok gyerek.

A pázsit. Mi is az, hogy pázsit? Egyik oldalról a Holló utca zárja túloldali házaival, jegenyesorával, szemben a futballpálya magas téglakerítése veri vissza a kiabáló fiúk hangját. Másrészt a városzéli kertek, e más résszel átellenben pedig még messzebb, mint az előbb, körgát keríti, mint leghosszabb oldal, a pázsitot. Valamikor erre járt a Körös, ellene emelték. Előtte, mögötte nád, nád, rengeteg, no meg a város.

A pázsitnak, mint minden tisztességes helynek, piactere is volt. Lényegében ez volt a pázsit, ez a gyöp. A többi: mocsár, hogy mégis pázsitnak mondd az egészet. Olvadástól az utolsó napos délutánig. S valami napsütés mikor nincsen?

A telket élővízű kanálisrendszer ölelte át. Csak egy biztos bejárata volt, a Holló utcaiak oldalán, a város felől. Időszakonként másfelől is megközelíthető, például egyszer akkora meleg tört ki, hogy kiszáradtak a vizek, s a halakat kassal fogták az emberek.

Csendes volt még akkor a Holló utca. Az árokparton tehén, kecske, disznó legelt, már amikor éppen nem hajtották őket a legelőre. Ma Holló út. Megrakott teherkocsik rohagálnak át rajta. Az egykori pázsiton előbb szemétdombok kezdtek nőni, majd a város is idehordta a maradványait, végül ötemeletes lakóházak lepték el a feltöltött lápot. A meglepett költözőmadarak ijedten húznak odébb, ezt már nem ismerik. Keletre pedig rizsvetés a hajdani széken, amely a határig húzódott.

NY, mint nyár

István azzal kezdte a reggelt, hogy összeverekedett az öccsével. Nagy zajongás közepette hajtották a pázsitra a kislibákat, kiskacsákat. A tyúkok már rég szerteröpültek, s az asszonyok örömeire többnyire a nádasban tojtak. István az egyik, öccse meg másik bokor mögé hasalt, s förtelmes szitkokat szórtak egymás fele. Nem sokáig. Gyűltek a kecskék az utcán. Be kellett menni, eloldani a két gidát meg az öreget. Jó tüskés akácgallyal odasózott annak a rohadt mekegőnek, annyira, hogy az megfélemedezett a rokonságról, és István alig tudta elkerülni a szarvát. A kutya láncát tépte, a kicsik panaszosan mekegtek. Kirohant a mama.

A ház alatt csermelynyi kanális tekergett. Amolyan mezsgyehatárnak is mondható. Nyilván csak az egyik oldalon. Arról nem volt kerítés, ez aztán elég gondot okozott a fehérnépnek. Újabb ok a veszekedésre. A jószágnak állítólag nincs esze, sőt valójában szeme sem, de azért a gazdájának lehetne, mondogatták egymásnak különféle jelzőkkel s viszonylag ritkán használt főnevekkel egyetemben.

Az út alatt jókora cső vitte át a vizet, s a széles árokban továbbhaladt a többi kert mögött a Körös felé. Előbb azonban tevékenyen részt vett a pázsit elkülönítésében. Javarészt belőle táplálkozott a mocsár. Bár gátakkal zárták el tőle, valahol mégis összeköttetésben lehetett vele, mert a mi barátunk nem száradt ki az istennek se, csak amikor már repedezni kezdett a meder. Föltehetően átszivárogtak egymáshoz. Egyébként örömmel ölelkeztek felhőszakadás idején.

A szomszéd Ondris most ébredt. Egyetlen gyermek, megérdemli. Igazuk is van, Ondris jó gyerek. Éltanuló, máris a család esze. Nagy múltú féliparosok utolsó sarja. Minden tekintetben utolsó, mert hogy se paraszt, se iparos nem lesz, se mind a kettő, arról sokan gondoskodnak. Az apa még hajlik rá, hogy fiát is szakmára tanítsa, bár ma sem könnyű már megélni a kis földből meg az iparból, hát még mi lesz tíz-húsz esztendő múltán. Az anya derék asszony, talán túlzottan is. Többet szeretne a fiából, mint ami eddig az egész család volt. Volt, mert ma már szinte semmi sincs a húsz holdból. Húsz (igaz, csak tizenhét meg még néhány öl, de úgy mondják, húsz) magyar hold a jó zsíros kígyósi földeken. Mekkora vagyon. Mindez a Holdba ment. Önként leadták, volt annyi eszük. A tévészervezés híreitől megijedtek, és fölajánlottak mindent, amit csak lehetett, a tanyát is. Maradt a városi fél ház a kerttel, semmi több. Gábor sógor járt rosszul. Mindjárt a háború után a zsellérek rágyújtották a tanyát, majdnem bennégett pereputtyostul. No, a mama mégis olyan rátarti, hogy szinte barátnéja sincs. Jó zsírosgazda leánya. Lényegében összeillettek volna. Inkább örülne, hogy iparos emberhez vitte a szerencséje, most nem kell kódisnak lennie. Pedig azelőtt ezt az egyet nem szívelte az urában, különben belezöldült, úgyannyira, hogy apámuram ma is sírna, ha élne, mennyi föld veszett ezzel a házassággal. Mert hogy szövetséget akart vele kötni egy kígyósi nagygazda, a fia érdekében, aki szintén szemet vetett a lányára. Vethet biz az, neki csak az András köllött. Tőle van az Ondris gyerek, senki mástól.

Az öreg Botyánszky suszter, az a szakmája, szegény fódózó-cipész, a felesége annál hangosabb. A háború előtt kocsmájuk volt, de egyébként is szerette az italt. Volt olyan idő, amikor a neje is jobban, és csak a szövetkezet intő szava billentette helyre az egyensúlyt. András bácsi fáradt embernek érzi magát. Amikor még élt a pázsit, maga fejte a tehenet, a tehénnek a tőgyét.

Fia, Ondris, semmiben sem hasonlít rá. Talán a nevében. Kire ütött ez a gyerek? Nem rá, mert túl okos, nem az asszonyra, az túl gangos. Talán az öregapjára. Az volt ilyen elégedetlen, folyton könyvet búvó ember. Hát hozzá képest biztos rengeteget olvasott, mert ő a kezébe nem vett nyolc-tíz éve egy árva regényt sem. Rájött, hogy mind hazugság, ő különbeket átélt. A nagyfater tengerész, vagy mi volt a Monarkiában, világot járt, de más se volt neki. A felesége még idejében itt hagyta, ő hű maradt a családhoz. Nem tudott eleget összehordani, amikor végleg hazajött. Nem is teljes az Öreg. Aki annyit utazik, és mégse viszi semmire.

Ondris nem kelt korán. Hat után a napocska már erősen rámeredt, hiába lógott az ablakon takaró. A rádiót fölérősítette, hajnali zenés ébresztő, nyújtózkodni is szokott. Ellentétben a családi hagyománnyal, nem számítva ide azt a világcsavargót, dermesztő kútvízben tisztálkodott, fogat mosott. Hát az meg mire jó. Az iskolában hallotta, hogy mindez nagyon jól tesz az egészségnek, s a legtöbbször kifutott a gátig. Nem is lett csenevész ember belőle, mert gyereknek az volt. A tanulás még hagyján, de ez egyeseknek egyáltalán nem tetszett. Ezzel az erővel akár az egész kertet föláshatta volna.

A mozi, az igen. Heti három-négy meg se kottyant. Csak a harcos filmeket nézte szívesen. Bujánra, a nálunk is okosabb lóra ma is emlékeznek. Minél több nácit lőttek le, annál jobb volt a mozi. Számolták a hullákat, akár a ponyvákban. Mert abban sem volt hiány. Hogy közben a náci hány oroszot puffantottak le, a moziban semmit sem tudtak meg, János sógor előadásaiból annál többet. Miki, akinek köztudomásúan komcsi szülei voltak, azzal büszkélkedett, hogy őt olvasás közben még az anyja se meri zavarni. Persze az volt az igazság, hogy igenis megzavarta, vízért küldte, a szomszédba, boltba. Miklós, ha morogva is, de nem kérethette magát, szedte a sátorfáját. Ha egyszer szerette az anyját. Annyira azért mégse, hogy ne hazudott volna a haveroknak. Ő aztán föl nem kél.

A jószág a helyén, végre. Pedig még ingben kell járni, bár lassan az is lekerülhet. A reggeli etetésnek vége. A többi csak ilyenkor ébred.

A legtisztességesebb dolog pecázni menni. Istvánnak nagyon rendes botjai vannak, születésnapjára kapta az apjától. A többség maga készítette erősebb vesszőből, gombostűből, madzagból, dugóból. Mindent úgy kellett szerezni, hogy az szégyen.

Naphalat a partról szoktak fogni, fejenként néha húsz-harminc is horogra akadt. Egyszer Misó úgy bevágott a hat dekás naphalnak, hogy a halacska a leszakadt szereléssel együtt átröpült az út túlsó oldalára, és az akácfát harmadrész letörte. Egy kis pucolás, és milyen remek sült hal volt vacsorára.

Ha meg úgy alakult, a fogást bedoblak a kútba. Még évek múltán is csodálkozva vettek ki egy-egy halat a vödörből. Megmaradtak, tán még szaporodtak is, csak nem nőttek nagyra. Különben nem tudtak volna megfordulni.

Az igazi azért nem a horgos pecázás volt. Befőttes üveggel, az igen. Nemcsak a babahalak úsztak a csalétekre, a vörösúsók, márnák, csíkok, bliszák is. Ha jókedvük volt, szőröstül-bőröstül sütötték. Megfelelő volt az úgy is. A csíkot persze másképp fogták.

A Körösbe néhol a közepéig lehetett gyalogolni. Ilyenkor nem volt mit lubickolni, ám halat annál többet fogtak. Hogy csiklandozta a lábukat az a sok kis szemtelen hal!

Mi jöhetett erre? Fürdés a zsilipen. Fejes, talpas, suszter, szaltó, csőbe fejes öt méter magasból. Ha tiszta volt a túlsó oldal, a bátrabbak a zsilipház tetejéről vetették le magukat. Fogócskázás, kergetőzés kimerülésig. A gatyá lógott, a szem véresen ugrált, valahol mindenki lehorzsolta a bőrét, s a tüdő, a szegény mekkorát lüktetett. Akinek bohóckodni volt kedve, ott a töltés tetején a tömeg ámuldozása közepette cserélte száraz alsónadrágra a háromszöget.

Napozni kellett, pihenni. Ez volt a legbékésebb pillanat. Valami ötlet mindig akadt. A Körös-csatorna mellett pizok jó kertek voltak, itt kellett szétnézni. Ilyenkor még a legtöbb gyümölcs éretlen, csak ribizlit, földiepret találtak.

Amilyen könnyen átmásztak a kerítésen, olyan hamar leléphettek. Mit tehettek mást, ha már eddig eljutottak, néhány lépés és Fürdőhelyre értek. A Gyulai-zsilipen túl ez a

leglátogatottabb. A másik oldalon, a város túlsó felén, a Békési-zsilipen túl ilyen a Bandika-fa. Egy fiú leesett az ottani faóriások egyikéről, innen ered a név.

A part itt szélesebb, bokros, füves az ártér, és nagyobb tisztás az egész közepén. Foci, verekedés, újabb kertlátogatás. A meder alja itt homokos, mérföldeket lehet úszni a tiszta vízben. A zsiliphez képest az, mert a gát előtt fölgyülemlik a tanyák minden pizska, e zsilipoldalon ritkán lehet fürdeni. Szigetek nőnek a hordalékból, rajtuk kökénybokor, nadragulya éli életét, félőrült csirkék rohangálnak az életveszélyes nyílások között.

A zsilipen mindig van valami látványosság. Vagy bálnavadászhálóval főszerelkező férfiakat, vagy cápákra szigonyt vető suhancokat figyelhet meg a vándor. Valami mindig várja. Ott a víz, a háborgó, örvénylő, zúgó Körös. Halakat dob föl, halakat tűr meg a csöndes oldalon.

Szerencsére ott van a bolt is. Minden tízfilléres jó helyre kerül. A stolverk a menő. Aki nápolyit vesz, nem számít rendes gyereknek, lopja a pénzt.

A zsilip másféléknek is találkozóhelyük. A csavargóknak. Itt beszélnek meg terveiket, itt mesélnek az ámuldozó népeknek ocsmányabbnál ocsmányabb történeteket. Ezek nem úgy járnak a kertekbe, mint a gyerekek, hanem rendszeresen kirámolják a gyümölcsösöket. Célba vesznek egy-egy szebb kertet, és hogy abból mi marad reggelre... Ráadásul nemcsak a termést takarítják be, a fákat is csúnyán megrongálják. Gallyastul szeretik elvinni a holmit. Piacra vagy közvetlenül a háziasszonyoknak, mert kialakult kuncsaftkörük van. Miattuk szokták elverni a srácokat is, akik pedig olyan ártatlanok.

A gazdák újabban vadászfegyvert szereznek, és azzal virrasztanak a kertben. Nehezebb lett a meló. Most épp azt mesélik nagy ijedten, hogy bukott le Sovány Jóska. Jelenleg is tömlőcben van, csakis ott lehet, mert hetek óta nem látták. Vigyázni kell, így mondják, a kulákok erre-arráját.

De hát nemcsak pálinkát lehet itt venni, ecetet is. Ha valamelyik kislegény túlzottan megüti magát, a boltos ingyen odalöttyint, így aztán fertőzés sose volt. Az ecet mindenre jó. Fogfájásra, beteg hátra, mindenre. Ahogy az öregasszonyok híresztelik.

Dadogós Jani, Ja-Jani egyszer valami furcsát fedezett föl. A zsilip betonfaláról szedte, ha megnyomta, víz jött belőle, aztán újra teleitta magát. A mélyedésekben sötét bogarak lapultak. Megmutatta a többinek, mire azok Ja-Jani könyörgése ellenére lebuktak a víz alá, és az utolsó szálig leszedték.

A tanárnő azt mondta, édesvízi szivacs. Ja-Jani kesereghetett, amiért nem sikerült megvédeni a szivacstelepet, mert arra gondolt, hogy ha elszaporodhat, néhány év és hajóról bányászhatják. Ma is őrizne belőle egy darabot, ha el nem vették volna. Ja-Jani egyszer véletlenül meghalt.

Kora nyáron már fürdeni járt a városi uszodába. Imádta a vizet. A szülei megtiltották neki a zsilipet. Rossz víz, rossz társaság. Ja-Jani forró testét zuhannyal üdítette. Tüdőgyulladásra kapott, egész nyáron betegeskedett. Nyárutóra fölépült, és szülei parancsa ellenére újra bejárt a falon a fürdőbe. Jópofa mélyfejes, és ismét meglátogatta a

múltkori dolog. Az orvos azt mondta, hogy ha rövid időn belül megint megkapja, az Isten se menti meg a kiadós tüdővészttől. Tényleg meggyógyult, de teljes ember sose lett. Fél évig kínlódott, egyre rosszabbul nézett ki, aztán újabb fázás, most már a pázsiton, és tényleg nem mentette meg senki. Olyan furcsa volt, mi az, hogy halál?

A zsilip. Milyen más ez, mint minden. Olyan, mint minden együtt. Ha vihar van, különösen. Bebújnak a fiúk a csőbe, kint lehet bármekkora égzengés, itt csak egymást hallják, meg a víz csapkodását. Innen egészen más a világ. Nem könnyű bejönni, kijutni pedig, ha nem ismered a törvényeit, veszedelmes. Alul rohan a víz, annak ellenállni nem érdemes, felül pedig visszafelé folyik, szembemenni itt se jó. Ha bemegy, hasalj az örvényre, a sodrásra, s nagy kalimpálással gyorsan berepülsz a vashoz. Ott egy kétméteres rész, ahol lubickolni lehet. Ha nyújtózkodsz, a résen ömlő víz kirúgja alólad a lábadat. Befelé a kezdő is jöhet, megússza savanyú korttyal meg ijedtséggel, de egyébként. Az se nehéz, az ismerősnek gyerekjáték, még felül is kijöhet. Erővel, bátran, esetleg újra-újra kezdve. Egyszerűbb alul, a folyással. Meredek fejes a betongyűrű aljáig, onnan némi kormányzással az örvény kivág a szájtól öt-hat méterre. Ott már nyugalom van.

Egyetlenegyszer jött rendőr, sose piszkálták őket, csak ez kekeckedett velük. Ki tudja, honnan bújt elő, mert Ondris csak azt látta, hogy fölírja a jónépet. Egyedül ő maradt a csőben, a többiek idejében elhúzták a csíkot. Benn ült a vason, amikor észrevette, hogy mi a helyzet. Megrémült, és úgy belevágta magát a mélybe, hogy mindkét könyökéről lejött a máz. Jó húsz métert ment víz alatt, de nem ért túl rajta, éppen előtte bukkant föl. Érezte, hogy valami nincs rendben, mert a keze mintha elzsibbadt volna.

Amíg kikászálódott, a lehorzsolt bőr és hús helyén sírni kezdtek az erek, s bő patakokban folytak végig a karján. Különös, először meg se nyikkant a seb, tán egy perc is beletelt, míg megindult a vér. Az egyenruhás megsajnálta, azt mondta neki, hogy ha nem rohan haza, fenéken billenti. Hetekig nem merte megmozdítani a karját, úgy összeszáradt a hatalmas heg.

A fuldoklás a legjobb szórakozás. Ha valaki nem tudott úszni és mégis eltávolodott a betonpadkától, megjárhatta. Bal felől bombatölcsér sötétlik, föltehetően a háborúban keletkezett. Mélyebb volt, de a Körös behordta iszappal. Az ember kellemetlen ingó talajt érez a lába alatt, ha lemerészkedik az aljába. Akinek ismeretlen még a kutyaúszás is, egy pillanatra meglepődik. Aztán ki hogy. A sekély parti rész után váratlanul jócskán bemerül a finom corvini vízbe. Nyel, nyel, káromkodik, fuldokolni kezd. A kisebbeket ki szokták húzni, a felnőtteken nevetnek, mert előbb-utóbb kiérnek a szélére.

A kopasz fodrásznő esetét elfelejtették már, pedig akkor még a helyi lap is foglalkozott vele. Tudott úszni, be is jutott nagy boldogan a csőbe, de amikor megunt a szivárványcsinálást, ríni kezdett, mert a vizecske nem engedte ki. Toporzékolt, sikongatott, mégse sikerült. Azt érte el, hogy senki se mert érte menni, még a férje sem. Kötelet szereztek, azzal rángatták. Egy-két méterig ment is, aztán mindig elengedte, és félelmetesen üvöltve visszaúszott a vashoz.

Órákig könyörögtek neki, míg végső elkeseredésében, minden mindegy, elhagyta magát, azok meg kihúzták. Úgy lógott a kötélén, mint valami hulla. Kiterítették, a férje lábánál fogva akarta kirázni belőle a vizet. Erre az asszony fölébredt és csúnya szavakat használt. Mért nem úszott be hozzá, hagyta volna elsorvadni a szenvedéstől. És belökte az urát a napfénytel teli Körösbe.

Ma már egészen más a zsilip. Megváltozott, akár a pázsit. Tábla a parton, tábla a falon, fürödni tilos, tilos lenézni, tilos bemenni a csőbe, tilos fára mászni, tilos a zsilipház tetején napozni, minden az. Talán akkor is tilos volt, ám ki kérdezte. S hol az új nemzedék? Bérházban, tűzfalak közt, mai telepi, corvini telepi rengetegben. Ha víz kell, ott az uszoda, a Balaton, ha erdő, ott van arra a Mátra, ha kell valami, ülj vonatra, menj, keresd meg. Pedig itt is van, még most is. Sokan meg is találják. Új kölkök, új vagányok.

A zsilipen a városból egy valami látszik, a nagytemplom tornya. Dél van, harangoznak. Ebéd lesz lassan mindenütt. Vargáné azzal kérkedik, hogy nála a dél az dél, és nem három óra, mint Kovácséknál. A gyerekeknek pontosan otthon kell lenniük. Máshol ráérnek még, egy körül elég, ha hazamennek. Az ebéd, az az utánozhatatlan corvini ebéd mindenhol sül már, fő már, s az asztalra kerül. A corvini asszony, a corvini anya egyet sajnál, hogy magát nem étetheti föl a kölkével, akit pedig naponta vert fájin corvini vesszővel. Sodrófával, vagy ami éppen kéznél van. A corvini asszony boldog, ha a gyereke azt mondja, édesanyám, mind a három-négy, mert akkoriban még annyira tellett. Máskor ritkán.

A káromkodás, az nagyon bántja. Elég, ha az ura szidja az Istent, nem kell akkor még a gyerek is. Milyen rosszul esik neki, amikor a fia azt mondja a barátjának, a kurva anyádat. A zsilipen hallotta. Szomorúan nézte, te is olyan leszel, mint az apád, úgy fogsz beszélni. Mert a zsilipen van homokozó-részleg is, sekély vízzel. Az úszni nem tudók és a felnőttek napoznak, úszkálnak itt. Amolyan majális ez. Nekik ez az ünnep. Amikor vasárnap már délelőtt kijöhetnek ide családotul, kenyér közé tett sült hús az ebéd, s Körös-vízzel öblítik le. Milyen boldognak érzik magukat. Igazuk van. A gyerekek vágyakozva néznek, néznek a cső felé. Mikor mehetnek már ők is oda.

A vihart a gyerekek a folyosóról figyelték. Az elején persze be kellett húzódnia a lakásba, mert a szél, a víz, a jég becsapódott a gangra. Amikor csillapult, kijöhettek a konyhából, s onnan nézték az elvonuló felhőket, a villamos lecsapásokat. Találgatták, hova térhetett nyugalomra. Az idősek történetekkel rémítették az ifjakat. Az eső hullt, a jég már elállt. Esett a víz a többi esőre. Az árkokban és a hirtelenjében hegyi pataknak kikiáltott kerti utakon, járdaszélen, valamennyi laposban ömlött az ég legújabb áldása, ki az útra, a vízgyűjtők felé. Megtörtént, hogy térdig jártatok benne. Még záporozott a maradék, már sütött a nap, s ti kint rohangáltatok. A vízzel együtt ti is elvonultatok. Gallyakat téptetek, sárgolyók röppentek egymás felé. Kellemetlen vége lett a hancúrozásnak, ha ablakon, tegnap meszelt házfalon, esetleg káráló asszony hátán loccsant szét a lövedék. Rohant az árral ki a nép a pázsitra, ellepte a tenger, egybefolyt minden, a szegény nádas hajolt csak fölé nekikeseredetten. Teknők kerültek elő. A nagyobbak deszkával, kézzel eveztek a beláthatatlan széles tóba. Apraja-nagyja odagyűlt elnézni a fiúk merészségét meg az újdonságot. Tenger a Holló utcában. Mint amikor én az Adrián... S tényleg az volt. Nagy hallal, hajóval, hullámmal, kikötővel. Péternek eszébe jutott, hogy tengerész akar lenni.

De hát többnyire ritkán volt felhőszakadás. Mindenesetre igencsak várták. Békés vidék ez. Már csak azért is, mert Békésben van. Egy jobb eső akkora élmény, mint Rióban a karnevál. Hetekig róla beszélnek, hogy milyen jól jött, vagy hogy ez aztán betett. A termésről, a meccs elmosásáról, halálos villámcsapásról, a kellemes ladikázásról, a

kapálásról, mert hogy mi lesz a kukoricával. A betakarítás, bizony, lényeges, az aratás, különösen ha megdől a gabona.

Vihar után, meg anélkül is, apró hajókat sodor az ár, tép a szél, borít téglá verte hullámgyűrű. Dióhéjból, dobozból, deszkából, szakadt ingből, madzagból, tollból. Kisebbek-nagyobbak, kinek milyenre futja. De mind egyként értékes, corvini gyermekszerelem.

Még a legjobb játék a tollak versenye. Ahogy beléjük kap a szellő, mint igazi vitorlás hajók röpdülnek dőlten, egymást előzgetve. Néha megállnak, forognak, parthoz ütődnek, azután újra nekivágnak a végtelen útnak. Míg el nem nyeli őket a távol, sárba nem ragadnak, vagy szét nem áznak.

Tollak. Milyen sokféle van. Kacsa-, liba-, tyúk-, gyöngyös-, pulyka-, pihetoll, hosszú toll, ilyen toll, olyan hajó. Esetleg fejdísz. Valamire mindig jó. Pecabotra, édesanyának kalácsot kenni. Kopasz kutyát szurokba mártani és tollat dugni az alfelébe, mint a könyvben.

Kitalálták, hogy olimpiái kell rendezni. Mikor, mikor, '52-ben. Nagy halom nádat szedtek, ebből készültek az akadályok, a különféle építmények, a díszítés, a jelképes díszemelvény, előtte lobogó zászlóerdő. Két csapat, a Holló és a Réz utcai csapott össze. Időmérő órát is szereztek. Kora reggeltől éjfélig. Az ünnepélyes megnyitó után természetesen focival kezdtek. Magyarország röhögve verte Uruguayt; könnyebben, mint a rádióban. Gyorsfutás, akadály-, távol- és magasugrás, súly, gerely, vívás, Körös-úszás, kétmérföldes mezei szaladás, sárhajigálás, birok, cselgáncs s bemutató jellegű pankráció. Este hús-, szalonna- és halsütés kurjongatással, toronyört ijesztgető tüsszel.

Délután Ondris Szalaiékhoz ment, sötétedésig náluk töltötte az időt. De hogy? Fogót játszottak a háztetőn, és amikor ő lett, olyan vadul rohángált, hogy egyszer Ferit már-már utolérte, s az L alakú ház bádogból készült összekötőjét egyetlen ugrással akarta elintézni. Ugrás volt a javából, annyira, hogy jobb lába tövig szaladt a cserepek alá. Alatta Julcsa néném csodálkozva vette észre, miféle láb lóg ki a plafonból. Keresztet vetett, ordítani kezdett, és uzgyi, ki az udvarra. Mi az anyátok picsáját kerestek ott, mondta és káromkodott. Ondrist sírva hozták le, nekik is fájt előre a verés.

Csontban nem esett kár, csak az inak szakadtak le néhány helyen. Szegény Ondris azóta is emlegeti, nem érdemes a háztetőn futóversenyt rendezni.

De az apacsos, az ment. Különösen estefelé szerették. Ki-ki elbújt a szeretőjével valahová, aztán ha rákerüli a sor, vágatva igyekezett megelőzni a hunyót, majd ípiapacsot lihegve ledobolni a falon. A szerető az szerető marad, persze hozzáérni nem mertek. Legföljebb gondolatban. Abban aztán nagyon.

A szúnyogok ellen szárított bambuszt égettek. Lassan fogyott, mint a szalonna, nagy füstöt gerjesztett, a kellemetlenkedőket úgy-ahogy elkergette. Meg aztán férfias dolog, olyan férfias érzés volt bambuszt égetni. Füstölt a bambusz, nőtt a hamu, játszott a gyerek. Este volt, késő lett.

Ő, mint ősz

István és Ondris együtt nőtt föl. Nincs titkuk egymás előtt, elmondják, kibe szerelmesek, a pázsiton elsőnek egymást választják a csapatba. Nyáron ez a nagy ragaszkodás alig vehető észre, hisz általában bandába verődve lógnak, csatangolnak. Őszre azonban megváltozik minden.

Az ősz, azt hiszem, azzal kezdődik, hogy iskolába kell menni. Más változás egyelőre alig van, hisz a nap még forrón tűz, a víz változatlanul fürdésre csábít; legföljebb annyi, hogy több a gyümölcs, s a járdát sűrűbben kell söpörni.

Ha őszi beszélnék, minden befőzés idetartozik, még ha augusztusban történik is. A befőzés nem lóverseny, az már ősz, hulló falevél. Paradicsomládát kell cipelni, fortyogó szilvalekvár int a fakanállal, múlt évi maradéktól átkos üvegek meredeznek a gyerekre. Darót, tengeri, kútvíz belé, s tiszta lesz, mint az ég. Mint az őszi lég onnan a körgátról.

István és Ondris egy suliba, osztályba, padba jár. A tanítójuk is azonos. István focista lesz. Ondris rakétatervezőnek készül. Együtt legeltetik a disznót. Mindkettő ugyanazt akarja. Amit az egyik mond, fölgyújtja mindkettejük képzeletét.

Ondris sárkányt épít, István spárgát lop hozzá, s fölvaltva vezetik az égre. Különösen ilyenkor hasonlítanak egymásra. Amikor lesik a sárkányt. Ők is, meg a sárkány is. Hintázó testével, zizegő farkával, feszülő zsinórjával.

A nyár náluk a gondtalan játék, az ősz a tervezgetés kora. Mi lesz, ha befagy a tó, ha eljön a tavasz s az új nyár. S véletlenül az is eszükbe jut, mi lesz aztán. Az őszi ég erre is jó. Szerelemgyűjtásra. Hadvezér, fölthaláló, valami nagy ember. Ki-ki kedve szerint, milyen jó. Bízna, mert ősszel olyan az ég fölöttük.

Az iskola elég unalmas. A természet mindig leköti őket, így inkább itt kinn tanulnak, tanulják az életet.

Őszre két-három legényre csappan egy-egy banda. A legkisebb ok elegendő a véres összetűzésre. Harc minden lépésért. Ez itt ezé a társaságé, az meg amazé. A vitatott területen ajánlatos óvatosnak lenni, mert hamar hókon nyomnak. Ilyen a körgát s azon túl minden. A nádas, a kubik, a Bohn-gödör, a kiserdő.

A kiserdőben az olajfákat látogatják. Méregetik, mikor ehetik már a bogyóit. Mire megcsípi a dér, mire igazán jóízű lenne, csak elvétve lehet találni. Vége már akkorra a corvini szüretnek. Székszorulás nyaggatja hetekig őket.

Csónakba szállnak, behajózzák az egész környéket. Szigeteket, ismeretlen földet fedeznek föl. Új világ tárul a szemük elé, évről évre messzebbre jutnak, s most a vízi élet, a nádas ezer titka s remélt veszedelme. A vízisikló nem más, mini csörgőkígyó, persze tényleg elég félelmetesen tud az ember karjára tekeredni. Nyelvtöltőtempóját nem szeretik, ki tudja, hátha valóban mérges. Volt már rá példa.

Kedves hecc, amikor egy-egy ladik felborítja a másikat. A közeli cigányfalu lakói a parton egymás hasát fogják, úgy röhögnek. A legények persze szintén a vízen vannak, tán éppen most húzzák a mélybe a szomszédasszonyt, jaj, lelke, cigányom.

Egyes körökben elvadul a szellem. A gyümölcslopás tetőfokára hág. Érik minden, szabad a vásár. Esténként temetőárokban, falhoz lapulva vagy már az utcasarkon jóllakottan lebzselve találja őket a Hold. Figyelik, mikor érdemes indulni. Valamelyik facsoporthoz vagy haza. Van, aki csak hazamén. Ondris kívül marad, az utat figyelni és fél. Érdemes ilyen aprósággal vesződni?

Amikor a nád már elég száraz, sok kellemes síp készül. Dallamot szednének ki belőle, nem sok sikerrel. Talán mert azt hiszik, hogy ők találták föl.

A család sűrűn jár Szalaiékhoz. Kártya, sakk, egy kis saját termésű itóka, patikus szeszével erősített szirup, sütemény, s ünnepnap vacsora is. A kölyökhad, éjszaka nemkülönben, az udvaron, utcán meg a kertben. Egyikük a pajta tetejéről kukorékol, a másik meg göröngyöt dob a gyümölcsös végén álló házra. Élvezi, ahogy durran-koppan a cserép, csahol a kutya. Valami moccan, berohannak a házba. Most meg ott verik a lovak hátát, fogytán a felnőttek türelme, de mit tesz az, ha egyszer jókedvük van. Nevetni csak szabad. Puffanás. Föltehetőleg a szomszédnak nem volt humorérzéke, mert valami nagyobb tárgyat dobhatott a háztetőnkre. Az öreg Szalai szerint villámlik. Ők persze nagyon jól tudják, mi újság van. Elcsattan az első pofon, jól tetted, mért nevetnek ki. S elsül az ő keze is. Bömből az egész ház. Amit otthon kapsz, azt hiszem, megemlegeted. Egyedül szerettek csatangolni. Zsombékról zsombékra lépve járták a lápot. Süllyedt a zsombék, merült a cipő, de minél jobban siettél, annál hamarabb lettél nyakig sáros. Ki kellett puhatolni, milyen biztonságos a soron levő fűcsomó. S míg ki nem értél, végig így tartott. Elhamarkodni fölösleges. Ha ügyes voltál, száraz lábbal értél át.

Például a szigetre. Eredetileg össze volt kötve a szárazfölddel – a szintén sziget, de már-már földrésznyi őseredeti pázsittal -, de szétverték a töltést. Láthatatlanul rejtőzött a buja zöldben, megközelíteni csak ladikkal vagy gólyalábon lehetett, és természetesen a már említett zsombékos úton.

A kis sziget nagyobb fele rét, déli részén enyhe lejtéssel a víznek ereszkedve néhány fa s bokor ölelkezik, rengetegszagot terjesztve. A sátor, a vigvam, a ház a kettő találkozásánál állt. Két fa törzse, nádfal, sásszőnyeg. Négy-öt ember simán elfér benne, akár állva is. Sétálni azért nem lehetett. Itt rejtőzött a három kis vagány. Miklóst nehezen engedték el, Ondris meg inkább a könyveivel bajlódott, így Istvánra maradt minden.

Ha háború lesz és megtámadják az országot, körülbástyázzuk a pázsitot, ez lesz a mocsárvár. Ki gondolná, hogy itt rejtőzik a környék rettegett szabadcsapata. Eszményi hely, jobb nem is akad a vidéken.

A bokrok lenyúltak a vízig. Utat vágtak, ragyogó horgásztanya. Éjszakánként sokáig füstölt a tűz, s hangjukat hosszan verte vissza a túlparti kerítés.

Amikor eljött a köd, befellegzett a meccsnek is. Azelőtt legalább a pályára járhattak, edzést figyelhettek, izgalmas városi rangadót fűyülhettek végig, fűj bíró, hülye bíró. Behúzódtak a tribün árnyékába. Pénzettek, gomboztak, verekedtek. Ondrisék két lépésről nézték, s mindig annak drukkoltak, aki vesztesre állt. Sajnálták, hogy a pénz megint ahhoz a bitang Bojtárhoz kerül. Ügyesen vetette a tízfillérest, esetleg a forintost, ha arra ment. Mindenkit kifosztott. Miklósék csak sziszegtek, amikor összecsórt negyven fillérük is elhagyta őket. Néha megfújtak egy-két pénzdarabot, ilyenkor azzal a

reménnyel dobtak, hogy visszavágnak. Hogy nekik sosincs pénzük, ha meg van egy kevés, az is oly gyorsan kereket old.

Még a gombozás az ment, könnyebb volt beszerezni a hozzávalót. Varródobozból, ruháról kerültek a harisnyába. A nagyok elnyerték a kicsik mindenét, volt aztán nemulass. Az anyukák hajukat tépték, és odajöttek visszakövetelni az ünneplő öltöny kulcshelyzetű gombjait. A csirkefogók cinikus mosollyal szedték elő a nevezetteket, többé nem játszanak gyerekekkel.

Aztán mindennek vége lett. Pocsár mindenütt, hideg, nyirkos idő, semmit sem lehet csinálni. Bebújtak a szobába, kártyázni tanultak a felnőttektől. A hatvanhat komoly játék, az iskolában óra alatt is keverték, a tanárok nagy-nagy ijedelmére, mert hogy mi lesz ezekből, ha már most így kezdik, ők ilyet sose tettek.

Az ősz furcsán megy a télbe. Nincs olyan határ, mint az iskola. Már novemberben is lehet tél, igazi zimankó, néha meg februárig várni kell, Corvinban se jég, se hó, disznótor is csak félve.

T, mint tél

Tél. Amikor jég borítja a Köröst, hó takar körgátat, fát, házat. Amikor dermesztő hideg van. Rendes ember csak akkor megy ki a szabadba, ha más megoldás nincs. A gyerekek nem rendes emberek, nekik ez majdnem olyan, mint a nyár.

Tanulni alig kell. Hosszú szünet, s remélhetőleg jó darabig szén se lesz. Teljes hónap szabad, méghozzá a javából. Ondris is csak este tanul, amikor leveti az átázott göncöt.

A kályha mellett melegszik gatyá, harisnya, bakancs, kesztyű, korcsolya. Reggelre minden száraz, kezdődik előlről.

Már hatkor otthon van a család. Új könyv kerül elő. És milyen finom ez a pirítós kenyér. Fokhagyma rá, s a zsír megolvad, olyan forró. Ha odaég, még jobb.

Ezeken az estéken rádiót is hallgattak. A keresztapa világvevőt varázsolt a néprádióból. Hogy csinálta, nem is sejtették. Még rövidhullámon is szólt. András szerint mind egyformán hazudik, majd ő megmondja, mi a nagyobb igazság. Amikor recsegett, lejjebb csavarták. Nem mintha így nem hallotta volna a fél utca. Sokan persze komolyan vették, vagy ezt, vagy azt.

Könyv és anya. Mindenki, akit szeretett, erről beszélt. A hazáról. Ha az édesanyja befejezte a dolgát, még a regényeknél és költeményeknél is szebben mesélt a magyar hazáról. A szeme csillogott, átszellemült arca és hangja megfogta őt is. Haza és anya, ugyanazt kezdte jelenteni, mint még annyi más fiúnak. Van-e csodálatosabb, mint ez az érzés. Szülőföld, Corvin.

A tél. A tél az, amikor fehér minden. Fehér az ablak a jégvirágtól, ilyen az út, amikor jólesik valami sötét foltra nézni, amikor a szemnek megnyugvást jelent a távoli koszos göré, amikor a sápadt sas madár az egyetlen, aki mozdul a vége nincs határban. S nem tudjuk, hogy az ott delelő kútágas vagy állva fagyott varjú. Amikor a lehelet egybefagy, verébbel teli az árok, s a macskák inkább egérre vadásznak, mint rájuk.

Sokfajta tél van. Tél. Amikor a hó úgy fúj, hogy a szegény baka azt se tudja, mi is ő, hótörasz-é, avagy mégsem. Amikor csönd van éjszaka, s csak az ebek vannak az ajtón kívül. Amikor tél van. Tél van vasárnap délelőtt is. A fák mozdulatlanok, a hótakaró szelődnek mutatja magát, a keréknyom fölött szánok siklanak, s nem kapaszkodik senki utánuk. Ünneplőbe öltözünk, kezünket imádságra kulcsoljuk, s az jut eszünkbe, hogy mi lenne, ha a pap bácsi egyszer mise előtt úgy istenigazából leinná magát.

Mikor van tél? Amikor fél pillanatig az egyik fülét, aztán meg a másikat takarja a svájcisapka. A kucsma drága. Azért nem veszünk, kisfiam, mert belemennek a bolhák. Nem jó az. Nem is kell a gyerekeknek, nem szereti a bolhát. Elég ha a dunyha alatt csípik. Néha már akkor is vakarózik, amikor pedig nincs is ott semmi. Valami azért csak lehet.

Az öreg pipát töm. Nem szól, meg se nyikkan. Nem úri dohánt szí, ő maga vágja. Évekig egy szót se szól, harákol. Amikor meghalt, a kis Kanalas gyerek egy kettesért eljárta a rókatáncot.

Éjjel hullott vagy fél méter. Lapáttal esnek neki. Út kell a kúthoz, a jószághoz, a kamrához, s rendőr nélkül is tudják, hogy út kell az embereknek. Út mindenhová.

Út a hó alatt. Adná az Isten, hogy akkora essen, amitől a házak is eltűnnek. Alagutat vájnak, a felszínen semmi sem látszódik. A hó megtartja a meleget, gatyára vetkőznek az utcán is. Szabad ég nem lenne. Minek az. A kútban megolvadna a jég, az orrukról leesnének a jégcsapok. Tán még a fák is virágba borulnának. Galamb bűgna, s a leányoknak rózsát adnának. Anyának gyöngyvirágot. Örülnének ottan neki.

A részegek merre lehetnek? Nem dülöngélnek biciklijükön, nem fekszenek hajnalig az árokban, és nem óbégatják tele az éjszakát. Mintha ilyenkor nem inna a részeges ember. Iszik az, nem kell félteni. Termett annyi, hogy újig valahogy kihúzza. Aztán meg ott a kocsmá, mérnek ott, kérem. Ami marad, hazaviszi, jó lesz holnap. Az asszony forralt bornak lop egy-két kupicával. A részeg ember most csöndesebb, mert ott a párja. Nem úgy van az, mint jobb helyen. Az asszony odasóz, ha a fiatalúr túlzásba viszi. Szereti ő is, együtt isszák meg. Csak múltjon már el ez a ronda tél.

Télen sokat ábrándoznak a gyerekek. A csillogás, ha előjön a nap, elvakítja őket. Földön vannak, vagy valami távoli csillagon, nem értik. Olyan fura minden. Mit érezhetett Ondris, amikor az ablakából azt vette észre, hogy a jégen tűz van. Az egész nádtermés ott ropogott. A víz ide-oda hullámozott körülötte, de vész mégse lett. Körbetáncolták, hejehujáztak, döngették a maradék jeget. Kezüikkel fölfelé kapkodtak. Nem értette, mi van. Messzi szigetek bennszülöttei tobzódhatnak így. Mintha részeg volna. Néz ki az ablakon. Látod, a barátaid, dorgálja az anyja, s újabb borogatást tesz rá.

A Mikulás nem túl érdekes. A Karácsony aztán igen. Betlehemesek jönnek pénzért. A szülők a régi jó világot emlegetik, amikor narancsot meg szentjánoskenyeret ettek. Szalonnával, jegyzi meg, azazhogy jegyezte meg, míg élt, a rosszmájú, mindig okos vén tengerész, mert ilyenkor nem állta meg szó nélkül. Az íze még most is a számban van.

A fenyőfát a spájzba vagy a faskamrába rejtik. De hát ki nem veszi észre. Az ajándék a ruhásszekrény polcáról kerül elő. Meglepetés, az aztán van, ha nem is a kívánt időben.

A Jézuskának hamar vége szakadt. Egyszer véletlenül fölébredt, amikor anyjáiék a fát díszítették. Nem cirkuszolt, nem is érezte magát becsapottnak, ilyesmire hogy gondolt volna, csak aztán valahogy kevésbé lett érdekes az egész.

Egyszer nagyon megharagudtak rá. Akkor már tizenhárom éves volt, veszett kedvű jampi lett belőle. Kitalálta, milyen meghökkenést vált majd ki, ha az utolsó pillanatban veszik észre, hogy eltűnt az ajándék. Kissé rosszul időzített, mert túl korán vette magához a neki szánt Verne-könyvet. Az anyja rítt, mint a szopós malac, az apja megfogadta, nem kap többé semmit sem. A mama se tudta elviselni, hogy vége az ő gyermekkorának is. Hiszen talán egyedül ő hitt néha azokban az angyalkamesékben. Azóta egyre szegényebb a karácsony. S nemcsak az ének hiányzik. Ki is?

Egyszer nagy baj történt a római katolikus templomban. Esti misére gyűlt a nép. Megszállta az ihlet a Botyánszki családot is, és Szalaiékkal egyetemben kivonultak. Ünneplőben mindenki, az én gyerekem rendesen jár. Kalap, esernyő, meg ehhez hasonlók, ami elmaradhatatlan a jobb népektől. Márpedig ők tisztességes corvini család. Aki így megy a templomba, csak az lehet. Az Isten meghálálja.

Botrányba fulladt. Valami megszállta a kölyköket, mert rémítő mocorgás támadt az első, gyerekeknek hagyott sorokban. A pap nagyban palástolta bosszúságát, legalábbis ő nem pissegett. De ha egyszer olyan mókás volt az öreg, ahogy pocakját a szószék peremének támasztotta. Mi lesz, ha legurul. És a kacaj tényleg gurult. Ez már föltűnő lett, megrángatták őket hátulról, tartsd a pofád, az anyád keserves, menjünk csak haza. Aztán amikor negyedórás pukkadozás után mégis fölemelték a fejüket, a kopasz fejét nem lehetett kibírni.

Micsoda szégyen. El kellett hagyni az arénát. Mert az esperes is megunta, kezdte rájuk meresztgetni a szemét. Bandi sógor odarohant, levert egyet az Ondris gyerekeknek. A Szalai srácok is megkapták a magukét. Jenő attól félt, hogy eltört a farcsontja, katonadolog.

A Szalai fiúk állandóan verekedtek. Ha együtt kellett menni valahová, az egyik előrement, a kicsi messziről követte. Ha valamelyik megállt, leült a másik is, az istennek se voltak hajlandók egymás mellett lenni. Nem fértek össze. Mindkettő hajóskapitány akart lenni, és nem tudták, hogy több dereglye is van.

A kolbászt viháncolva hozták haza a füstölőből. Röpült a szánka, perdült, farolt. Amikor hazaértek, az apjuk botot vett elő. Eltűnt kél szál vastag, corvini vastag! Hát az tényleg nagy érték, aztán mégse került meg. Föltúrták az út menti árkot, évekig haragban voltak a hentessel, mégse lett meg. A buszmegállónál néhány pasas ácsorgott, egy rohadt szót se szóltak.

A disznótort nagyon nem szerették. Anyáiék feszt veszekedtek, ebből mi legyen, nem az, az hová kerüljön, tettel a katlan alá, van elég víz az abáló alatt, fokhagymát ki vág, nyomás vízért, vidd ki a vödröt, és ez, és az. Vízért aztán jól elmentek, ebédig a Körösön csúszkáltak. Sokan voltak, várni kellett.

Még délben megfelelt a finom savanyú-leves, de estére már csak a bor felé ácsingóztak. Abból aztán nem kaptak, a gyerekek befőttlé jár a sült kolbászhoz. A mandolinon nóta

indult, valójában a legszebb ünnep volt. Karácsony? Angyalének. Szilveszter? Jókat röhöghettél a hangszóró mellett. De a toros vacsora utáni hangulat.

Reggelig tartott. A fél disznó biztos elment. A bendőbe meg kóstolónak. Rokonok, barátok, mindenki együtt volt, aki csak számított. Öt-hat fogás után kimerült az asszony nép is, meg a zabálok is, kártya s újabb bor került az asztalra. A mandolin most már magabiztosan szól, s a felnőttek mennyi szép öreg dalt énekeltek.

Sok minden volt télen. A legkellemetlenebb a mandulagyulladás. Amíg ki nem vették, minden évben ráment két-három hét. Ez volt a legrosszabb. Láz, unalom, elgyötört test, labdacok, hőmérő, kanalas orvosság. Nyakig betakarózni, vizes ruha.

A pázsiton hóból, jégből két falat építettek. Vízrel locsolták, akár a hógolyót, amit gúlába készítettek. Akit eltalált, hát. Nem is nagyon történt meg, mert biztos menedék volt a bástya. Össze se kellett húzódni, másfél méter magas lehetett. A réseknél, akár a várkatonák a lőréseknél, megvárhatták azt a pillanatot, amikor ki lehet emelkedni. A lövést a legrosszabb esetben a fal bánta. Vigyázni ilyenkor kellett, mert ha a peremet trafálták el, az ott lévők üvöltözhetnek. Közelroham alatt tilos, megtette a frissen gyömöszölt havacska is. Akinek nem tetszett, jeget vett föl.

A jégen, hol a pályát jelölték, ruha puffant, vér serkent, bot röpült. Aki kori nélkül jött, jó volt mezítláb is, így rövid pályán még veszélyesebb hokis. Általában ők győztek, a mezítlábasok voltak az erősebbek. Valami nekik is kellett.

Amikor már szinte tavasz lett, a jég még jól bírta. Repedezett, olvadt, a hólé ráfagyott, több réteg állt egymáson. Ha beszakadtál is, a másik még megtartott. Ez volt csak a vad szórakozás. Addig ugráltak, míg aztán a jég tényleg betört alattuk. Egy lépés, ott még tiszta a levegő. Ha érezni, hogy már megnyílik, ugrás tovább. Ott a legélvezetesebb, ahol szakadni lehet. A partnál olvadt hamarabb, az utakat, a még keményebb part menti részt nevezték útnak, szóval az utakat teljesen tönkretették. Jégtáblán evezni, milyen lenne, ha nem hulla jó.

A tél eleje se kutya, mert a jég még tiszta, jól lehet látni a repedéseket. Egy-két ujjnyi, ha rámész, elpattan. A kanálison úgy is át lehet csúszni, hogy bár mögötted recseg-ropog az egész, vészesen hajlik, többnyire mégis átér az ember. Kényelmetlen, ha a végén nincs lendület, leragadsz, s már el is nyelt a hullám.

Nyakig szakadni, az aztán a jó muri. Pedig többnyire derékig sem ér. Mégis hányan kerültek jég alá, hisz csak egy rosszul irányzott csúzás s már el is tűntél. Ha meg úgyis benne vagy, mindegy, hadd nevensenek a szárazon, sétálsz egyet a habokban. Ahogy lépsz, úgy szakad. Ha tényleg nyakig ér, kicsit más tészta.

A gát amolyan Himalája. Fölcipelik a szánkót, és csussz, már lenn is vannak. Hárman-négyen rákapaszkodnak, egyedül csak a nagyok mernek. Ráhasal a mienk Ondris, célba vette a Havas alján elterülő kubikot, és hopp, már föl is borult. Különben jó szórakozás néhány mérföldet röpülni. Szerencséje volt, csak vagy száz métert ment, azt is csőcsacsi nélkül. Beakadt valami tegnapi szakadásba, s csúszott, csúszott szembe a lefagyott tábláknak. Leszedett mindent kézről, arcról, térdkalácsról. Hogy aztán otthon mit kapott!

T, most meg mint tavasz

A tavasz ott náluk a Körös. Ha fölolvad a fagy, a föld megbír, kiskabátban, sálban lepi el az emberiség. Mert mondanom sem kell, Körös nemcsak a Körös, a partja is. Mielőtt elmerülne a kavics, nyolcszor is eldobja magát a tarajaktól. A víz zöldellni kezd, a hosszú szürkeség után egészen megfiatalodik. Leveleznek a fák, a partot beborítja a legújabb fű.

Úgy érzik, megjött. Amikor a kuruttyolás a ház falán is átrágja magát. Igen, a békák hozzák. Biztos jel, micsoda zúgás. A messze került corvini emberöltő után is ezt hallja a legszebb álmában. Mert álmukban itthon vannak, a szomorúfüzes, vadvirággal teli, kedves hidakkal átfogott, platánsoros, gesztenye-ligetes Körös-parton.

Olyan, mint a szerelem. A fák ágai kezdenek összenőni, s nem is hosszú hetek múltán elérik egymást. A fahíd tövében vízililiom, fönt a lombtetőn gerlepár szerelmeskedik. A fák alatt, ha csönd van, ha eljön a sötét, kéz a vállon, s a másik, ki tudja, honnan, a lányderékon.

Milyen különös a levegő. A mezei meg a hegyekből érkező szellő hozza. Szíved tágul, szerelmed nő, s azt hiszed, ezért élsz. Kifekszel a rétre, melletted vizesárok brekeg, s arcodba tavaszi csajak hullanak. Zsákszámra gyűjtitek, állítólag beveszik a patikában. Inggel, sapkával kergetitek a kis zizegöket. Ha nem fér a markotokba, gyufás skatulya lesz a raktár. A zsebek is megtelnek, az arcok, ezek a bámulatos gyermekképek kivirágzanak. Rózsák, pünkösdi rózsák nyílnak. Orcátlanok, ezzel sem elégednek meg. Mit nekik ez a lég, amihez csak a nyáreste fogható. A nedves hajtásokból újabb nádsípok készülnek. Búgnak, kelepelnek, finoman recsegnek gerlék, gólyák, gyerekek.

A tavasz milyen más. Ondris is elveszti a fejét. Istvánnal és Rózsival végigkergetik a Köröst egész az első fahídig. Lábukat lógatják a még hideg vízbe, a hídként szolgáló fatörzs egész csapat gyereket megbír, fröcskölnék, górálnak. Tegnap óta azon jár az esze, miképpen szorongathatná meg Rózsit. Rózsának már a melle is alakult, ilyenformán. Takaros, csinos kislány, nekem való. A fél kerület szerelmes belé. Miki egyszer elköpte, hogy ha Rózsni lenne a felesége, egész nívógyárat kellene vennie. Amikor hazafelé bandukoltak, Ondris kemény támadásba kezdett. Először csak szövegel. Hogy ez már elviselhetetlen, az enyém leszel. Jöjjön csak be ide a bokorba, megpróbáljuk. A leány kissé megijedt, a másik fiúhoz menekült. Szorosan átölelte, mézsz innen, te. Más se kellett Ondrisnak, dulakodni kezdett. Az árok felé cibálta a szende, tizenkét éves lányt, a barátja meg vissza. Végül elbőgte magát, épp ez kellett a máskor eléggé érzelmes gyerekeknek. Ahelyett, hogy vele pityergett volna, erősen fölhergeltte magát. Érti ő eléggé a szerelmet, mit teketóriáznak. Ha nem lenne köztük ez a kurva István, hogy mondtad, kurva, és bevágott neki a pajtása. Fölmászott a partról, könnyű olyan szeretőt fölszedni, akinek az apja lop. A pánik teljes lett, felváltva menekültek egymás elől. Hazáig kergették egymást. Hamar bekötik a lányom fejét, merengett a muter.

Miki arról nevezetes, hogy szerelmes levelet írt Rózsának. Az a félnótás öreganyja találta meg. Ej, mondtam én, kétségtelen. Megmondta a könyv, tizenhét éves korában három gyereke lesz. Aztán egy sem lett, hihi.

A tavasz a kutyaakasztás hónapja. Ilyenkor szokás aklot szétszedő disznó karikázására használt kötéllel a nyárfá derekára húzni. Öcsi fölmászik, vastag szőget ver belé. A kutya tombol, visít, káromkodik, még meg is fulladna, már nem sok kell hozzá, ha Szalai bácsi elő nem rohanna a szalmahúzóval. Érdekes, a kutya milyen nehezen akar megdögleni. Tán félórát is csüngött, még sincs komolyabb baja. A szőr ugyan lejött róla néhány helyen, de még csak meg se fulladt. Nem jó hóhérok lesztek, és közéjük vágta az ólajtót.

A kerítéstördelés még ügyesebb foglalkozás. Nagyon kell tudni futni. Nappal kiszemelik a házat, reggelre kelve nézi a gazda, hol itt a léckerítés. Mert ugye eltűnt. Ha nem is viszik el mindig az egészet, a ház eleje általában üresen marad. Milyen jól ég a száraz deszka, a pázsit újra tündököl. Csöndesebben, meghallják a szomszédok. Égő husángok röpködnek, megkergültek ezek? Akkor vannak bajban, ha a kerítéstelenségre ítélt ház tulajdonosa a sövény mögött végzi a kis vagy a nagy dolgát, s meghallja a tördelést. Hú, de kell ilyenkor szedniük a lábukat, mert az efféle ember a legveszedelmesebb. Szedik, szedik, ám néha ez is kevés, mert éjjel az árok is mező, és holnap már Békészki bácsihoz, a corvini csodadoktorhoz biceg a ficamos illető.

Később csalánt szedtek, békalencsét halásztak, a kenderáztató annyi mindenre jó. Később nem szívesen jártak erre. Azt mondják, itt fulladt meg Jóska, emlékszel még rá, nyavalyatörős volt, egyszer a jégen jött rá. Valamit akart a derékig érő vízben, s megint elkapta a roham. Pióccával volt tele, amikor megtalálták, de gondolták, hogy ő az. Az áztató vize elmosta a vonásait.

A Dajkakertből behoztatok valamit. Általában hőscincért meg szarvasbogarat, de előfordult, hogy valami fityfene bevette magát a bőrötökbe. Igazság szerint hol kullancs, hol tövis, őz arrafelé annál kevesebb volt. A Dajkakert különben sem volt túl vonzó, valami rémes történetet rebesgettek. A háború után nagy Tarzan-őrület volt, két legény odáig merészkedett, hogy tényleg teljesen elvesztette az eszét. A dajkakerti ösvény fölé fészket építettek, indából kötél, és amikor legközelebb arra ment egy öregasszony, egyikük ledobta rá magát. Elvágta a néni torkát.

Pünkösdkor kitört a lóverseny. Egy kereskedősegéd fölbiztatta András bácsit, hogy biztos tippet tud. Meg is tette a 7-est győztesnek. Az utolsó száz méterig valóban a 7-es volt az élen, de hát nem arra adják a pénzt, mert a végén csak ötödik lett. Még hogy ötödik, de kitört, s épp a fia fölött ugrotta át a korlátot.

Bábolnárol, Mezőhegyesről meg egyéb lovas helyekről jöttek a lovasok. A pejkokat nem volt hova tenni, az istállós házakhoz kötötték be őket. A kapura krétával kiírták, honnan hány darab. Többet aztán nem engedték a gyerekeket semmiféle lóversenyre. Pedig olyan diós cukrot máshol nem lehetett kapni.

Istvánt meg Ondrist együtt küldték ki a zsibpiacra. Használt ruha, cipő s egyéb limlom éktelenkedett a rongypokrócon. Ünnepkor ez a pokróc került szőnyegnek a szobába, bár akadt náluk szegényebb is. Ondris egyszer megjárta. Két cigány kérdezte, mennyiért adja ezt a koszos bakancsot. Egyedül maradt, mama elment szétnézni, a szomszédok gúnyosan figyelték. Nekik ez szakma, nem úgy, mint Ondriséknak. Kivágta magát, mit ad érte. Hallotta ő ezt másoktól is, mi mást válaszolt volna. Hogyhogy mit adok, semmit! Ilyen szerencsétlen embert még nem látott, hát nincs annak az árunak ára?

Szidta, mint a lovát szokta, Ondrison nevetett az egész ócskapiac. Kofák, zsibárosok, kutyák, galambok, corvini gyerekek. Sírn kellett volna.

A tavasz azonban tovább tartott. Költeményt szavaltak, sátoros ünnepen diadalkapuk alatt meneteltek, miegymás. A Körös megváltozott, tiszta lett a vize, s néhányan fürödni szöktek az iskolából. Estefelé valami különös virág nyílt valamerre, mert hetedhét utcában érezni lehetett. Idegen, délszaki illata volt, valami ismeretlen. Másnap hiába keresték, nem találták sehol. Pedig volt. S nyár lett újra, észrevétlenül, de nagyon bátran. A Körös súgta meg.

A Pázsit, ott volt, hol már nincs, volt egyszer egy pázsit.

1967., Békéscsaba

BÖZSIKE A ZSILIPEN

A Cso je újság, Júda nótájára

A gyerekek beszöknek a fürdőbe, ő mégsem teheti. Az ura se nagyon ér rá, egész nap dolgozik, hogy jól tartsa a családját, legfőljebb vasárnap ül kerékpárra, s irány a Fürdőhely. Ő meg... Míg ezek lubickolnak, otthon teszi a dolgát. Mennyi munka van három ilyen eleven gyerekre!

Aztán csak eljött az az idő, hogy Bözsike is mehet úszni. Hát úszni nem tud, de fürödni. A fiúk hétköznap beszöknek a fürdőbe, akkor ő úgysem ér rá, de most már vasárnap együtt mehetnek. Férj, feleség meg a lurkók. Nem a strandra, cipész családjának az drága, ott a munkásnépnek a Zsilip!

A Zsilipre jó ideig csak a gyerekek jártak. A felnőttek ilyesmire korábban nem értek rá. Vagy csak egyszerűen nagyobbak a gyerekek, a szülők jobban ráérnek? De hát nemcsak Frankó Bözsike családja telepszik le a Zsilip előtti gyöpre, a hársak árnyékába. Vasárnap alig férnek el, annyian vannak. Szinte többen, mint a fürdőben.

Persze a fürdőt sem kell féltetni, vasárnap az is megtelik, nem is érdemes odamenni, csak fizethet az ember. Akkor, ötvennyolc körül a Körös-parton még nem volt kint a tábla, hogy Fürdeni tilos!

Néha azért hétköznap is megjelentek a Zsilipen a felnőttek, többnyire asszonyok. Mosták a szőnyeget a zsilip padkáján. A víz hiába lett szappanos, sebesen továbbfolyt, eltűnt, a Körös így sem lett olyan mocskos, mint mostanában.

Mondom, jó ide vasárnap kirándulni. Ilyenkor senki sem mosott szőnyeget, a pecások kijebb húzódtak, vasárnap a családoké lett a Zsilip. Bözsike is milyen boldog, végre pihenhet. Napozik, sütteti fonnyadt testet, boldogan lesi a hancúrozó gyerekeket, ne ússz olyan messze, ne káromkodj, gyere, letörüllek. A gyerekek ezt nem nagyon szeretik, de hát hagyják, édesanyjuk jól érzi magát, pihen a kedves.

Nézi magát, s elszontyolodik. Hol van már a régi Bözsike! Csorváson tán ő volt a legszebb. Harmincöt éves, de már műfoga van, a gyerekei kinevetik, ha éjszakára pohárba teszi. Amikor a szövetségben a nyereséget fizetik, a férje inkább a felsőrészkészítő lányokat forgatja meg, már fényképezkedni sem szeret, valahogy olyan csúnyán néz ki ezeken a mai képeken.

- A fényképészek tehetnek róla - biztatja a párja, de hát nem lehet őt becsapni.

Istenem, napozhat.

- Édes Istenem, végre egy kis nyugalom.

Valamikor errefele is sétált Pistával, a Zsilipen túl, a Piros Almánál már nem zavarta őket senki. Hogy szerette őt! Milyen jó volt a fák alatt andalogni, Pista átölelte a derekát, csókolgatta a fülét, jaj, de jólesett!

A nagyfiam, nézd, milyen stramm kölyök! Szerelemgyerek, nyolc hónapra született. Hogy tud úszni! Az anyjának azt mondta, hogy koraszülött, de hát nem úgy nézett ki, három kiló húsz deka volt, és a család azt fújta: kár volt fehér ruhában esküdni.

Lóg a melle, mint aki fél tucat gyereket szoptatott. Igen, öt volt, Erzsike és Ferike sírjához ki kéne menni, megnézni, milyen, nem kell-e rendbe tenni. Milyen szép, egészséges babák voltak! Most lenne két lánya és három fia. Ha lett volna gyógyszer, ha nem lett volna háború.

Hát ezért szüljön az asszony, hogy így megcsúnyuljon? Megéri?

- Misi hol csavarog?

Misi már megint eltűnt. Odament a Zsiliphez, és még a végén beugrik! Látja a többiről, elrontják az utcaölkök. Atyaisten, milyen magasról ugrálnak abba az örvénybe!

- Menj érte!

Így jó, Misi már Pityuval lubickol, Pityu tanítja úszni. Nem mintha kéne, Misi jobban szeret maga boldogulni, s ahogy kaparja a vizet, már fennmarad. Össze is vesz a bátyjával, melyik úszik jobban. Közéjük kell vágni.

Hogy ő nem tud úszni? Pista se tud, pedig ő a Maros mellett nőtt föl. Frankó Bözsike hol tanult volna meg, Csorváson? Ott még Körös sincs.

Mosógépet kellene venni. Azt mondják, azzal sokkal könnyebb, nem készül úgy ki a keze meg a dereka. Ha így haladnak, sikerül is, Pista sokat dolgozik. Nem iszik, nem dohányzik, még azt a pénzt is neki adja, amit itthon keres meg. Jó ember, hiába mondta anyuka.

Egyszer anyukát is ki kéne hozni. Nyaraljon már ő is! Valami beutalóról beszélnek, de hát kinek van arra ideje? Olcsó, azt mondják, alig kerül többbe, mint ez a Zsilip, de hát hogy mehetnének ők üdülőbe? Mi lesz a kocával. Mama nem jó házpásztor, még megetetné valami hülyeséggel, vagy este jutna eszébe, hogy reggel sem adott neki moslékot.

Ez a kislány... Mintha magamat látnám. Ilyen lehettem. Milyen eleven, hogy fröcsköli a vizet!

- Csak a karóig mehetsz!

A karón túl már veszélyes, még elviszi a víz. A múltkor is majdnem belefulladt az a fodrászné.

- Igazítsd meg a nadrágodat!

Pista mindig olyan nadrágban jár, hogy rossz nézni. Kilóg mindene. Nem szégyelli a gyerekek előtt. Figyelmetlen vagy.

A néprádiót is ki kéne cserélni. Ha a gyerekek dolgozni fognak, házat építünk a Körös-parton. Már kinéztem magamnak, van egy üres házhely a Bajza utca sarkán, ott aztán elférnénk mindnyájan. Én is dolgozni megyek, annyit keresünk, hogy emeletes házat építhetünk, a gyerekek odahozhatják a párjukat. Csak megérjem az unokákat.

Az orvos le akarja vágni a mellemet, hogy mi lesz ebből?! Csak nem rák? . . .

Bözsike, szeretem, ha így hívnak.

Hát ez a Pityu! Nem engedi, hogy Pityunak hívjuk, mondjuk Pistának! Újabban csak erre hallgat. Nahát, az én nagyfiam. Anyuci, anyuka, édesanyám, jó, hogy ők meg így hívnak.

Sose hittem volna, hogy ilyen szép gyerekeim lesznek.

- Gyerekek, uzsonnázunk!

A takaró megtelik a családdal, finom zsíros kenyér paradicsommal, paprikával. Vasárnapi ebéd helyett. Valamit ezzel is megspórol.

Úgy esznek, mint a farkasok. Mind az öten olyan jó étvágyúak! Nemcsak most, mindig. A víz teszi, vagy a nap, hogy a vasárnapi Zsilipen megteszi ez is? Még Misi is nekiesik, pedig ő csak a kolbászt szereti. Jól kiugrálta magát. Édeseim.

A nap itt korábban lebukik, a magas fák mögül mind gyöngébben süt. Időben haza kell érni, éhes a jószág.

- Szedelőzködjetek!

Föl a kerékpárra, úgy, fürdőruhában, mind az öten, s Bözsike egy hétig megint álmodozhat, hogy csak ilyen maradjon az idő, jöhessünk a Zsilipre!

A Zsilip környéke elcsöndesedik, már csak néhány vagány ugrál. Holnap a fiúk megint itt lesznek, de hát Bözsikének más dolga van.

- Lehet így fürdeni? - kérdi a mellét vagdosó orvostól.

- Hát...

Nekik nem mondom meg. Nehogy megijedjenek, olyan kicsik még. Mit tudják, mi az élet.

A Zsilip?

A Körös hangtalan folyik tovább, úgy tesz, mint aki nem tud semmiről. Pedig neki megsúgta, hogy az élet milyen szép.

A Körös? Hazudik. Lánykoromban azt súgta, hogy az élet csupa szépség!

A Körös-parti temetőben a cigánnyal még elhúzatta:

- Temető a Tisza, mikor kivirágzik.

Jaj, istenem, a Körös vize ide is elér! Csontjaihoz odaszivárog, és örök szerelemről regél. Zsíros kenyeres csabai boldogságról.

A gyerekek meg mintha sejteni kezdenék.

1978., Veszprém

VIKI NÉNI RÖPKÖDŐ VASFAZEKA

A Csi je to pekni Jóska nótájára

Mindig azt mondta, nem udvarolok én, édesanyám, senkinek, Vikit fogom elvenni. A harmadik házban laktak, a Hosszú utcában volt a házuk. Hívó volt, az apja pap, ő is az lett, én meg katolikus. Olyan szép fiú nem volt sehol, ő volt a legszebb. A Farkas nem volt szép. Tamásnak meg én voltam a legszebb. Biztos csak mi láttuk ilyen szépnek egymást, mert aki szeret, a másikat látja a legszebbnek. Lehet, hogy másnak nem volt ilyen szép. Most már csak nektek vagyok szép, látod, hogy kiszikkadtam. Több a ráncom, mint ahány esztendő vagyok.

Tizenhét éves voltam, amikor megjósolta a cigányasszony, hogy milyen lesz az életem. Azt mondta, nem az fog elvenni, akit szeretek, és nyolcvanhárom évig élek. Honnan tudta előre? Még a végén teljesen beválik, jó, ha azt a két évet kibírom. Olyan görbe a lábam, hogy a malac elszalad alattam. Valamikor nem volt ennyire görbe.

Az uram mindig hintóval jött ki hozzánk a tanyára, ez nagyon tetszett az anyámnak, hogy én is azon fogok ülni. Hát aztán igencsak keveset ültem én hintón, annál többet dolgoztam. Megrakták a két karom, és hetente háromszor gyalogolhattam a csabai, gyulai piacra. Tamás a két kezén hordott volna, nem lett volna más dolgom, mint főzni, mosni, takarítani. A vesém egy szalagon csüng azóta, úgy kicipekedtem magam. Négy gyereket ezért nem tudtam megszülni, Manya meg Anna azért maradt meg, mert föl vitt az uram Pestre.

Ríni engem senki se látott, aki látott, rég eltemették. Ríni sose értem rá, tenger könny maradhatott bennem. Ha fájt valamim, ecetes borogatást tettem rá, néha a szívemre, ha már nagyon fájt, a mandulámat is én vágtam ki. Úgy megdagadt, hogy alig kaptam levegőt. Fogtam az uram borotváját, és kivágtam, mennyi genny folyt ki belőle! Utána az orvos nem akarta elhinni. Hogy még az is pénzbe kerüljön?

Apósoméknál nem szeretett senki, ott meg az anyja is szívesen látott volna. Az apja hívó lányhoz kényszerítette. Eljött hozzám az anyjával. Amikor mentek haza, odasúgta az anyja nekem, hogy adjak neki akármilyen kendőt titokban, akkor már meglenne az eljegyzés. De én félttem anyámtól, csúnyán tudott kiabálni. Ha odaégett a hús, mert közben kiment a kertbe, fölkapta a lábast és kihajintotta az ajtón, a haját tépte, visított, aztán meg elásta az egészet. Ha a mai eszemmel lettem volna, nem érdekel, hogy otthon mit morognak, elszöktem volna vele. De hát akkor még nem voltam ilyen fölvilágosodott.

Látod ezt a kontyot? Ehhez fodrász még nem nyúlt. Nem is igazi konty, csak így fölkapva a fejem búbjára. Az öreg szarufésű még elgereblyézi a maradék szürke hajam, marokszám jön. Igazi konty ebből már sohase lesz, pedig nézd, eddig ért, és a búza se volt sűrűbb. Hát ide jut az ember.

De azért túl buta se voltam, mert amikor Szentkúton jártunk, ez a feszület onnan van, mindenki megcsókolta a pap kezében Jézus Krisztust, én meg láttam, hogy előttem mennyi vén banya nyálazza össze, brrr, lehajoltam, mintha kioldódott volna a cipőm, elmentem mellette. Nem volt annak semmi köze az Istenhez, csak egy darab száraz fa az egész. Sose szerettem az ilyesmit. Isten láthatatlan. És csak egy van, nem külön hívőnek, katolikusnak és zsidónak. De amióta a lányom meghalt, alig múlt negyven, templomba is ritkán járok. Minek járnék, ha semmi értelme, mennyit könyörögtem érte! Megszakadt bennem valami? A szívem is egy szalagon csüng, a hitem is. Pedig mennyit jártam én a templomba! Legalább akkor nem kellett cipekednem. De hát ha az ember hiába gyónja meg a bűneit, hiába imádkozik. Inkább én haltam volna meg, miért nem engem vitt magával a Kaszás? Minek élek is én már, hogy az ember eltemesse a lányát.

Nem volt elég azt a négyet elkaparni? Ha meghalok, az uram mellé tegyetek. Majd csak megbékülünk, megleszünk valahogy.

Tamás is jelentkezett katonatisztnak. Akkoriban bármelyik parasztember elmehetett iskola nélkül is tisztnak. Ő is elment hát, talán mert engem annyira szeretett, de elég hamar vissza is jött. Egyszer egy kultúrotthonba volt hivatalos a többivel, és csúnyán berúgott. Amíg józan volt, nem mondott soha olyat, ami miatt kicsaphatták volna, most aztán megeredt a nyelve. Szidni kezdte az egész rendszert, Rákosit, Sztalint, merthogy otthon elvitték a nagybátyját, ráfogták, hogy kulák. Azután pedig kihajigálta az emeletről a kommunisták képeit. Alig tudták lefogni. Szépen hazatranszportálták, fölrakták egy kocsira, és visszahozták ide, Kígyóásra. Azért nem bántották, mert részegen szidta az urakat.

Ő most éppen nyolcvankét éves. Meghalt a felesége, két nagy családja van, anyja-apja se él. Gondoltam már arra, mi lenne, ha elmennék hozzá, megtréfálnám. Biztos jól elbeszélgetnék. De buta voltam. Nem mertem boldog lenni. Az uram negyven éve temettem el, lett volna rá idő. Nem mentem utána. Jöttek mindenféle vén szarosak, úgy elkergettem őket, hogy az utcán köszönni se mernek. Nekem csak Tamás kellett volna. Most se látna csúnyának, ráncos öregasszonynak, mert aki szeret, az nem úgy van ezzel, mint más. Nemrég üzent a húgával, hogy tiszteltet. Mondta róla még akkoriban a lánytestvére: sose szerette a feleségét, mindig engem emlegetett. Csak velem lett volna boldog.

Mindig buta voltam. A háborúban vettem ezt a házat, bejöttünk Csabára. Ha tudtam volna, hogy a földet elveszik, inkább megvettem volna az egészet, mert csak a fele az enyém. Micsoda ostoba voltam, most se föld, se ház. Itt csak marakodnak az emberek, kié az udvar, kié a másik kertjébe hajló körte. Csabán megtanultam én is kiabálni. Lehet, ha Tamás itt lenne, sose kiabálnék.

Adni kell még a tyúkoknak, leforrázni a darát, szétszedik a disznók az ólat, csak ne szaladna át a lábam közt a malac. Farkas huszár volt az első háborúban, érdekes, neki nem volt görbe a lába. Én lovon se ültem, mégis olyan karika. Az ember minél öregebb, annál kerekébb a lába. Talán a cipekedéstől lesz olyan, mint a kocsikerék. Gurulnék már a temetőbe.

Vele boldog lettem volna. Amikor hazajött, eljárt Pestre, a gyárba, aztán meg itthon dolgozott, a gépállomáson. Lestem mindig a traktorokat, hátha valamelyiken ő ül, de nem, egyikén se láttam. Hamar lekerült arról is, a szíve átvette a gép ütemét. Ha már nagyon rázott a traktor, a szíve majd kiugrott, úgy vert. A húga mondta, hogy le kellett szállnia róla. Ügyes keze volt, a traktorállomáson lett szerelő. Így aztán már hiába mentem ki az utcára.

Lassan teljesen elmén az eszem. Most se találom a nyugdíjamat, valahová eltehettem. Meg szerencse, hogy itt a kislányom. A múltkor meg elütött egy motor. Én csak át akartam szaladni a kövesúton, és nem nekem jött? Még szerencse, hogy hazahoztak, nem a kórházba. Itt akarok megdögleni.

Vajon Tamás eljön-e a temetésemre? Ha tudnám, hogy eljön, még ma vihetnétek.

1978., Veszprém

CORVINKA

A mi utcánk, az Arany utca, ahol a Sikátor-sarkon az Aranykapca nevű cigánykocsmá, mely jobb mint otthon ötven éve a bormérőről, Kohn Emánuelről Mandi bácsi kocsmájának becéztetett (volt Csabán másik Kohn, az ő kocsmáját így is hívták, Kón, ma a kolduskocsmá a Piacnál, néha hallod még, Hajtsunk föl valamit Kónná!), Mandi bácsival szemben, átellenben a sarkon Lamper János fűszerüzlete, szikvizések is, jól mondod, az utca közepe errefelé mindenütt így nézett ki: bolt hátán bolt, hogy a szegény csabainak ne kelljen mindenért a városba futnia, úgy van, igen, úlica Zlatá, így mondjuk ma is, úlica Zlatá, Arany ucca, a másik meg, az Ezüst utca, a mostani Egresi Cigánszka ulica volt, Bánágy, Bánát utca, Bánátba, amikor mondták, hogy ott lakik, oda megyünk, na Bánágye, a Bánát uccának is van közepe, a derekánál, ahol meghajlik, régen is megvoltak ezek az üzletek, csak ott még mézszárszék, malom, borbély, meg ártézi kút is volt, szóval na Bánágye szinte kisváros, hajaj, én mondom, most nem lehet ráismerni, a Bánát-kutat kivágták, a fal mellé tették a csapot, alig csurog, és végig a Bánáton a műút, '83-ban tették ide, gépkocsik hajtanak végig a nemrég szekerkerék-nyomok fölött, és lám a nép, kire mindenki oly szívesen hivatkozik, milyen a bánágyi nép, a népek nem megörültek ennek a korszerűsítésnek, örvendeznek, annyira megörültek ennek a rémségnek, a benzingöz befolyik az udvarukba, pitvarukba, ágyukba, hogy így beléjük gázolt a csárdás csabjanszki jövendő, a műút, hisz itten kérem öt úlicából három ma is kövezetlen, tiszta latyak, a népek igyekeznek, töltik az utat, hordják rá a kocszi alá, hogy a teher meg a kiskocszi be tudjon hajtani, hordják alá kocsiszám a cserép-, téglá-, kő- s miegymás-hulladékot, a töltésnyi utca országútja már a szemöldökfa magasában porzik, szóval a nép itt az úlica Zlatá uccában is halad a korrallal, minden második ház új, emeletes, vagy legalábbis megújult, nézd, micsoda paloták épülnek ide ebbe a porfészekbe, Arany uccába, bevezettük a vizet, a villany rég benn van, csak persze csatorna sehol, kis kanális, ömlik a limonádé az árokba, jobb esetben az udvaron ásott emésztőbe, dobre, mindez dobre, én mondom, csak a város észrevehetné már, hogy ez a nép törekszik, halad a korrallal, építkezik, gyarapodik, szeretne jobban élni, elfeledni a régi nádtetős kunyhót, sarat, büzt, csak éppen a város nem vesz észre minket, út, ide, minek ide út, műút, kövesút, aszfalt, csak nehogy idehózzák a nemzetközi utat, a Budapest-Gyula-Bukarest közt futkosó országos utat, megelégednénk mi annyival, amennyit a Bánát ucca kapott, mi is úgy kivirágoznánk a ház elejét, az árok helyére tett csatornacső fölé szórt földben virágágyás szerte na Bánágye, virágos kert az a csabai úlica, mintha falun járna az ember, ki hinné, hogy ez felsőfokú központ, Magyarország egyik nagyvárosa, teremő Isten, Bozse moj, jaj nekem, szóval a Bánát utca végig tiszta rózsa, hallom a te feleséged is Rózsa, olyan jó vizünk nem lesz többet, ledöntötték a Bánát-kutat, igyuk a kigyósit, azt mondják most már medgyesi, mindegy, csapvíz az, fiam, nem Bánát-víz. Gorvinka. Tótul a ti uccátok, a Corvin utca Gorvinka, a Kisfaludy utca meg Pacsirta úlica, a Tessedik Kijovszká úlica, Kígyósszka, Kígyósi ucca, a Kereki sikátor Sikátor, na Kastéji, ha a Kastély uccába megyek, a nyolc, tíz szám alatt, anyám mindig mondta, ott, ott a kastély! A régészek összevissza áskálnak, nem tudják azok, Misikém, hol volt a kastély, mi ezt jobban tudjuk, de hát ki hallgat ránk. Találnak valami csontot, cserepet, aztán már neki is esnek, összeturkálják az ember kertjét, mit nem. Keresik a kastélyt... Kereshetik. Anyám mennyit mesélt nekünk a régi dolgokról, a kiásott fazék aranyról! A Kastélyban, Kastélyi szőlőben Ábrahámfinak volt kastélya, a török idején rombolták le. Amit találtak az emberek, mindent be kellett szolgáltatni a múzeumnak, úgyhogy inkább visszaásták a koponyákat, mint hogy hagyják, szétdúrják a régészek, mint a vakondok a már bevetett kis földet. Gyorsan ássuk vissza a koponyát, mondták az öregek, ne tudja meg senki. Én se mondom meg nekik, még széthányják a nyolc-tízet. Na Sanci, a Sánca,

Bethlen utcába, ahol az Alsánc, Alvégi Sánc, a mi Sáncunk folyt, lassan ezt is betemetik, tudod, ahol Pajoval olyan jókat csúszkáltatok, hideg télen a Révai-iskolából csak a Sáncon jöhettek haza, végigtörve a friss jeget, végigrikoltozva a Sánc úlicáját, a sáncot, alvégi fehérségünket, csak ne öregedne meg az ember. Bou edon veljmej hudobní cslovek, nem tudsz tótul? Mért nem tanultál meg? A mau velja gyetyi, alje takí bou hudobní, zse nyemau cso jeszty, Volt egyszer egy szegény ember, nagyon sok családja volt, de olyan szegény volt, hogy napról napra csak kását ettek. Amúgy nem Jamina, pláne nem Erzsébethely: Vinyica! Mi az, hogy Jamina?! Csabjanszki-vinyicsarszki élet, Csaba-szólós, úgy hívták. Amúgy a Déli sor Dolnyí bok, Fürjes Furis, Kovács-Szegény Mihály féle tanya Szeginyovszki szálas, az Ószöllök Sztarie Vinyice, amarról a Hornyicki temető, a felvégi, a Bogárházi meg Bogárszki cinterin, meg do Tabánszkiho cinterina, tabáni temető, Jani bátyád még Zeljeni Szopeljnak hívta a Zöldtakony vendéglőt. Amíg élt, szegény, gyakran leszopta magát, Isten nyugosztalja.

Gorvinka, vág mellbe a szó, rendít meg az ütés, kiterít, leterít, megadom magam, hiszen ez: ez a Gorvinka: CORVINKA! A kis Korvin, Hunyadi Mátyás fia, a kis Hunyadi, Corvin János! Akit a mai magyarok, hol még nem felejtettek, Korvinkának hívnak! S aki a csabai tótok körösközi magyarságtól tanult nyelvén, mert hát ottan, az őshazában, már a legutóbbi őshazájukban, a magyar Felföld tótoktól megszállt részén a Garam is Hron, a Vág is Vah, nem hogy a Körös Görös, sőt, mi több, Keres, egyenesen Geres, a Korvin meg Gorvin, Gorvinka! E táj, a Fehér-Körös völgye, Gyulával közepén, mint váruradalom a Hunyadiaké volt, Mátyás a fiának adta, hogy majd Corvin Jánosról feleségére, az özvegyről pedig újabb urára s idegeny pereputtyára szálljon a Corvin-Gorvinka-féle birtok. Korvinka hazája, kis Hunyadi országa, Gyula-tája, Körösköz, jaj, a nép, a magyar maradék megőrzött? Megőrizték a neved, Corvinka?! Mert a csabai tót ki mástól tudná, ha nem tőled, dobozi, békési, gyulai magyar, hont foglaló magyarok kicsi töredéke a Körösök-Keresek szigetein megmaradva, ki mástól tudta volna még a XIX-XX. századok fordulóján is a csabjanszki ember, hogy ha ezt az uccát a csabai magyar urak Corvinról nevezik el, az csakis Korvinka úlicája, úlica Korvinka lehet?! Sőt, mi több, egyszerűen csak Korvinka. Se ucca, se sor, se Isten nyila, ahogy a többi, környező ucca is többnyire megúsza Bánátként, Kastélyként, Sánc gyanánt, oly régiesen, ahogy odahaza, Kisiratoson meg a magyarok őrzik ezt a hajdani, utcátlan helynevezést.

Szóval nekik ez Korvinka. A Corvin utca a tótjának Korvinka!

Megáll az eszem.

Ha időben elvisz az ördög, sose tudom meg.

Negyvenéves vagyok, ebből a negyvenből huszonötöt itt éltem, a Corvin utcában, meg a Corvin környékén, újabban a Corvin folytatásában, a Lencsés-ér és -országút mellé települt Kastély, Kastély-szöllök, Kastélyi-szőlő helyére húzott lapos tetejű négy-, meg tízemeletes, megépülten azon nyomban dőlni, romlani, omlani, beázni, lekopni, fojtogatni kezdő szibériai-házgyári tizenötezres negyed, tized, városrész, telep, kerület, Isten haragja egyik kellemesnek tűnő odújában töltöm szabadnak gyanított perceimet, s keresem az idegenekkel együtt, hol, melyik, ki, micsodás uccában lakhat ebben a teljesen becsavarodott Kastélyban, hallod, Csabán ez is van, hol a gyermek, ha keresel valakit, s természetesen nem leled, mely házikó mely lépcsői kapuján kell bémenned, s csak té s tova lépegetel, figyelmezel, odaszól az ebadta: a bácsi is el tetszett tévedni? Mert hogy lehetne megkülönböztetni a mértániasan egyremegy, tökegyforma örültekházákat itten a csabjanszki Újtelepen, Lencsési úti lakónegyedben, a Lencsésin, Új-Csabán, amúgy hívják még egyebek közt Gyerekgyárnak is a gyermektelen, sikerületlen csabaiak. Szóval mondom, itten, itten élek, tizedeken át itt töltöm minden napom java részét a Corvin utcától két-három kurjantásnyira meghúzható körben, szinte valamennyi időmet, és akkor félidősen az Arany-utcai egykomám áldott, drága tót édesanyja elárulja, kivételesen

nekem megsúgja: ez, fiam, Miskonás, nem más, Gorvinka. Az, ahol laksz, jól hallottad.
Szóval ahol éltem.

Mint amikor a legutóbb is, a városi uszodából a Keres-parton hazafelé gyüvet, ki a Keres-soron Lencsés-érnek, telepnek egyszer csak befordulok jobbra (ott, ahol azt a két honvédot lelőtték), egyenesen, némi jobbra, majd balra kanyarodás után vissz haza az út a Corvin 7-be a Keres-partról, mondom, ahelyett, hogy mentem volna tovább, egy óvatlan pillanatban kitört belőlem az, amiről nem is tudtam: a Korvinka! Hirtelen fordulattal a Corvin felé vettem az irányt. Hogy letértem az egyenes útról, úgy megrázott a következő, mindezen jobb lépést fölismerő pillanat, akár amikor rájöttem, hogy a Corvin Korvinka. Úgy látszik az otthon, legalábbis az idegeimben, örökre az az öreg ház marad.

Lám csak, jó az Isten, jót ad.

Korvinka.

Hány Korvinka van?

Hány Korvinkája lehet az embernek?

S hány mellett szaladunk el?

Leselkedik-e még rád Korvinka? Hány Corvinka marad örök titok? Rejtelem. Korvinka. Titka a szomszédoknak, családnak, uccádnak, tizedednek, népednek? Melyben élsz, melyhez tartozol, melyhez ragaszkodol, melyért mindened adod, bármire kész vagy. És akkor a szemedbe vágják.

Hiszel valamit, gondolsz valamit, látol valamit, s úgy érezed, nyilván azt látod, ami, úgy látod, amilyen valójában, azt reméled, nyitva szemed, füled, valamennyi érzéked szabadjára ereszted, érzékelj, tapasztalj! Hogy gyűljön tudásod, üsmereted erről a mi világunkról. És akkor, mondom. Egyszer csak a képedbe vágja. Azt. Hogy éppen másképp van. Vagy legalábbis nem úgy, ahogy te kis hülye képzelted.

Nem vetted észre azt, ami a lehető legtermészetesebb. Hogy ennek az uccának van tót neve is. Köztük éltél, mégse.

Mert egy mukkot se tudsz...

Büszkélkedhetel.

Korvinkád, Korvinkáid.

Mert akkor az ember szétnéz: hátha kerül még néhány egyéb gorvinka is a Corvin ucca, a magam háza táján.

Az ám, apám

Apai nagyapám, Kurtucz Gergely született román, illetve románnak született. Így tartják odahaza, Kisiratoson. Mert tata kisgyermekként került a színmagyar Iratosra, a szomszédos Mácsáról vetette ide a sors. Megszökött a mostohája elől. Szálbek-Iratoson megmagyarosodott, a végén nagy magyar lett, királyi Romániában Horthyt várta.

Elárulta a népét? Beolvadt, rongy ember.

Bizonyos, nem tehetett róla. Nem tehetett semmiről. Így hozta az élet.

Ahogy nem tehetett arról sem, hogy.

Már hogy arról se: az ősei magyarok voltak.

Szóval hogy: Kurtucz tata elrománosodott magyarok visszamagyarosodott utóda.

No lám.

Előbb otthon hallottam, utóbb igazolódott. Mint annyi mendemonda, ez is igaz lehet. Valami lehet benne.

Ha harmadfélszáz – lassan háromszáz - éve tartja magát.

Jó, jó, hallottam, de hát ez legenda, védekezik a magyar! Hát, a Kurtucz, valamennyi Kurtucz Aradba, Csanádba, Békésbe, Zarándba. Védekezik a beolvasztás ellen. Már ugye, hogy is mondjam. Magyar faluban, idegen országhoz csatoltan, idegen

nyelv hatásának kitéten.

Mert ha valaki Curtuti, Curtutiu, könnyen ráfognak, hogy nem magyar. Sőt.

Itt, Csabán, Gyulán is nekem esnek néha-néha: Miháj, oláj? Nyikoláj?

De hát.

Miháj, csak nem restelled? Csak nem: te is?!

Te is: a másból lett magyar restelli, miből, kiből?! Te is, Miháj? Tiszta háj.

Erről lenne szó. Fáj, Miháj?

Mi fáj?

Azt mondják, ha valaki átáll, nagyon akar bizonyítani, neki nagyon kell ütnie a vasat. Már csak azért is, mert így már odaát keréssel-törés várja. Meg hát: itten, az új nemzetben mutatnia kell, mekkora az ő hűsége, mekkora az ő új hite, vallása, magyarsága. Ütni, ütni-vernizni aztat, azt az oláját, kiből lettél, az anyád ne sirasson! Másképpen nem hiszünk neked.

Hát, Miháj, te aztán jól benyaltál a tégedet beolvasztó magyaroknak!

Még te is! Én is.

Ezt mondja unokatestvérem. Mondom, odahaza, Kisiratoson. A hét Kurtucz testvér huszonnégy gyermeket s lányt nevelt föl, s a huszonnégyből egy mutatja magát árulónak. (Hogy utóbb találkozz még átálló, téged magyarságodért piszkoló testvérral.) Huszonhárom magyar, magyarnak érzi magát, még akkor is, ha elég gyakran előveszi a félsz egyiket is, másikat is, na nem mindet, csak úgy egyikét, másikat, a gyöngébbet, az alkalmazkodóbbat, netán a bátrabbat? Azt, aki azt mondhatja, testvér, minek ez, nincs ennek semmi értelme, ez már sose lesz Magyarország, akkor meg minek, vegyük tudomásul, nem könnyebb így a gyerekeimnek? Nem lenne könnyebb, ha nem tanítanám csak románul? Sajnos, lassan ez is utolér bennünket, előfordul ez a letaglózottság, de hogy meg is tegye az ember, a Kurtucz-féle, (az előbb még) csak egynek jutott eszébe. Annak, akit a legjobban kísértett. Közülünk idáig csak egy lett renegát. Teljesen még ő sem az, tökéletesen még nem adta meg magát, nem adta át magát az álladalomnak, de hát majdnem. Valami még pislákol benne, elég sok, valami nagyon kevés, kicsike, bátorítandó, csak hát. Ha valami visszatartja, a falu az, fél tőle. Kér, vigyék neki olyan könyvet, amelyben ott a Himnusz. Hogyne, nem a román, a magyar! Megkapta, de úgy látom, nem jól forgatja. Nem üsmeri a kottát.

Pedig éppen ötöle hallottam először ezt a kis mesét.

Hogy miféle szerzet is a Kurtucz.

Mácsán mondják a nagy román Kurtuczok, a román pap, Kurtucz pap. A mostani pap, Viorel apja volt tata első-unokatestvére? Valahogy. Ő még gyakran eljött tatához, jól beszélt magyarul, a fia, Viorel már egy mukkot sem ért a mi nyelvünkön. Ez az öreg Kurtucz pópa sorolta öcskösnek.

A Rákóczi-szabadságharc idején egy kuruc Mácsán bújt meg, ide menekült a labancok elől. A nevét nem árulta el a falunak, Kurucznak hívták az emberek. Tudd meg, az volt. Mihálynak, Jánosnak avagy Gergelynek-é, arra már nem vélekszenek a legöregebbek sem. Kurucz volt, annyi szent! Magyar kurucz. Csak hogy ez a Kuruczozás nehezére esett a mácsai oláhnak, elkeresztelte Kurtucznak, mert így az ő nyelvén jobban hangzik, olájosabban, így már majdnem jelent valamit a románok nyelvén. (Apánk szerint – ezzel ellentétben - azért lett Kuruczból Kurtucz, hogy elrejtőzzön az őt hajtó labancok elől.) Kurta, kicsi, kis, valahogy. Így lett a magyar kurucból oláh Kurtucz, Curtutiu. Mert természetesen a névadást rövidesen, tán már gyermekei életében, unokáinál aztán mindenképpen követte a nyelváltás, az átállás, a beolvasztás. Mert az a piszok gazember magyar kurucz nem beállt a hazánkat fenyegető, dákózával Budánkra meredő vlach seregbe?! Hagyta magát megoláhosítani.

Hagyta. Ahelyett, hogy jól odavágott volna! Hogy: vissza a Balkánra.

Kinek, könyörgöm, kinek?

Az ember egyszerűen élni akar. Így volt, így lesz. Legvégül is, amikor már minden mindegy, amikor már minden veszett.

Haza.

Mácsa.

A minap fölkerestem. Iratoson jártamban kerékpárra ültem, s elkarikáztam Mácsára. A kastéllyal átellenben a csárdában sörrel mostam le torkomból az út porát, s csak lestem. Ők meg rám. Sem ők, sem én. Úgyhogy. Nem értettük egymás nyelvét. Viorel pap is csudálkozott, ki vagyok én. Reám meredt, előhívta gyermekeit, gyermekeim harmad-unokatestvéreit? S megmutattuk magunk egymásnak. Lassan, magában tépelődve megetetett, s magyarázta volna, magyaráztam volna, ha tudtuk volna. Egy szó, két szó, szóval egyikőnk sem értett a másik nyelvén. Mi már elfeledtük azt, amit apáink tudtak. A másik anyanyelvét.

Ráadásul, meglehet, minekünk valamikor egy volt a nyelvünk. A román és a magyar Kurtuczok szerint: a magyar. Ámbátor: eztet is csak a Jóisten tudja.

Mindenesetre.

Csak simogattuk egymást kérdő tekintetünkkel.

Ha apám a harmincas években Regátban marad, s nem fut haza aradi Csanádba, ma konstancai román emberként szállanék le Kürtösön a gyorsról, hogy Mácsára gyalogoljak, megnézni, hogy fest apám őseinek faluja. Hát, az a színromány atyaisten.

Teremtőm.

Teremtőm, el ne hagyj!

Ki érti ezt.

Még jó, hogy minderről negyven éven át fogalmam se volt.

Csak megzavart volna.

És hát ki tudja.

Mit?

Semmit.

Mert természetesen mindezt nagyon jól érezte az ember. Magyarként az eltótosodott Csabán.

Hogy az ember nem arra született, hogy leköpje magát.

Mácsán, Mácsa derekán. Ott is otthon éreztem magam. Úgy, mint aki száz év után hazatér oda, ahonnan csöcsszopóként elkerült. Nem látott még akkor semmit, egy szem kép nem maradt meg benne a faluról, az emberekről, de az édes szülői meséből csak megragad valami az emberben. Tata 1886-ban született Mácsán, s úgy nyolcéves volt, amikor; kilencévesen jött ide kanásznak, most pedig 1985-öt írunk.

Kurtucz tata soha többet nem ment Mácsára. Járt hozzá Kisiratosra a mácsai rokonság, apámat ők vitték Mácsára borbélynak, nagyon szerették tatát a román rokonok, tata csak velük beszélt románul, apámat is jól megtanították. De apámat se tudták visszaszerezni. Annyira ment a dolog, hogy apám 1940-ben áttette magát a nevetséghatáron.

Kutatván a szülőhazát, a magyar Alföld e nekünk legdrágább táját, Arad-Békés-Csanád-Zarándot, Mácsáról különös dolgokat olvastam. Hogyaszondi Arad megye leírása 1913-ból: „Mácsa. Aradi járás. Területe 8316 kt. hold. Lakói száma 4193. Kevert népű község. Többsége román; lakják még magyarok és németek. Síkságon fekszik, a kürtös-aradszentmártoni törvényhatósági út mentén. Határolják Újfalu, Lökösháza, Kutaspuszta. A lakosság Erdélyből Szatmár és Máramaros megyékből telepedett le, a németek Aradszentmártonból. A község véneinek állítása szerint a mai oláhság református magyaroktól származott, akiknek utódai eloláhosodtak és elkereszteltettek. Ezt igazolják a következő román családnevek: Borbics (Borbás), Fodor, Deák, Váczi, Juhász, Karán,

Kádár, Kozma, Madarász, Pelyhes, Szabó, Székely, Tamás és Sándor."

Pelyhes, mint apámék egyik mácsai rokona?

Amikor tatám, Kurtucz Gergely, Kurtucz Döme és Chlotni Anna gyermekeként Mácsán megszületett, a faluban 890 katolikus, 2172 görögkeleti, 6 evangélikus, 19 zsidó és 18 református élt. Apám szerint Pelhes Anna, Bodonya Anna, vagy Pelles Mária volt az öreganyja, a Chlotni csak iraton kerül elő.

Pelhes.

Mert tata Pelhesről beszélt. Mert őt ismerte, anyja halála után a mustohát?

Szóval a mácsai román Pelyhesek a dédapám révén rokonaim.

Egyszóval: tiszta rumuny ez a Kurtucz család. Egyrészt Kurucz, másrészt Pelhes. (Harmadrészt, Clotni dédanyám révén, cseh?)

Adtak nekem.

Mert közben ezek a Kurtuczok meg Pelhesek utóbb egy mukkot sem tudtak magyarul. (A Clotnik meg kereket oldottak.)

Juhász, gondolkodik apám, román! Román ember, Kazán: tata unokatestvére; Illés, igen, nem Ilia! Farkas..., román; Pelhes, tata sógora hűgának az ura. Bodonya nagyanyám, Anna, a te dédanyád — a bodonya magyarul: uraságokba a nagy szekereket, ökrös szekeret bodonyának hívták! Úgy tudom. De Kürtös is tele magyar nevű románnal: Mészáros román, Antal román. Antal Togyerika, aki nálunk volt egy nyáron, az anyja apánk, Kurtucz Gergely tatád nővérenek a lánya! Ez a Togyerika mondta neked, amikor Gyuláról hazagyalogoltatok Csabára, mert egy kocsi se vett föl benneteket: Vagabundkorzó! Vagyis.

Vagyis mégse Pelhes a dédanyám. Ahányszor mesélik, annyiszor másképp. (Bodonya sem, mert Clotni...)

De tényleg valahogy így lehet.

A török kiűzetésekor a boros-jenei egyházi vidéken elpusztított 66 reformatum templom egyike Mácsa. Az 1960-as években is, Damjanich és Lahner földi maradványainak Újaradra vitele előtt, az emlékhalomba temetésig a mácsai román tanító, aki egy szót se tudott magyarul, a pionírokkal gondoskodott a Csernovics-kastélyt övező Mácsai-erdőben elrejtett sírról; rendben tartották, virágot ültettek rá. Hogy amikor eljönnek ide minden esztendő ősz hava hatodik napján Magyar-Arad ifjai, a kisiratosiak is, lássák: ilyen Mácsa. Ez Mácsa!

Ilyen volt.

Ilyen lehetne ma is.

Lehet, hogy ilyen. (Húgod fia az ezredforduló után ide jár néptáncot kutatni; mácsai oláh, mácsai cigány a legőszintébb szeretettel fogadja, s tanítja arra, amit csak ő tud!)

Szép román nevek a mácsai görög egyház elé 1914-ben emelt kőköröszton: Nese Sandor, Mihai Siclovan. Hát, Siklói. Átellenben pedig, a keresztény katolikus templomban: két vasárnap németül, két vasárnap magyarul van mise. Ünnap másodnapja a magyaré, első a német; ők vannak többen. Hogy meddig, ők se tudják, mert fogy a németje Mácsáról, menekül haza, az anyaországba. Így a mácsai magyar még inkább kisebbségbe szorul. A kapca még jobban szorít. (Hogy 1989-re elfogyjon a német Mácsáról.)

Úgyhogy, Mácsa.

Ki tudja.

Csak a mácsaiak sose feledjék, miből lettek. S hogy mivé leszünk.

Ámen, mondhatnám.

Ámbár.

Kuruczok, Pelhesek (Bodonyák, Chlotnik), mácsai képtelenség.

Amúgy latinul a „curtus” — Csabán néha így hívnak bennünket („Kurtusz”) — 1.

megrövidített, kurta, megcsonkított, 2. kiherélt, körülmetélt, 3. nem teljes, hiányos.

Na, mondom, ez igen!

Míg román értelmiségiek föl nem világosítottak: ilyen szó, hogy curtutiu, a románban nincsen.

Mongol (képű) mamám

Kun, hun, avar, mongol, tatár, vagy milyen keleti ős néz rám, ha Kurtucz tata párjára, Kis Sarusi (Sarusi Kis) mamára nézek. Szóval hogy a fényképére. Szerencsémre életben is láthattam, a szemébe nézhettem, abba a túlkeleti vágásba, mely körött az a széles pofacsont, s mely fej oly rövid testet koronáz.

Kész téboly.

Az egyik, roxolán származású hun vezér: Sarus. A középkorban több Kis Sarus nevű falu volt. Nem csak például Sárosban, mely megye az Árpád-korban Sarus, s csak utóbb Sárosodott meg. A zarándi Sarus emlékét a Miskétől délkeletre levő Sáros-erdő tartotta fenn, Nagy- és Kis-Sáros feküdt itten. Kissarus is Árpád-kori falu, s kitartott, mígnem az időlegesen másfélszáz évekig itten randalírozó török el nem pusztásította. Idevaló, zarándi nemes Sárosy (Kissárosi és Pipályi) László, ki 1453-ban szolgabíró, máskor alispán, vagy más Sarusi, példának okáért... Csak azért mondom, mert apám úgy emlékszik, ő még látta a padláson az egér rágta kutyabőrét. Mondom, a zsillér Sarusiak így vélekszenek: ők biza kutyabőrösek, nemesek voltak, míg el nem szegényedtek. Csak azért: 1484-ben kerekegyházi jobbágy Sarus János, a halászteleki Sárosy a XV. században Békés megyei birtokos, több Sarus és Sarusi család a gyulai szandzsák török összeírásaiban Zarándban: Miskén, Csunakeszin, Simádon, Szintén, román szinte egész Aradban-Zarándban egy sem, de Kissarus falut már nem írtak össze a magyarülés közepette, nem volt mit, ez az innen szanaszét futó sarusi nép lett a szomszéd, még távoli falvakban Sarusi, amúgy Sarusi Kis János, a csongrádiak 21 éves kenusa félezer méteren 1981-ben világbajnoki harmadik, esztendőre párosban világbajnok, világbajnok Sarusi! Végre! 182 centi magas, 85 kilós, majdnem mint én, és fekete, ez is stimmel, amúgy a fejformám sem a mongol mamámé, kissé a csongrádi Sarusié, inkább a mácsai oláh maradt Viorel papé: hosszúkas, tojásdad, fejül széles arc, nagy, magas homlok, és kopasz majd a tarkóig, legalábbis a fejtetőig, az áll pedig vékony, istentelenül elkeskenyedek, botrány, ahogy elnézem még, akár Balcseszku Miklóstok, ugyanaz a fej, botrány, és akkor azt mondja egy színészlány: olyan a szeme Janinak, mint a tied, ugyanaz a nézés, úgyhogy Sarusival Dunántúl is találkoztam, és akkor még hogy 1455-ben lippai akárki Sarussi János, Joanne de Saruss, kinek László nevű leszármazottja 1518-ban rablólovagként garázdálkodik a Maros-parton, evvel szemben 1984-ben a 'csehszlovák' labdarúgó szövetség vezetője, a Der Spiegel szerint: Sarosi, mire föl tata s mama kisiratosi fejfáján ez állt: Kurtucz Gergely (és) Sárosi Borbála. Nemrég még Sarusi Mihálynak jött Kisiratosról a levél, mainapság már e korai sírföldratra formáz: Sárosi. Nekik sem jelent már semmit a Sarusi, csak a Sárosi érthető. Jól érzik, a kettő ugyanaz, minnek cifrázni. Úgyhogy száz év múlva tökéletesen idegennek érzi majd a nép e nevet. Szóval ennek is löttek.

Kis Sarusi mama mindig mondta, Makón perzekútorok voltak az ősei. Bányájuk volt. 1925 táján a 99 éves Szárics Örzse néni mondta apámnak: Tiszta dédapád vagy! Makón mellette lakott Kis Sarusi András, annak – vagy az ősenek - volt ötszáz jobbágya, Örzse nényje szerint. Nagy sarki sárga házban lakott Makón a dédapád! Szóval a szépapám.

Dédapám, Kis Sarusi János mesélte unokáinak: az öregapja perzekutor Makón, szép nagy házuk volt, hatalmas ház a sarkon, ő maga pedig, apám Sarusi öregapja kekecsi putri csillagjosa, varázslója. Apám még látta, amikor kicsi volt, ahogy az meg, dédapám látta a maga tatáját, ükapámat. Úgy kétszáz év vélekezett.

Sarusi sehol Makón, eddig még nem leltem meg. (Kis/s/ annál több.)

No akkor: Iratoson az iratokban hol a Kis, hol a Sarusi szerepel zárójelben, tehát ragadványnévként. A kenus világbajnok csongrádi nyolcad-unokatestvér Sarusi Kis János. Vagyis: lehet, hogy a Kis az igazi családnevünk, a Sarusi csak megkülönbözteti e Kiseket a többitől. Úgyhogy. Tán: Sárosból (Sarusbul).

No és akkor: a makói múzeum újabb füzet sorának 36. kötetében látom: 1793-ban Makó városi réti csőze, alkalmazottja, eselédje Kis János, Kis György pedig 1796-ban esküdtbíró, esztendőre öregbíró! Az a Kis János: jó a Kis, jó a János, meg Makó, meg mezei rendőr, utóbb, a századelőn pusztakapitánynak minősíthették, ajaj, perzekutorrá vált, előbb tán csak város, utóbb vármegye, Csanád üldöző csöndbiztosa, Atyaisten, Gyuri bátyád meg tán a nagybátyja lehetett, rokon, ahogy ma oláosan mondják: nyám, a szegény csőznek, perzekutornak-pusztakapitánynak, mezei rendőrnek, bűnös kódorgók, szegénylegények, rablók, csempészek rémének, csóró makai hekus gazdag rokona, nemesi levelére vélekedő paraszt főbíró uram rendőr pereputtya, úgyhogy, ha az öregbíró nemes származék, mért ne lehetne ő is, hisz egy család az övék! Kis János ükapám megtollasodván csak ezt terjeszthette, aztat, amit hallott öregbírájától, Gyuri bátyától: négyszáz jobbágyunk volt! Annyi volt az őseinknek vagy kétszáz éve, még a török előtt.

Úgyhogy ez újabb kétszáz éve. Kétszáz meg kétszáz az akárhogy is számolom: négyszáz.

Jó négy század.

Se füle, se farka.

Pedig van neki. Füle is, farka is.

Farkas.

Meglehet.

És akkor Kis Jánosné, netán a párja ottan Makón: kuruzslás miatt a város ítélőszéke előtt. Öreganyám, Kis Sarusi mama is nagy tudó asszony volt. Emez akkor, éppen az 1790-es esztendőkből. Hogyaszondi: kuruzslással vádolva állott a tanács elé. A tanúk aztán igazolták, hogy valamennyi reábizott beteget, mind a nyolcat meggyógyította, tehát boszorka nem lehet.

Tán valamelyik ragadmányból élő makai harmadik szomszéd jelentette föl asszonyát, amiért Kis perzekutor befogta a paripás herének állott nagyfiát.

Megáll az ész.

Száll az ének szájrul szájra.

Csanádi fi.

Aztán 1848-ban, folytatódik a legenda, itt, Kisiratoson, Szálbek-Iratoson született Kis Sarusi János, apád tatája, aki 1875-ben feleségül vette Kakolya (Kakuja?) Rozáliát. Az öreg Sarusi tata, a dédapád Almási-Iratosról jött ide vissza, akkor épített putrit a laposnál. A kekecsen, a cigányfertályon. Télen suszterkodott, rossz lábbeliket javított az öreg fia, akit mi öreg Sarusinak hívtunk, mert az apját, a másik öreget már mi nem láttuk, Sarusi Andrást, aki Makóról Almásiratosra, majd ide jött. Ennek az ifjabb öreg Sarusinak a laposnál öt lánya volt, s hiába nőttek föl putriban, egyik szebb volt a másiknál, egészségesek. Mind az öt jól ment férjhez. Az egyik, Rozi néni Marosvásárhelyre ment az urával, ott voltak dohánykertészek, Kis Sarusi Rozi néninek 16 gyereke volt, az egyiket Sulyok Krisztusnak hívták. Rozi néni pipázott, mint a cigányasszonyok. Tán a putri tette, vagy a dohánykertész élet. S nem az, hogy Kurtucz-é, avagy Sarusi az ember.

Hasznom van belőle, hogy román vagyok — mondja az egy szem kurtucz janicsár -, sokszor észrevettem. Már a nevem hallatán észreveszik, hogy román származású vagyok, Curtutiu. Méghogy Kurucz... Magad se hiszed. Akkor te mért lettél Sarusi?! Mert ott így boldogulsz, itt meg én így. Hunyadi Mátyás is Corvinus! Mért! Mert magyar volt? Akkor k-val írják, Korvin! Azért volt Corvinus, mert román volt. Hallod.

Hallom.

A másik testvér, a magyar maradt huszonhárom (huszonkettő...) egyike mondi a románkodó testvérről, aki a főnöke: kedvez a románnak! Mestör, a kedvükben jár. Az apja faszát, nem szeret dógozni! Meg is mondom neki. Volt úgy, hogy hárman vótunk melósok, mög ű. Erre elkezd velünk románul beszélni. Mondom neki, ne bassza meg a jó

isten, testvér, jobban tudsz te magyarul! Hogy nem, ú román... Na, mondom, akkor baszd meg a román anyádat! Ű is olyan mestör, mint Csucu. Ha Csucu ezörmestör, akkor én tízezörmestör vagyok! Neki az anyaország Regát, a főváros mög Bukarest.

Mondom én is neki: tudod, milyen nagy magyar volt az apád! Ha ezt hallaná, letörné a derekad.

Hallod, valóság, apám nagy magyar volt. De hát tudod, hogy van az. Te mért változtattad meg a neved?

Méért nem maradtam Kurtucz. Könnyű nekem.

Könnyű. Azért lett Kurtucz Miskából Sarusi Békés-Csabán, mert 1970-ben a főszerkesztöm azt mondta: válasszak! Döntsem el, hogy hívnak, mert Kurtuczként a cikkeim alá Sarusit jegyeztem. Pusztán azért, mert az eredetét hol Kurucznak, hol Kutrucznak, Kultusznak, Turbucznak mondták és szedték, még a Magyar Ifjúságban is, amikor megnyertem a Szép Szó beszély-pályázatot. Úgy gondoltam, keresek valami szép magyar írói nevet, s a Sarusi kínálkozott, atyai öreganyám neve.

Nem rajtam múlt.

Magyarázhatom én neki, a Corvinust se tudom. Legyint, nevet, hadd el, már mér lett volna deák a középkorban a magyar urak hivatalos nyelve? Csakis a románoké.

Aztán csak megjárta. Addig mondta, addig ellenkezett családdal, faluval, hogy a nép kiközösítette. (Hogy utóbb, az 1989-es bukás után, visszafogadja a bukottat... Mert a nép, Iratoson is, már csak ilyen. A testvéreknél... megbocsát.)

A két testvér (első-unokatestvér) egyformán nyakas magyar, egyik sem enged, ha úgy érzi, neki van igaza. S miért ne lenne mindig? Jani a brigád legjobb traktoristája; a többi alatt már a legújabb gép, ő a legöregebb román kombájnnal, s bár ez jóval kisebb teljesítményű amazoknál, mégis ő az első a mázsálásnál. Elerre, elarra, Gergővel gyakran összeakaszkodnak, a minap aztán alaposan helybenhagyták egymást. Most nem azon veszteks össze, hogy melyik nyelven, az anyjukén, avagy az álladalomén társalogjanak dologidő dandárján, hanem a gépen. Amaz a mestör, a nagymenő, a főmufti, ez meg csak egy nagyszájú gépész, szóval a traktor miatt jól egymásnak ugrottak. Egyik se engedett, úgyhogy Gergő mit tehetett, másik helyre tétette a testvérét. Jani ott is jól keres, jó munkás, csak éppen idegenek közt van. Na, testvér, ha te így, és a csapat harminc parasztmunkása aláírta, hogy vagy Gergő mén el innen, vagy ők, valakit helyezzenek el innen kettőjük közül! Mert különben szétbasszák a világot, na, ezt csak magukban mondták. A gépállomás igazgatója Gergőt leváltotta, mestör maradt, de már nincs brigádja. Testvér, ha te.

Testvérek, oszt ugye. Huszonhárom meg egy, az mért huszonhárom. (Huszonkettő...) Gergő nehezen érti, nehezére esik, pedig tudja, éppen hogy nagyon jól érzi, ez így nincs rendjén, piszkálja emiatt épp eleget a felesége, ángyi, úgyhogy a gyerek most már ölelgetné a testvért a csárdában, csak az ellüki magától. Én többet be nem teszem a lábam a házadba, nem, nem a huszonhárom (huszonkettő). Gergő most, '84 karácsonyán testvérkeresésében a csárda előtt kapta nyakon egyikünket.

Addig jár a korsó a kútra, míg el nem török.

Ezt mondják a testvérei.

Addig árulja az ember a hazáját.

Kurtucz ez is, Kurtucz az is, Kurtucz mind. Minél vadabb, annál inkább Kurtucz.

A keveredés teszi?

Ez a jó Makra-alji levegő? Mert az ottan, való, a Makra havasa. Túl rajta a Balkánról idehúzódó oláhok egyik újabb támaszpontja, telelője, átszállóhelye: a Mócvidék. Hogy onnan jönnek tovább, le az Alföldre. Ide, egyenesen a Tiszáig, legalábbis.

Gergő is ilyenekkel hülyíti (hülyítette) testvéreit.

Moldovában, Csángóföldön is így kezdődött.

Addig, míg a traktor miatt a nép, mindkét nép el nem zavarta.

Bár talán még.

Üsse kő, ez a nép, mindkét nép, megbocsátana neki. Csak hát: széna, szalma? Bocskor, avagy csizma. S manapság a románság a bocskort inkább általadja a magyarnak, hordjad csak, testvér, mi már eleget koptattuk, te meg mintha felednéd!

Sarusi-ágon: atyám borbé, Kis Sarusi öreganyám nincstelen, házatlan, majdnem hazátlan Kurtucz zsiller hét családját nevelő zsölléraszony, dédöregatyám, Kis Sarusi János fődozóvarga, suszter a Kekecsen, helyretette a ficamot, lóét, emberét, és pénzt nem kért érte, zsírt, szalonnát, kenyeret vittek neki a putrijába. Kiült este a csillagos ég alá, az eperfa alá a suszterszékre, a csillagok állásából lejegyezte, melyik hónapban milyen idő lesz. Jöttek hozzá a parasztok! A lányok mellé fia is született, Mihály, aki 18 évesen 1918-ban – tán az utolsók közt – a fronton hagyta a fogát. Meg egy táltos fia: két sor foga volt! Azon az éjszakán akkora vihar támadt, hogy majdnem elvitt mindent. 1915-16 tájt, két órát élt. Apámat, Kurtucz borbét az 1984. február 10-ei, házakat borogató hóförgeteg vitte el, élt 64 évet, életének 65. évében Csabán a kórházban. Hajnalban fölnezek az ablakra: micsoda hó lehet, hogy így belepje az üveget fél ablak magasáig! És süvít a szél. No lám; ha ezt apám kibírja, mondom páromnak. Az ilyen idő szokta elvinni az öregeket.

Kint az irtózatosságot, bent, a kórteremben apámból kifolyt az utolsó csöpp élet. Alulról, szegényből.

Ő is majdnem táltos volt. Hogy csak majdnem, ezért élt 65 évet. Fehér bőre, fekete haja, magas termete, s parasztgyerekekre nem jellemző gyöngye szervezete, a mezei dologtól idegenkedő teste és lelke, úrhatnám, a paraszt dolgokból az első aradi alkalommal kivetkőző magatartása, a parasztoktól idegen pedantériája, a paraszt szemében beteges eleganciája miatt eleitől fogva kirítt környezetéből. Még Csabán is meglepte az embereket. Anyósa, Zsóri Viki néni (1944 végén) határsértésre vállalkozott, csak hogy megtudja az igazat erről a pernahajderről: a veje valóban olyan szegény családból való, amilyennek mondja magát? Mert nem úgy nézett ki.

Máig emlegetik: amikor tata az Isonzónál harcolt, mama összeszűrte a levelet valami úrfélevel, innen apám különösége. Csak épp az idő nem egyezik, mert tata '18-ban ért haza, apám pedig '19 novemberében jött világra. A falu ronda szája.

A Sarusi-vér vonalán: zsillérné mamám, a zsillérnél is szegényebb, nincstelen fődozó dédöregatyám, a minden biztonnal utóbb dohánykertész Kis Sarusi András szépöregapám — vagy ha maga nem gányó, gyermekét, Jánost küldte dohányos zsillérnek —, szóval szépöregapám atyja, tehát az ükapám lehetett az a makai perzekutor. E pusztázó fogdmeg valamennyi utóda szembetalálkozott a törvénnyel. Mert ha a fia, Kis Sarusi András, a gazdag makai ember, netán nemes csak iratosi dohánybérletet hagy örökül, hogy aztán gyermekét Almásiratosról egy kisiratosi putriba kergesse az élet, akkor ez a család nemzedékről nemzedékre urasággal, vármegyével, kincstárral, zsandárral, uzsorással bajlódott. A mi vérünkben lehetett: 1855-ben Sarusi Mihály több társával Kisiratosról útlevél nélkül ment Aradra a dohányossal elszámolni, a tokos aradi rendőrkapitány hazatoloncolja. Kurtucz tata legénykorában egy hetet tölt a batonyai tömlöcben, mert éjjel bottal bevverte a plebánia ablakát. (Oka duhajkodásának: görögkeleti létére vasárnapi misejárásra kötelezte a plébános, s hogy nem ment, kiprédikálta.) Apám, idős Kurtucz Mihály 1940-ben megszökött a román behívó elől Magyarországra, ahol tovább menekült, immár a magyar behívogatás elől. 1944-ben így is utolérte a munkaszolgálat, hogy alkalomadtán sebesen kereket oldjon onnan is, áteresztve szalmakazla fölött a ruszki frontot. Amúgy a nagyfia is belekóstolt (pl. katonaszökevényként) a rabok kenyérébe.

Kis Sarusi Mihály, mások szerint Sarusi Kis Mihály volt öreganyám egyetlen fiútestvére, ő a legfiatalabb. Az első háborúban népfölkelőnek vitték, fiatalon, 18 évesen elhurcolták. A háború végén, amikor összeszedtek mindenkit, öreget, fiatalot, akit még nem vittek el, Csabára ment 101-esnek. Nem is jött vissza szegény. Hősi halott. Még akkor, a magyar világban, mamát el akarták vinni Pestre. Hatalmas hangú nő volt, operaénekest faragtak volna belőle, de a szülei nem engedték. A putri körül, majd a kekecsi kicsi zsillérház udvarán gyakran rázendített, nagyon szeretett énekelni: Alacsony ház, füstös kémény, Ott lakik egy cigány legény! Nem cigányosan, ahogy most danolják, más volt a dallama. A másik dala meg: Két nyárfa közt kisütött a holdvilág, Az én babám abba fűsüli magát.

Fésülte, fésülte, a végén Kurtucz Gergő tenyere fűsülte Boriska néni fejét.

Sarusi Etelka, aradi magyar gimnazista a minap második lett valami országos tanulmányi versenyen. Éltessen az Isten. (Hogy utóbb folytatódjék: a kisiratosi Sarusi Boglárka 2008-ben gyermek karate Európa-bajnokságon ezüstérmet nyer... Nem beszélve Kurtucz Csabáról, a szintén Sarusi-vér túlnehézsúlyú ökölvívó-bajnokról.)

Öreg Kurtucz

„Ha Miskának befújja a szél a kalapját a kocsmába, inkább újat vesz, mint hogy érte menjen!”

Így emlegetik most is, milyen ember volt, milyen ktsz-elnök. Jellemző volt rá a szesztelenség: rettegett minden esztelenségtől, s menekült előle. Okos ember hülyéskedik, hülye ember okoskodik. Ilyen volt: az erdélyi román rémuralom, a háború, katonásdi, nyilas banda, rákosista csöcselék. Olyannyira menekült minden értelmetlen dolog elől, hogy az egyik utcájába alaposan bement: négy felesége volt. Szerelme csak az az első.

Míg Aradban gyakori - pontosabban: többfelé előfordul - a Kurtucz-név, a Tiszántúl nyugati, Magyarországhoz tartozó részén e családnevet (szinte kizárólag?) mi viseljük. Aradon is, míg ma ilyen apróhirdetésre akadhat a Vörös Lobogó olvasója, „Elveszett és érvénytelennek nyilvánítják... Curtutiu Ilie névre szóló vegyipari kombináti belépési igazolványt”, ötven évvel ezelőtt igen elbámult a békés-gyulai kórház volt orvosa, dr. Kurtucz Valér, amikor rendelőjébe apám beállított. Minő véletlen: Kurtucz Valéria a század első tizedében segédorvos a gyulai vármegyei közkórházban, s a háború után Farkas Ferencné, öreganyámat, apám anyósát is kezelte, a tüdejét gyógyította. De mamának vándorveséje volt, feszt vándorolt mama az ország egyik végétől a másikig; Valér néni a '30-as években mehetett át Aradra, vagy ki tudja, tán mert nagy román, románérzelmű - bizonyára: mácsai - Kurtucz volt. Aradon a titkárnője szólt rá apámra: Kurtucz még nem volt nála! Az aradi borbélyegéd úgy kifutbalozta magát, hogy a közkórodában ápolták vizenyős tüdőgyulladással, utána a tüdőgondozóba kellett járnia, ki, ki, ki a Tököly tértől kifele a város szélére! Ki fia vagy? - kérdezte Kurtucz orvosnő. Kurtucz Gergelyé. Igen, emlékszem rá. Először nemcsak a nővér, ő sem akart hinni a fülének, hogy ő is Kurtucz.

1980-ban Ficzy Dénes, Arad irodalomtörténésze is emlékszik rá: amikor Gróza Péter Aradon járt, a népgyűlésen Kurtucz Valériát hívta tanúul. Kurtucz Valéria híres orvosnő volt itt. Így mondta Gróza: „Budapesten az egyetemen azt írták ki az urak: Itt csak magyarul szabad beszélni! A tanúm ott ül közöttük, Kurtucz doktornő”. Talán mert egy időben jártak a pesti egyetemre? Hatásos volt, mert az orvosnő tényleg ott volt a gyűlésen. Gróza fölismerte, vagy valaki szólt neki.

Apám meg Valéria néni helyet cserélt. Egyik ide, másik oda kíváncozott. A gazdag gyulai román Romániába, az aradi magyar zsillér meg Magyarhonba.

S úgy tűnik, mindkettő jól választott, otthonra lelt. Ebben a kavargásban. Mit szított. Nem, nem a Kurtuczok-Kuruczok-Curtutiuk szították.

S fejszét adtak a szegény ember kezébe.

Otthon, Iratoson tata őrizte hetekig e kényes szerszámmal leánya szüzességét, itt, Csabán apám az ifjú párját az éjszakai katonai megszálló randalírozásoktól. Aztán rövidesen, mert térdnadrágban járt, elviszi az orosz zsákolni. Gyerünk, kicsi robot! Mert hogy úr, csakis úr lehet, aki térdnadrágot visel. Azután reggelente rongyos nadrágba búj, nehogy megint elvigyék.

Csabán a Fő téri borbélyműhelyben dolgozott. A Városháza előtt a motorvonatról egyszer leszállt egy perzsa, apám leste, a nyakában lógó vekker csörögni kezdett! Megrémült a perzsa, elhajintotta. Üzletel, tanulja a nyelvüket, előbb a németet, most az orosz, egy órát tíz kiló cukorért ad el az oroszoknak. Akitől való, az hétért adja, három az övé. Na, amiért eladta, ad egy kilót. Négy kilója lett. Hol volt akkor cukor?!

Csak.

Visszahoz apámnak egy órát az orosz, rossz! Átviszi az órához, megjavíttatja. A mester mondja: Ez itt tetű! Mutatja az órában. Partizán, ordít az orosz a tetűre. A mester elbíbelődik, mintha más baja lenne. Jól elkéri az árát! Mert azt súgja az orosz fülébe: Amennyit ad. Ad egy százast, nem tudja, a pénz mit ér. Később már tudják! 1938-as pengőben kérik a jóvátételt, pengő értékében.

Adomái megnevettetik, halálra rémítik az üzlet vendégeit. A csabaiaknak fél évszázadon át a Vicces borbély volt. Akkoriban ilyesmikkel traktálta a nyiratkozókat. Az oroszok megerősszakolnak minden nőt; egy asszony oroszról vár gyereket; nem akar előbújni; orosz katonaorovost hívnak, aki odateszi a nő fenekéhez az óráját és elrikoltja magát, davaj; a kis muszka az óraketyegésre kipattan: Davaj csasz!

Csak vigyázzon, magát is elviszik Gyuskáék!

Halkabban.

Gyuska volt a város kommunista párttitkára, s a módszerére (Lipták Pali bácsi szerint) az volt a jellemző: tárgyaláskor kitette maga elé az asztalra a pisztolyát. Nyilván azért: vagy, vagy.

- Aztán '46 farsangján a CSAK-bálon a Vigadóban megnyertem édesanyáddal a táncversenyt. Nem akart senki versenyezni, kiállni, erre azt mondták: táncoljanak, aki a legszebben járja, az lesz a győztes! Anyukád nagyon boldog volt. Svarctól kaptunk egy zsák prima brikettet, meg nyertünk egy Szinyei-Merse képet – na, azt ti elintéztétek.

Bennem ebből a legelső időből egyetlen kép maradt. 1946-ban kétéves, aprócska fiúként fölálltam az ablak mellé tett székre, s kilestem az első osztályba visszatörekvő csabai fiúk nagy port kavaró meccséről hazaözönlő tömegre. Mintha nyár lett volna, meleg, és rengeteg ember. Porfelhő, hömpölygő, magyarázó, hangoskodó, köpködő, lökdösődő, egymást kerülgető, siető, andalgó csabai emberek tömege.

Milyen boldog lehettem. Valami miatt bennem maradt ez az első tömegkép. Tömegemlék.

A tömeg mindig meglep, minden tömegélmény ily maradandó. Valamennyi. Meccs, tüntetés, korzó, bál, búcsú, vásár, szentmise...

'46-'47 táján állandóan jártak a nyakamra, lépjek be a kisgazdapártba! – regéli apám. Egy évig bent voltam, havonta 30-40 tojás volt a tagdíj. Meguntam, nem fizettem! 1946., vagy '47. május elsejére virradó éjszaka megölték és kirabolták a tanyáján az öreg Maczák bácsit. A kulákot akkoriban az utcán verték, vasdorongos jaminaiak tüntettek az utcán. Láttam a rendőrségen, bejártam borotválni, hoznak egy csavargót, a hóna alatt füstölt sonka. Mért loptad, kérdezte a rendőr. Kuláké! Mért sajnálja?! Eddig ők loptak meg minket, most majd mi fosztjuk ki őket!

Apám szakszervezeti vezető lett, mert '45 után megalakul a borbélyok szakszervezete is, de ez azért túlzás volt. Úgyhogy előbb a kisgazdákra, utóbb valamelyik keresztény pártra szavazott (Pfeiffert emlegette később is). Persze a szavazást nem kellett elviccelnie, mint az egyik nagygyűlésen tett megjegyzését.

Fölirat a gyűlésen: Világ proletárjai egyesüljete! Úgy '49 tájt. Mire apám:

- De hát ez tilos!

Hogyhogy?

- Amikor paktumot kötött Anglia, Amerika és Oroszország, kikötötték, hogy megszűnik a Harmadik Internacionálé! Annak volt ez a jelszava.

Majdnem elvitték.

Aztán még jó néhányszor majdhogynem.

Így aztán, mivel hogy csak majdnem, a három csabai Kurtucz-gyermek boldog, szabad szegénységben nőtt föl.

- Úgy 1950 lehetett, én is jártam szemináriumra a szakszervezet miatt. Járt előadást tartani Márton, aki azelőtt feketézett. Nekünk egyszer '45-ben szekér fát hozott Póstelekről, az orosz vágta az erdőt. Amikor látta, hogy vége a feketézésnek, belépett a pártba. Előálltam egy szemináriumon: „Ha tovább javítjátok a normát, a normajavítás

normaemelés volt, az éhes, legyöngült emberek megunják! Mert üres hassal hogy lehet robotolni!”. Gyere, lépj be a pártba, válaszolt, akkor könnyebb lesz! Persze a szeminárium után. Jobban fogsz élni!

- Én putriban születtem, ott is akarom végezni! Csak a putrival együtt akarok fölemelkedni, azokkal, akik ma is ott élnek!

Na jó, nem azért mondom, csak.

A putri. Hogy lehúz, milyen lehetlenné teszi az embert. Mert igyekvő, nagyratörő ember volt az öreg, hol Amerikáról, hol csak idehazai nagy, nagy, Fő-téri úri borbélyüzletről, fodrászszalonról ábrándozott. Önállóságról.

Aztán, megözvegyülvén, mindhárom további feleségét Velencébe vitte nászútra.

Az elsőnek csak a szerelem jutott, Velence semmi.

Igen, az utolsó megérdemelte ezt a kései alig(ha)-nászutat.

Az öreg halálraítélt szobáját, amikor hazajött a kórházból, fölvirágozta, s az ajtó fölé írta: Isten Hozott! Máshová: Szeretettel Vártalak.

Anyám szerelmesen hagyta magát elcsalni a Körös-parti Árpád-ligetbe 1943 júliusában, nyár hava forrásában, két hónappal a menyegző előtt. Irénkének, annak a hajdani csabai tánciskola másik, Kurtucz Misába szerelmes, anyámmal egyidős leánynövendékének szülőatyám utolsó ágya jutott.

Valóság, a kétéves halálos ágyáról más arc nézett ránk. Nem az a hajdani, képírókat, cucilista-komenista-fényes(szellő)pillantású csabjanszki arcképrajzolókat alkotásra készítő merész tekintet! Szép, büszke, délceg, erős, jótartású fiatal – munkásnak kikiáltható - iparos. A negyvenes évek második felében három csabai műkedvelő művész készített arcképet róla. Az egyik még meztelen képet is: aktot, kismadrágban állt modellt. Ezt a képet kiállították a múzeumban, és második díjat nyert vele, apámmal, a művész.

Ahány művész meglátta Kurtucz Misát, mind meg akarta örökíteni. Nem azért, mert putriban született, nem is azért, mert a putrival érzett, csak mert.

Tán egyszer összerakom.

Az élet mindig gazdagabb az írásnál.

Farkas Bözsike

Anyám újkígyósi családjával, a Farkas- és a Zsóri-rokonsággal nem kerültem oly bensőséges viszonyba, mint a kisiratosi Kurtuczokkal. A kígyósiak, s a környék falvaiban élők (apácaiak, ótlakaiak, csorvásiak) ugyan ugyanabból a zsillérvérből valók, mint a kisiratosiak s az innen szétrajzottak (nagyiratosiak, aradiak, sofronyaiak, szentpáliak), ám míg Iratos sokáig megmaradt mezítlásos szegény emberek közösségének, a keresztény és magyar paraszti hagyományokhoz majdnem rendületlenül ragaszkodó máj zsellérek falujának, a kígyósiak rég megindultak a parasztpolgár gyarapodás, kivetkőzés útján.

A két öregapám.

Kurtucz tata: igaz, semmije sem volt, semmit sem örökölt sem ő, sem a párja, de megesett, amit a kíméletlen béreséssel egy év alatt megkeresett, a következő héten elmulatta kiscgazda cimboráival. Farkas öregapám: igaz, kapott szülei után néhány holdat, de addig s azután is vasutasként, vasúti fékezőként próbált megkapaszkodni. Sikerült is neki: a kis fizetésből holdra hold, hozzáragasztott egy darabot a kis birtokhoz, tanyáról Csabára költözvén a vasútiaknak adott olcsó telkek utcájában maga építette házba (így építkezett a szomszédos Csanádban a leendő násza, Kurtucz is), úgyhogy amikor mama magára maradt a két lányával, volt már vagy húsz hold jó földjük a prima kígyósi fekete düllőkben.

Nem is ez a baj.

Ez a rokonság: kisebb. Nem olyan népes, mint az iratosi: Kígyóson néhány közeli rokon, Iratoson viszont az egész falu rokonnak, sógornak, komának mondhat.

Másképpen alakul, ha anyai (utóbb velünk Csabán élő) öreganyámnak, Viki néninek megmarad mind a hét babája. Mert ő igyekezett étellel megtölteni a házat. Éppen heten, mint

a Kurtuczok! Az első ötből kettő (egy fiú s egy lány) halva született, Rozália hét hónapot, Mária Viktória (bármennyire fohászokodott Máriánkhoz Viktória!) néhány órát, Terézia pedig három napot élt. Mire tata pesti vasúti kórházba vitte szülni mamát: '23-ban Erzsikével, anyámmal, '28-ban pedig a ma, '85-ben is viruló Arankával áldotta meg Farkasnét a Jóisten. (Körösztyán, Ari 2007-ben tette át magát a túlvilágra.)

Nemcsak ez.

A kígyósi rokonság rátartibb. Arra, hogy mire jutott. Kisgazdasorba.

Testvér ide, bátyus oda, a kígyósi família: egy kissé önző. Tán azért, mert már volt mit féltetni. Nem ma, hanem amikor még volt mit. Földet.

Azt, amiből mára tökéletesen kigyomláltatott a paraszt. Itt már az egyke dívott negyven éve is. Hogy egy kódisból ne csináljon az ember kettőt. Amoda még akkoriban: négy, öt család.

Ma (1985-ben) is több: kényszerből. Mert odaát az asszonynak szülnie kell, nem veszi el a kórház. Szerencsére?

Itt? Ma? Amennyi nagyon muszáj.

Mert az ember nem akar nyomorogni!

Az a nép ott: elnyomottabb.

S a példa mutatja: az a nép, amelynek a száját befogják, kényszerből összetart.

Mint ezer év óta mindig.

Emez.

Emez széthull, szétszalad.

Nem egészen, de.

Falun is városi módra él.

Iratoson még.

Iratosról is városba fut egy-két személy. Gyakran, jól mondod, a rossza. Hogy Aradon kedvire rosszalkodhassék. Nincs a falu előtt.

Hogy mit mondanak rá? Kit érdekel, nem hallja! Hogy hallaná Aradon, mit sutyorognak Kisiratoson a népek.

Odaát is, aki városba megy, könnyen meghajlik. Beáll közéjük.

A városiak közé?

Ne túlozz, nem a város a hibás.

Viszont bizonyos, tény és való, valóság: olyan lett, mint a kígyósi rokon.

Akinek már nem hétszentség a család.

Csak a maga boldogulása. Önmaga.

Na ja, ez a világ sora.

Megette a fene, ha.

Szóval Kígyós.

Amúgy drága hely, anyám faluja. Édös körösztyánémekkel, csavaros eszű körösztyapámekkel.

Mert hogy az anyámé, azé, akit a világon a legjobban szerettem — így lehet ez mindenütt, hol még természetes a kapcsolat anya és fia között. S mégsem az ő szülőfaluja lett az én második hazám.

Hol, ha beállítok, bármikor hívatlan odaállok, azzal fogadnak: Hazagyüttél? Remélem, legalább egy hétig maradsz!?

Csoda, ha Kisiratoson otthon érzem magam? Kígyóson, többnyire, vendégnek.

Szóval.

Mert Iratoson a Kurtuczok révén egy egész falu hagyta rám örökölni örökségét.

Kígyósról, Csabán, Farkas Viki néni, egymaga, meg persze a két lánya a magáét.

Amúgy már találkozott a család, anyám és apám csabai szerelme előtt. Kevermesen, Szvidránnál cselédeskedett Pista bátya, Gergely bátya is.

Szvidránné, Veca néni Gyöngye dédöreganyám, Gyöngye Veronika testvérének a lánya, Zsóri öreganyám első-unokatestvére. Gyöngye szépöreganyám három napig haldoklott; mondták a cselédek, hívta Veronikát. A másik lányával, Veca néni anyjával

élt. Amikor haldoklott, lóhátast küldtek Veronikáért, dédöreganyáért Kígyóásra, hogy az anyja látni akarja. A lóhátas nem mondta meg, hogy már meghalt. Gyöngénének egy láda pénze volt, Veca néni anyja ellopta, eltette az aranykoronákat, nem örökölt mama semmit. Ebből lett száz cseléd, minden! A faluban, Kevermesen ház, uradalmi major a határban, Kisiratosról odalátni. Vagy kétszáz holdja volt Szvidránnak. (Más 500-ról tud.)

Nocsak. Megint egy kincses história. A Kis Sarusi-(Kiss-)ék is valami hasonló családi legendát álmodnak (400 jobbaggyal).

Mindkét család ezzel magyarázta szegénységét s a másik gazdagságát.

Amúgy mindkét nép: szögedi eresztés, dohánykertész népség.

Dédanyádat, a szép Farkasné a gróf négylovas hintóval vitette a kastélyba a mulatságokra. Anyukádra mondta, amikor pici volt: Ez rám ütött, ilyen fekete szeme van! A megyében a legszebb asszony volt. Másnap egy hízót küldött a grófi kanász Farkasnak a gróf. Szalai volt.

Úgy 1880 táján, több mint száz éve.

- Farkas Ferenc meg Zsótér Ágnes Pusztaótlakán éltek. A házukat már lebontották. Nagyapád, Farkas tata ott született, onnan nősült Kígyóásra. Ők már nem éltek, amikor én a Farkas-tanyán, 1928 Vízkeresztjén születtem: apám kiásta a tanyát a hóból, hogy bábáért tudjon menni – regéli néném.

- Zsótér Ágnes rákos volt, az vitte el. Tőle örökölte a család: fia, Ferenc, meg unokája, édesanyád. Amikor fiatalasszony volt, ő volt a legszebb! A szép Farkasné, így hívták, a szép Farkasné! Az uraság, amikor hintót küldött érte, megengedte, hogy tata levágjon egy disznót. A férje uradalmi kanász volt. Üzent a gróf nagyapámnak, dédapádnak: Ferenc, üsse el egy disznó lábát! A legnagyobbat! Ezt üzente a kocsissal a gróf. Két-három hónaponként ment érte a hintó, beszóltak neki, na, öltözzön, jöjjön! Utána mesélte otthon a gyerekeknek, hogy habzó vízben fürdött, nem fürdőkádban, hanem egész medencében! Szagos volt, nagyon jó szagú, amikor hazajött. Az az igazság, tata papucs volt. Úgy lehetett vele, hogy jut is, marad is! Mama mindig azt mondta, hogy ő többet keres, hallgasson! Hallgass! Így beszélt vele Ágnes néni.

- Vagy két hónapig én adtam be édesanyádnak reggelente az oltást. A vége felé apukád bort tett a rekamié tetejére, hogy amikor kimegy a fájdalomcsillapító hatása s még nem kap újat, anyukád meghúzhassa, ezzel is kábítsa magát. Egyre csökkent anyukád látása, előbb öt, aztán négy méterre, kettőre, a végén csak azt látta, ami mellette volt. Amikor már csak két méterre látott, kérdezte tőlem, mi az a sötét folt, amit itt lát néha mozogni a sarokban? Apád ágyasa az ajtón ott járt be a szobájába. Apád húgod szobájába tette be. Míg te katona voltál, a húgod mellé, az anyádéval szomszédos szobába fektette.

- Anyukádnak már akkor is halálfélelme volt, amikor te születted. Azt hallotta, hogy a kórházban mindenki meghal. Úgy voltak ezzel az emberek akkor is, mint ma, sok beteget elfuseráltak az orvosok. Ezért nem ment be Erzsike szülni, hanem otthon. Ugyanaz a bába járt aztán hozzátok.

- Nagypénteken születted '44-ben. Erzsike 1964 karácsonyán, amikor meghalt, 41 éves volt.

- Aztán te megszöktél a katonaságtól.

Én meg

Én meg... Végig a Corvinkán. Ez a ház Vilim háza, a legnagyobb csabjanszki tanító oskolája, ezt is most kellett megtudnom. A Kastélyi-temetőben két fakereszt: Hósi halott, 1944. okt. 6. A várostörténet nem tud róluk. Ezen, ezen az utcán, azon a közön futottak, ahol te harmincöt éve meztelen vágattál a Körösre, meg játszottál a porban, ott a Cser utcán futott volna a két magyar katona. Adler Rózsa szatócsboltja a kovács mellett, lám, apám mesélte, mikor már halálán volt: az egyik Kis Sarusi lány, mama testvére, Veronika Adlerhoz ment feleségül, a

gyerekük, apám első-unokatestvére félzsidó volt, úgyhogy ha Aradban van még félzsidó Adler, a családja másod-unokatestvérem. Egész megzsidósodtam, csak a tollasodás, meg mind ez idáig a gázkamra maradt el, és akkor Csabán is Adler, hát, a Zsilinszky utca meg a Kereki sikátorból lett Kölcsény sarkán, alvégi főutcán, Korvinkán, a fiamnak nyolcadzsidó harmad-unokatestvére is lehet, Adler, mondom Adler, hacsak közben nem állt össze Adler a Kónnal. Most mondják, most tudom meg, 1985-ben, hogy 1952-öt írtak, amikor annyira kiszáradt a Körös, hogy Bandi kassal fogta a halat. Molnárné, Molnárné kocsmája volt, Molnárék a harmadik ház a Körgáttól, Molnárék kocsmája volt, ahova apám magával vitt: szavazni, két-három éves koromban, kinn a kastélyi-lencsési tanyasor elején, ott, ahol most a blokkban tanyázom, hova a Corvinkáról kihúzódtam városostul. Jószagú Isten, száz éve a Korvinka, mint alsóvégi Fő utca csak az Alsáncig tartott, az alsánci hídig, teremtőm, a Pázsitig. Jó ég, másfél száz esztendeje, a XIX. század derekán még senki sem élt ott, a főuccai családneveket senki sem viseli a mai Corvinkán, az az utca, a szlovák Csaba eredeti Gorvinkája kihalt, esetleg elköltözött, netán úgy lányosodott, hogy írmagja se maradt e neveknek; amúgy a népnek csak-csak, az Achim-malom helyén emeletes házak, mert Akhiméknak erre is futotta. A Kiserdőt kivágták, a csabai favágók kivágták a városka egy szem fenyvesét, akinek nem tetszik, menjen vissza fenyvest nézni a Kárpátokba! Felső-Magyarországról idefutó tótja, Erdélyből menekülő magyarja, fölvidéki kiebrudaltja, adta pofázója, primitív népség, ennek fenyves kell, nem műveltség, amit mi adunk, a város mái urai, nahát, Csaba, a középszer híres menedéke, ki téged nem fogad be, ki másnak: Békés-Csapda, mert elkényelmesít, minek menne innen tovább az ember, hallom, hallom, mikor újfent hazagyüvök a Bakonyból újabb évtizedekre. Nocsak, hogy mik vannak, nézd csak, a lutheránus kastélyi tized minden második házában kiskapuján, oromzatán: napsugár! Amúgy pápista módra. Az utcában két zsidó is lakott, utóbb, kiket elvittek, eltüntettek, nyilván azért, hogy én semmit se tudjak róluk negyven éven át, Nájman, az volt az egyik, Löbl a másik, elhagyott zsidó lakások névjegyzéke, olvasom, erről se tudtam, Korvinka eztet is negyven évig titkolta, s hogy most rákérdezek: nem tudom, volt itt, voltak, emlékezik a szomszéd, de, olyan pajeszos, az, internálták őket, egyik se jött vissza, na Isten álgya. Erről ennyi elég, faképnél hagy, jobb ezt elfelejteni, ki tudja, zsidó az én Korvinkámon, az is, hát, itt is, ott is, több üzlet volt, kettő, meg kocsmá, mézárszék, hallod, híres ucca lehetett ez a Korvinka. Jó hogy, a te pázsitod nekünk Kispázsit volt, adja meg Lipták Pali bácsi, az Arany uccai szép napok mesemondója, Pázsitnak a Céldomb környékét, a Lőteret hívtuk; igaza lehet. Skarlát volt, vörheny, mibe háromévesen majdnem belehaltam, emlékszel, akkor zsugorodott össze először szemed előtt a világ, Anyuka, nagyon vizes, ordítottál, pedig csak hideg volt a borogatás. Itt volt az az árok, amelyikbe be kellett volna húzódnom, amikor elsőként a Korvinkán hazafelé összeganzéztam magam, ez volt az a kis fahíd a Körösön, e beton helyén állt, amelyiken hazaszöktem életem első és utolsó, egy-két órányi óvodájából, az a kert, ahonnan katonáéktól menekülve, utcai, reám váró perzekutort elkerülve a mi kertünkbe ugrottam, s Jani a gangon azzal fogadott: Viszlek Kígyósra a kukoricásba! Hát, szerelmem itt keresett, s a Honvéd uccában talált meg. A tanítónők akkoriban még szerették a gyermekeket, Pap, Schlett, Dukon tanító néni, Balassa tanító bácsi. '55-ben honnan tudtam volna, mit jelent Hemmert Miklós aradi borbélymester levelének azon megjegyzése, hogy „Hallom hogy Szelelki Antit 3 évre lezárták és nagyon sajnálom”, nyílt képeslapon írta meg apámnak. Azután, hogy először hazamentünk, apám ötvenhatban a ktsz munkástanácsának az elnöke, amikor kérdőre vonják, azt válaszolja: Én semmi olyat nem mondtam, amit Kádár János nem mondott, így védekezett Simonyi is, kitétte eléjük a Népszabadság november 2-i, az MSZMP megalakulásáról tudósító számát, egyiket sem ítélték el. Csak nehogy bajba kerülj, félt utolsó heteiben (1983/84-ben), vigyázz, ők az urak, „Ha itvolnál sokmindent tudnák mondani”, írom 9 évesen Pestre körösztantanyámnak, jó hogy előkerült, nem cseszegetem többet a gyerekeket, ha így írnak.

Végig a Korvinkán. Negyven év után, milyen lehet a Corvinkán? A tönkretett uccában, omló házakban, honnan a fiatalság elfutott, azon a Korvinkán, amely halálra ítéltetett. Mert ez a fertály: a városépítészeti 'aranytartaleka'. Ma nincs pénz helyükre tízemeletes fürmedvényeket húzni, ám remélik, rövidesen, tán az ezredfordulón. Addig:

ne fessd be a házad! Ne tapaszd! Minek, úgyis mindegy. Csak még ők, az öregek.

Hogy ez az utca magától is megfiatalodhatott volna? Ahhoz a fejlődés természetes útja kellett volna.

A Corvinkán.

A szán, kocsi, kerékpár alá, disznó és kecske-sétáltatásra való Korvinkán kamionok döngetik a maradékot.

Falat, járdát, válykot, vert falat, hulló cserepet, portól szürke zöld lombot, tányérban az út piszkát, szemükben a jelen csipáját. Tovariadó, faluról beköltöző, s már el is menekülő ifjú párocskát, mert ez bizony rossz vétel volt.

Hogy mondtad, a mi uccánkban hogy lenne?!

Neked még a régi jár az eszedben.

Az, amelyik még volt.

Ez már: csak volt.

A (Lencsési-negyedet építő) dömper szerint: így van rendjén.

Tönkrevert édes uccánk.

Ha tehetnék, álmunkból is kitörölnék.

Volt egy utca, kit a tót nép Gorvinkának nevezett a nagy magyar király fiáról, Corvin Jánosról, a magyarok Corvinkájáról.

Amúgy én meg.

Apám 1943 tavaszán azt a nótát húzatta éjszaka a Corvin 7. ablaka alatt: *Gyere velem az erdőbe kék ibolyát szedni...*

1985, Békéscsaba.

CSABAI VASTAG

– A foci és a vastag kolbász!

A csabai.

Ami Csabai! Ami... számít, mint csabai... a nagy világban!

– Még Amerikában is ott láttam a hentes kirakatában a Csabait!

– Meg Munkácsy!

Már ha az, amit végzett, csabai teljesítmény.

Az is.

Áchim.

– Pásztorék!

Naná, majd kolbász! – mondaná a Gyuláról minden csabai meccsre átránduló

Simonyi Imre.

– A vékony, a vastag, meg a cigánka!

Az, az; a csabai disznótor.

– Egy kis jó zabijacska...

Már aki – még – emlékszik Csaba 'múltjára', tót ősatyáira.

– Tót, mi az, hogy tót?! Szlovák!

Mert hogy (szerinte) a csabai kolbász is... tót termék.

– Hogyne, hoztátok a Felföld hegyei közül!

Aligha; ott – a mai csabaiak felének az elei – disznó helyett inkább juhval, esetleg marhával foglalkoztak. A disznótartáshoz és kolbászgyártáshoz a Nagy Magyar Alföld kellett a tengeri-ültetvényeivel, jó csípős paprikájával, a keletről hozott s máig megőrzött (kissé akár nomádnak is mondható) húsföldolgozó hagyományával.

– Ha onnan hoztátok, ott ma miért nem készül a csabaihoz akár csak fogható kolbász is? S hogy van az, hogy az egész tájra jellemző a csak disznóhúsból készülő, jó fűszeres kolbász?

Legföljebb a szakbarbár (ne is mondd, finnugor hitű) nyelvész veheti olybá, mintha a kolbász szó szlávoktól való átvétele azt bizonyítaná, hogy előtte nem ismerte a magyar a hústartósítás e módját. Mert a Csöndes-tengerig, meg vissza Euráziában minden valamire való lovas, vagy éppen gyalogos nép él az állati bélbe töltött vagdalt s fűszerezett hús nyújtotta örömmel.

Hogy lettünk volna kivétel?

A Csabai jobban hasonlít a szomszédos (alföldi!) aradi román paraszt által töltött – ízesített – kolbászhoz, mint az inkább virsli-kinézetű (s keverésű) felföldre.

Kolompír, kenyér, bors, s egyéb (jó hogy nem fodormenta, szegfűszeg) – Csabán biza kimondottan kártevőnek tekintett – kolbászadalék nélkül.

– A csabai szalámi valóban!

Nem szalámi, kolbász. A szalámi talján, s tesznek belé a hentesek (például) tehénhúst.

– No, attól ments Isten.

Csabán.

Mert a Csabai...

A Vékony

*Hurka, kolbász, szalonna,
Jó gazdának nincs gondja. Vivát!*

– rikkant a csabai (kár, hogy október huszonharmadikai) kolbászünnepet megnyitva az egyik kolbászgyúró csapat felgyúrt hentes-ingű, mészáros-kötényben feszítő, fél kezében pálinkás butykost szorító, másik fél kezével teli poharát emelintő s (befelé, lefelé, szóval le a torkán) dűtő szóvivője.

Indul a kolbászvásári csapatverseny! Az elsőn száz, a másodikon is annyi, most már – a mértéktelen tömegnyomásnak engedve – másfélszáz hazai (csabai) s környékbeli (kígyósi, szarvasi, komlói, megyéb), valamint külhoni (idén szlovák és cseh, korábban lengyel, finn s más testvérvárosbeli) hármas méri össze kolbásztudományát.

Egyelőre minden a legnagyobb rendben.

Úgy érte – abban az értelemben –, hogy még mindenki tudja, hogy hívják. S hogy a kolbász a hús (a kolbászba való) bélbe töltésével készül.

– Isten, Isten!

Körbékínárod a szomszéd asztaltársaságokat (a többnyire régi jó ismerős versenytársakat) a tavalyi, meg az azelőtti, öt évvel korábbi szilva-, avagy körte-, netán egyéb pálinkáddal, mert hogy’ kezdődhetne másként egy csabai disznótor?!

Disznóvágás! Csabán. Melyik csabai ne tudná (már az a csabai, amelyik nem bérházban cseperedett föl, s a csabaiak túlnyomó többsége ebből az emberfajtából való!), milyen az, amikor... szalad a gazda a nagykéssel, hogy utolérje a megriadt kocát, nyomában (nyomukban) a böllérkedésben segédkező rokonság, komaság!

– Hogy ne is részletezzem; igyál!

Mert amikor a gazda (vagy a fia) körbékínálja a disznóvágásban segédkező férfielemeknek a saját kertben termelt gyümölcs szeszét, szó sincs arról, hogy előre innának a medve bőre gyanánt a Csabai vastagra! Az – mielőtt bekerülne a saját belébe – már ott kushad az ólban, fut, ha még bír, pár lépést a kés elől.

– Ezt kóstold meg!

Na, ez az.

– Látod, ebbe a zacskóba tettem a fűszert. Otthon állítottam össze, nehogy úgy járjak, mint tavaly.

Addig kóstolgatták a második, hatodik, századik szomszéd kolbászgyúró csapat pálinkáját, mignem marékkal szórták (kóstolás, avagy mérés nélkül) a húsba a sót, a paprikát, a köményt!

– Ha megiszod azt az üveg pálinkát, kóstolhatod a húst! Hogy éreznéd.

Most már fölkészülten vág a versenynek! Nem nyeri – szégyenszemre, mint esztendeje – női csapat a versenyt.

– Mert eláztatok, és a végén nem tudtátok, a belet kell-e a húsba gyúrni, vagy a húsdarálót a fűszeres zacskóba.

– Ne is mondd! Az asszony másnap reggel visszazavart, mert a sportcsarnokban hagytam mindent.

Kést, darálót, kölcsönkötényt, pálinkás készletet, egyebeket.

A városi sportcsarnok arénájában indul a viadal: rajta helyett, mondom, a koccintás.

Na akkor.

– Orbán?

Ott van.

– A miénk, remélem, fantázia-dúsabb lesz, nem olyan unalmas – adja meg a polgári kormány feje.

– Az ellenzéki kolbász mindig jobb! Mert csípősebb, mint a kormányzati kolbász – vág vissza a csabai módra csabaizó csapathoz beálló miniszterelnökének Vastagh (a maga – orosházi? szénási? – vékonyát készítve).

Tíz-tíz kiló kolbásznak valót kap minden csapat (combhúsból, dagadóból, lapockából, szalonnából), hogy ezt aprítva, fűszerezve, gyúrva, töltve megszülessék a majdnem csoda.

– Hogy ne lett volna minden alföldi ember mindene a kolbász! S ha disznóvágásra nem is tellik ma sem mindenkinek, egy kis kolbászkészítésre, pár szál vékonyra csak-csak.

A gazda, hogy ő ötöt vág! A szegény, hogy (azért) ő is belekóstolhat. Ha másként nem, a szomszédától – testvértől – (gazduramtól) kapott kóstolóba.

A kolbász. Errefelé: már-már maga az élet. Az élet... Az életnyi búzából süthető kenyérhez egy kis... boldogság! Mert akinek napi karika kolbászra futja, valahogy elboldogul! Legalább az ízét érzi.

Akinek annyi sem.

Kolbász.

– Több nap.

Nem ilyenkor.

Mit nem jelent a szegény tót és magyar és oláh embernek a 'Viharsarok'-ban!

(Ez, amúgy, Féja Géza könyvéből is kiderül. Hogy nélküle. Anélkül. Mit ér az egész.)

(Nem beszélve Dedinszky Gyula nagytiszteletű úr A csabai kolbász – Cabianská klbása – című, kincset, már-már kolbászt érő könyvéről!)

(Nem szólva arról, hogy – Kapuscinski írja – a lengyel falusi világban orvosságként darabka száraz kolbászt dugnak a beteg csecsemő szájába, szopogassa! Mert a kolbász, nem vitás, több mint gyógyszer.)

– Osztják a kolbászt?!

Nem, de mindenki odarohan.

Hogy az osztjákok – mindeközben - mit falnak...

A tavalyi szárazkolbászok viadalára beiratkozók vastagját a szakmai kóstolást követően kiosztják a leskelődőknek. A cirkuszos sátornyi lacikonyhában viszont – erszényed vastagságának megfelelő mértékben – kóstolhatod végig a helybéli kolbász-, cigánka-, hurka-, sült- s töltöttkáposzta-féléket.

– A cigánka: disznómájás, kolbászhúsos csabjanszki különlegesség!

Tán mert cigányfeketére ég (a hájhártyában).

Orbánt tavaly ilyenkorra már kimentették az arénából a pártjabeliek, nehogy a mozgókép-híradó fényérzékeny szalagjára vegyék növekvő jó kedvét. Az idén nem, véletlen sem kap be: mindenórás az asszonykája.

A kolbászgyúrással végzők feje fölött rákezd a cigánybanda (más kolbásztori esztendőben a rezesbanda, mi több, a parasztbanda), jönnek a táncosok, a nótaénekesek, emelkedik a hangulat, ürül a butykos, a kolbászverseny résztvevői, meg szurkolói kart karba öltve nótáznak, éltetik a csabai életet, s nehogy kiszáradjanak, újfent nekilátnak körbekocintani a nagy magyar világból Csabán – CSABÁN, érted, fiú, CSABÁN?! – láthatót.

Némelyek a délutáni eredményhirdetésre már teljesen kimerülnek, mások akkor kezdik. (Mert hogy akkor értek ki a kolbászvásárba, illetve hogy végre letették a – lant helyett a – hentes kötényt, végre belemerülhetnek.)

– Él Csaba, él.

– Ha ilyen a vékony, milyen a vastag?!

Csabai föld

Ehhez a kolbászhoz ilyen föld kell! Harminc-negyven aranykoronás, mely bőven ad.

Csak éppen – bár közben – történt valami. Sor dolog, amely ... Sivataglakóvá teheti a népet, gilisztavékonyságúvá a Csabai vastagot.

– Az ország két legporosabb városa Békéscsaba és Kecskemét; az egyik évben az egyik, a másikban a másik.

– Az ország közepén, a Duna–Tisza közén sivatagosodik a táj! A talajvíz olyan mélyre süllyedt, hogy a kosárfonók az ország más tájairól szerzik be a vesszőt; a tizedik hónapja tartó aszály miatt a gazdálkodó ember kétnaponta cseréli az ekevasat. Mert az erdőket az elmúlt évszázadokban kiirtottuk, helyükre idegen, sok vizet elszívó fákat telepítettünk, az olajbányászattal pedig föltettük a 'természet átalakítása'-ra a koronát.

Hortobágyunk? Amikor Árpád apánk fiai idetelepedtek, ligetes, vízben bővelkedő, jó fűvű, halban-vadban gazdag 'puszta' fogadta őket! Hogy aztán – mára – teljesen lelakjuk: előbb az erdőket irtottuk ki (ólhoz, házhoz építőanyagnak, meg tűzifának mit használtunk volna?!), s máris megváltozott a táj éghajlata. Egy erdő helyével arrébb költözhetél, de aztán a vizek elvezetése, az erek–folyók szabályozása, a mocsarak lecsapolása végleg elintézte a tájat. Maradt a... sovány legelő, mely – ma már – nem hogy falut, szállást nem tart el.

*Óh, te áldott Kánahám
Hortobágy mellyéke!*

Hortobágyunk, meg a Kanaán.

Csabán, Csaba körül... a világszínvonalú por? Melynek szárnyán terjed a.

– A kolhoz megszállottai („Ha az orosz, akarom mondani a szovjet elvtársak akkora böhöm nagy szteppéket egybeszánthattak, nem is szólva, magunk közt szólva, az amerikai préri nagybirtokairól, Dél-Amerika pampáiról!”) egybegereblyézték az Alföldet! Se semmi tanya, se koszos szállás körüli, kitűnő élőhely bokros, se semmi össze-vissza düllőút, se okoskodó, mérnök megtervezte dülőszéli mezővédő erdősáv, semmi ('alföldi') erdő, 'nadrágszj-parcellá'-nak mondott, öt-ötven holdas kisbirtok! Csak a sok ezer hektáros se vége, se eleje Szövetkezet.

Egybeszántva, összezavarva, kibelezve: tovább folytatva a táj tönkretételét.

Már-már mint a Nagy Szibír Tundra.

Ha még egy kicsikét maradnak.

- Mangalica? Mi az, hogy mangalica?!

Mert (közben) meg azzal bolondították – tovább – az alföldi s így a csabai parasztot is (az eszement természetátalakítók, -átszervezők, -átrendező), hogy az állítólag csupa zsír (igaz, tengerin hízó) mangalicánál sokkalta korszerűbb disznójószág a jorksír, a belksír, meg a többi fajhús-, húsfajta (csakis tápon tartható) állat! A ti primitív, Alföldtökön őshonosnak számító mangalicátok... Nem telik belé harminc – csabjanszki – esztendő, kiderül, mégiscsak jobb (mert egészségesebb! hogy ne rondítsak ide, szinte már 'öko'...) a mangalica barma.

- Hallottad, a gyulaiak Mangalica-kolbásszal rukkoltak ki!

Be ne rosálj.

Sivatag porába borítandó kis hazád. Mely pedig.

Amikor idejöttek a felsőmagyarországi tót telepések (az Úr Jézus Krisztus 1717. éve táján) a török által elpusztított magyar Csaba helyére, néhány kunyhónyi református magyar embert találtak, meg a művelésből (török-mód) majd másfél századra kivont anyaföldet. De az újra iga alá fogott drága – még agyon nem kínzott, sőt, kényszerből megpihent – föld bőven termett! Nem sok idő múltán, a negyvennyolcas

jobbágyfölszabadítás előtt, 1845-ben már megválthatta magát – a maga erejéből, a maga izzadsága árán – földesurától a csabai paraszt (a Csabai Tót). Hogy aztán, rövidesen.

A tizenharmadik század elején itt otthonra lelő pár száz szlovák földműves közösségéből 28 000 lelkes, igen nagy falu lett 1858-ra, amikor is begördült Tót-, avagy Nagy-Csabára az első gőzös.

A Pest és Arad közti (később nemzetközivé váló) vonalat 1871-ben az Alföldet Fiumével összekötő váradi–szegedi sínpár keresztelte, majd jött a többi, Csabát érintő, Csabáról kiinduló vaspálya. Békéscsaba Békés vármegye legnagyobb vasúti csomópontja, s ezzel a táj legvárosiasabb jövőt ígérő helysége lett.

Szarvas, Békés, Gyula népe féltette a vasúttól a nyugalmát. Csaba – ki tudja, miért – nem.

– Nem száll fel, tata?

– Nem, mert én sietek! – adja elő, jót rötyögve, az 1950-es évek végén az eredeti tizenkilencedik századi helybéli vasútsúfoló adomát, nyilván nagyatyja után szabadon, egy csabjanszki atyafi.

Az első gőzöst, meglehet, egy valamirevaló csabai parasztgazda lovas fogata messze hagyta (a kezdő, rövidtávon), az 1873-ban már városi címre pályázó település általános fejlődése viszont alaposan fölgyorsult.

A szomszédos Várad és Arad még szédületesebb nekiiramodása sem tette fölöslegessé Csaba már-már igazi várossá válását. Még hogy föllendült a kisipar s az üzleti élet, rövid idő alatt országos jelentőségűvé vált a csabai gyáripár. A Bohn, a Such, meg a Wagner gyár alapozta meg azt a csabai agyagipart, amely a csonka haza legnagyobb téglá- és cserépipari vállalkozásává nőtte ki magát. Ruhagyára, kötöttáru-gyára, Tevan (s több más) nyomdája, pamutszövője, malomipara, vasútállomása, a mind nagyobb táj árucseréjét szolgáló piaca és vására, kereskedelmi hálózata, pénzügyintézetek sora, majd gimnáziuma, színháza a Viharsarok gazdasági, s lassan szellemi székhelyévé varázsolta Európa nem régi legnagyobb faluját, Csabát.

Csaba kinyílt, hogy aztán Trianonnal bezáruljon, s a negyvennégyes zsidótlanítással kezdődő, a maradék polgárság háború utáni módszeres (marxi-leninisztilini, már-már pol-poti) proletarizálásával betetőző polgármentesítés miatt – ki tudja, mennyi időre – további városi lehetőségeit elvesztő helységgé válják.

– Nyitott, zárt...

Mitől zárt, avagy nyitott... egy társadalom, valamely ember. Város. Tanya. Hon.

Csaba, mindenestre, így járt. A tőkés fejlődés fölemelte (majdnem az égis, mert jó néhány mutatót illetően – száz éve – mai többszáz ezres városokat előzött meg), hogy a nagybecsű huszadik század (Trianonja, két zsarnoksága) a helyére tegye.

Csabát – mondhatni – helyrepopofozta a 2000-rel tovaröppenő évszázad.

Hogy a földnél maradjunk: ahogy szerte Hungáriában ('Kárpát-medencei Euró-régió'-nkban) is, Csabán sem kell 2001-ben a kutyának sem. Annyiért ha eladhatja a paraszt (s egyéb földtulajdonos), aki megélni nem tud belőle, boldogulni nem képes rajta, sokat nem tud kezdeni vele, mint amennyit tíz magyar esztendeje a kárpótlás előtt kapott volna.

Pedig hogy várta ez a nép – a csabai, Csaba-melleyéki nép is – a föld visszaszerzését! Hogy: Mindent vissza! Legalábbis a föld tekintetében. Most morzsolhatja – leégett kukoricája helyett – (izgalmában, elkeseredésében) zsebkendője csücskét.

Bagóért persze hogy vinnék a fölhhajtással megbízott ügyvédek! Valódi áron...

– A mezőgazdasággal foglalkozóknak nincs tőkéjük, hogy fejlesszenek, avagy legalább megkapaszkodjanak, ha meg eladhatják (majd) a nyugati, tőkeerős

vállalkozóknak, a gazdálkodás föllendül, de a paraszt mindenét elvesztheti. Legfőképpen azt, ami miatt érdemes gazdának lenni; ami nélkül.

Hogyne, a szabadságot jelentő önállóságot.

– A kolhoz ezt is jól elfuserálta.

Egy életre, testvér.

Ami jön, az pedig...

Akinek meg azelőtt sem volt semmije, most sincs, csak a nesze semmi, fogd meg jól (mások kezébe–zsebébe csúsztatott) mgtsz.

– Míg az országban a nehézségek ellenére nagyjából ugyanannyi értéket állít elő a mezőgazdaság, mint tavaly, Békésben öt-hat százalékkal csökkent a termelés.

Az ipar? Az országban tíz százalék körüli a termelés bővülése, Viharsarkunkban húszegynéhány percent az évi visszaesés.

Pedig mifelénk az ipar.

Csaba: iparkodna

A Csabát a tőkés fejlődés útjára taszító – s ami, természetesen ezzel jár, beláthatatlan következményeket ígérő – kirobbanó gazdasági fejlődés nem akármilyen ipart hozott létre mezővárosunkban. Elsőként is olyan erős kisipart, amely meghatározója lett minden valamirevaló település életének: falvak s városkák százait emelte a magasba a XIX. század végére a kapitalista iparkodás.

Lett is Csabán olyan iparos világ (a nemkülönben jó tartású gazdatársadalom és a kivagyiságban persze élen járó úri-tisztviselői társaság mellett), hogy még a ktsz-esítés véglegessé válása után is évtizedekig meghatározó volt a városban ez a szintén agyonütött osztály.

Az iparos osztály, melyből

– kinőhette magát a helybéli (nem kis részben zsidó) ipari, kereskedelmi és pénzügyi tőkés kör,

– amely (legalább ilyen természetes módon) értelmiségiek, mi több, művészek sokaságát látott el egy életre gyermekkorban szerzett, igencsak meghatározó tapasztalattal s világszemlélettel,

– amely az emberibb (önálló!) élet lehetőségét ígérte (valljuk meg, ezt is nemzetiségre, fajra, vallásra, majd hogynem nemre való tekintet nélkül) az igyekvő paraszt- és munkásfiataloknak,

– s amely, ha nem zúzza porrá a kedves nemzeti szociális, valamint a nem kevésbé kedves nemzetközi szociális forradalom, sok mindent ki tudott volna heverni, sok mindent túl tudott volna élni.

Kétségtelen, ami megesett vele (leginkább 1944-től úgy 1950-ig), olyan helyzetbe taszította, ahonnan – sajnos, 2001-ben így látszik – nem vezet vissza út.

Előre meg.

Vagy mégis? Mert, mintha, talán, netalántán... történne valami Kis-Magyarország e kies (tudtán s akarátán kívül Nagy-Magyarország szívéből a csonka haza peremére szorult) – immár minden mutatóban Kecskemét, Szolnok, Nyíregyháza mögé utasított – nagymezővárosában!

Hogy a polgármester – pesti párttársa nyomán? – világvárossá növekedést ígér, csak elneveted magad. Lenne min élcelődni! (Ne is említsük a fölösleges – mert eltúlzott méretű sok százmilliós, milliárdos – beruházásokat.) Meg, mind emiatt, keseregni! Hogy, akkor, menjünk innen... békésebb, igyekvőbb, szebb reményű tájékára a magyar világnak! Nem mert mégiscsak úgy tetszik, látszik 'az alagút vége'! Az a valami, amely nélkül... az ember föladata.

– Csaba nem, Csaba soha!

Kurtucz Csaba, a kétszeres túlnehézsúlyú csabai magyar ifjúsági – s első felnőtt országos aranyát is rögvest megnyerő - bokszbajnok nem, de mi, csabai polgárok (s proletárok, miegyebek) csak-csak. Ha nem látunk kiutat.

Inkubátorházat, magyarán vállalkozóházat hozott létre a város egy elhanyagolt és elhagyatott Csaba-széli ipartelepecskén! Nagyra törő városházi terveinktől elképedt a sok rossz tapasztalat miatt is óvatos duhaj gyanakvóbb fajta. Hogyne, majd idecsődül az a kis- és közepes vállalkozó-tömeg, amely nem hogy nincs, nem is nagyon lesz ilyen (!) kedvezőtlen adózási, piaci s miegyéb – csak éppen a kezdő s pénztelen vállalkozóknak, efféle világvége helyen lábra kapni igyekvőknek nem kedvező – helyzetben!

Pár év s a kezdeményezés túlnötte magát. Már annyian vannak az ipartelegen, hogy újabb hiába kopogtat: iparos, kereskedő, ügynök s mindenféle egyéb vállalkozó foglalt le a telepen minden szent helyet.

Úgyhogy nekiálltak a jó csabai városházi urak... ipari parkot kialakítani. Magyarán: valódi ipartelep.

Az Almáskerti Ipari Liget (nyilván, mondom, inkább, Telep) azt juttathatta az ember eszébe, amit a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének székesfehérvári vezetője mondott volt egy délutánon az elképedő vendéglátóknak Békéscsabán: az alföldiek jobban tennék, ha nem ipari, hanem mezőgazdasági parkok létesítésén törnék a fejük, mert ahhoz értenek, s nem, mondjuk, a vaskohászathoz.

Volt rá példa.

Szó, ami szó, mindennek megvan a helye, de – mondott ellent akkor is az örök kételkedő – a Csabához hasonló nagy-magyar-alföldi városokban jó száz éve életrevaló ipar jött létre, úgyhogy ha hasonló kedvező helyzet alakul ki, miért ne gyarapodhatna tovább Alföldünkön (például) a könnyű- és élelmiszeripar?

Na mindegy, magad (megint) legyintetted, a városatyák azonban – szó szerint – dühbe gurultak. Mindenesetre nem hagyták magukat – a szent tervtől – eltéríteni, s csak azért is elfogadtatták a kormányzattal Almáskerti Ipartelepüket. 2000 végén megkezdte az Almáskert (s nem valamely korábban is ipartelepként használt ipartelep) helyén születő gyártelep első üzemének az építését, egy külhoni nagyvállalat.

Még hogy újabb gyár; kenyeret ad, ha igaz, több száz csabainak.

Hogy több száz csabai családnak is, az majd elvállik (ebben a globalizálódó akármicsodában).

Mindenesetre: végre egy kis remény! Mert, amúgy, nem sok.

A csabai ember fizetése az országos átlagnál majdnem harminc százalékkal kevesebb. Vagyis ha – véletlen – ezresekben – havonta hetvenet visz haza, a hazai átlag száz helyett százharmincat a nyugat-dunántúli, száznegyvenet a pestbudai azon valaki, akinek a munkája kb. annyit ér, mint a miénk itt Csabán.

Fiaik, lányaik keresetéről szót se, mert a pályakezdők foglalkoztatására eleve az a jellemző, hogy a békésvármegyei reguták nyolcvan százaléka munkanélküliként ölti magára a komiszt.

Pedig Csaba... iparkodna!

Iparkodjék is; a jelek szerint (újra) szükség van rá Debrecen és Szeged között.

Aradot, Váradot nem pótolja, de valamit kezdetünk e térben a nevetséghatár innenső zugának szívében.

– Ha a Nagy Boga Isten megengedi!

Csaba álma

Többnek gondolta magát, mint amivé tette... a kor. Adyval, Bartókkal barátkozott, Áchimmal és (Bajcsy-) Zsilinszkyvel saját földről, nagyobb falat kenyérről, több szabadságról, polgári haladásról, a népek megbékéléséről álmódott. Munkácsyt és Perlrott-Csabát fogta meg egy életre, Tevanja a szép és igaz, olcsó – minél értékesebb, annál kevesebb pénzbe kerülő – magyar könyv műhelyét kínálta (míg kellett, mert ma, 2001-ben a kutyának se...; nem csak Csabán, máshol sem vevő rá a gyarmatosító könyvipar). Mígnem, valóban, ránk nem tört, országszélre nem taszított, meg nem fojtott... a két háború s minden következménye.

Hogy a mai békési székhely névadója, Csaba királyfi mit gondolt (miközben megindult Göröghonba a levente fiakkal az Országútnyi, Hadak Útjányi csillagösvényen), csak sejtem, ám azt tudom, mit a csabai... Például arról, mi is az, hogy ember.

Hogy mi Csaba álma.

Tartás, mely – a XXI. század elejére – (szinte teljesen)... fölöslegessé vált? Mert nem visz semmire? Mert munkából ma már (lassan-lassan) csak a félnótás él meg, akar boldogulni...? Hogy a csabai ember szemében csak az (számított, míg számított, mi számít a csabainak) ember, aki megfogja a kapanyelet, lószerszámot, kalapácsot...? Ha tisztviselő, akkor is. Hogy csak arra a férfira számíthat az asszonyszemély (annak való, azzá teendő nagylány), aki hét végén is munkaruhában feszít (görnyed) végig a Városon?

Vasárnap nem! Mert a vasárnap a templomé; valamirevaló csabai hogy lett volna meg – legalább heti egyszer – istenháza nélkül?

Sehogy.

Leányaink honnan tudnák, mit ér a dolgos ember? Dolgos, igyekvő (ne is mondd: paraszt, vagy iparos) legény...

– Dógos! Hagyj vele békén.

Dógos.

Meg a csabai... béketűrése!

Erről is regél épp eleget Haán Lajos, a csabai tudományok atyamestere – természetesen evangélikus és kétnyelvű (akadémikus!) lelkipásztora jó sokáig e népnek.

Hogy a csabai a huszadik században is – majdnem – ilyen volt?

Ma, 2001-ben is, mit nem lát, aki – legalább egy kicsikét – szétnéz? Olyasmit, amit máshol alig. (Utóbb, főleg '2004. december 5-e' miatt, romlik a helyzet.)

Az egymással kibékíthetetlen elvi ellentéteket ápoló pártok helybéli képviselői (az alkalmankénti – éppen eléggé érthető – hangoskodások ellenére) nagyon is szót értenek. Legalábbis annyira, hogy a város kormányozható maradjon.

Hogy közben mindenki sütögeti a maga pecsenyéjét? Lehet, tény viszont, hogy e városunkban beszélő viszonyban van egymással munkáspárti az emdéeffessel, szabaddemokrata a miéppessel, szocialista a (szocialista-barát pártvezetésével szakító, kimondottan antikommunista) kereszténydemokratával. S ha úgy adódik, fogadáson, s más fehér asztalnál is a legtermészetesebb, hogy – meglehet, mókázva, de – koccintanak, s isznak egymás egészségére.

Ötvenhatban is! Lehazudhatják a pufajkások a csillagos eget, aki Csabán átélte, tudja: senki sem akart lincselni, a minden áldott napon tízezres (a decemberi nagy megmozduláson harmincezres) tömeg a népnyzó és hazug rendszer bukását követelte, s nem a fejbe verést. Ha közben a vármegye és a város tegnapi főelvtársai be is vették magukat e pár 'ködös nap'-ra öreganyjuk tanyasi búbos kemencéjének a korommélyébe, hogy az első szovjetmuszka tank föltűntével hamar nyeretget kérjenek, hisz újfent dolguk akadt e piszkos világban.

Tót és magyar, zsidó és oláh, ez meg az, bármiféle! Miért bántaná egymást?

Hogy ki jött ide hamarabb? Aligha izgat bárkit; kocsmában, történelemkönyvben igen, de a köznapokban? Ugyan már.

Csabán a telepes szlovákság magába olvasztott annyi magyart (meg zsidót, román, miegyebet, bárkit, ki e tót fészekbe tette a lábát), hogy ötödízigen sem feledje, 'honnan jött'... a családja, maga. Hogy milyen vér folyik az ereiben.

Miközben a többség a második világháború utáni Felföldre telepítésig megőrizte nyelvét, egyedülálló népi műveltségét! (A szlovák népismereti tudomány különálló néprajzi csoportként kezeli – épp elég okkal – a békéscsabait.) S a maradék csabai szlováknál senki sem tudja jobban, mi is volt az a 'népességcseré'-nek hazudott... 'hazacsábítás', szlovákiai intézmények által szervezett 'repatriálás' 1946–48 között.

Azzal ámitották őket, hogy béke s boldogság várja őket Szlovákiában, ellenben ha maradnak a sajnálatos módon továbbra is Magyarországhoz tartozó Csabán, továbbra is elnyomatás marad a sorsuk. Ment is sok ezer nincstelen ember, hogy az anyanemzet beültesse a házából világgá zavart magyar ily módon valóban üressé vált portájára... Hogy máig az legyen sok kitelepült csabai fő gondja, miként őrizze meg szlovákságát Szlovákiában a mindezek ellenére magyar többségűnek maradt dél-felföldi településeken.

Mígnem odahaza – idehaza –, Csabán a szlovákiai szlovákok által megfélemlített, szülőföldjéhez (házához, tanyájához, kis birtokához, műhelyéhez) ragaszkodó szlovákság, ha már így esett, hogy a saját fajtája tette kisebbségivé az addig szlovák többségű anyavárosban, valóban magára maradt. S így, bárhogy furcsállják ezt azok, akik miatt e helyzet előállt, a beolvadás fölgyorsult.

A lutheránusok? Ők tették a – szlovák – többséget. De mi bajuk lehetett az eredetileg szintén szlovák katolikussággal? Valami, persze, hitbeli, más (felföldi) faluból származás... Egyéb alig! Meg hogy a katolikus felekezethez tartozók hamarabb magyarosodni kezdtek.

A csabai magyar egyház, a kálvinista gyülekezet sosem volt meghatározó; ráadásul mégiscsak protestánsok ők is, úgyhogy harag hogy lett volna köztük? (Az itt lelt református őslakosság nyilván beolvadt.) Az idők folyamán életerős kisebbséggé vált mózesvallásúak felekezete meg annyira bevetté vált Nagy-Csabán, hogy a beolvadásuk is a lehető legtermészetesebbnek számított. Ahogy a Corvinkán (a Kastélyi tizedben) hallani lehetett az ötvenes évek végén:

– Klájn, aki Kvaszra magyarosította a nevét – árulták el (a háta mögött) az egyik Corvin-uccai ház gazdájáról, kiféle, miféle rendes csabai ember.

Csabán – ki tudja, mióta – magyarnak az számított, aki csabai. Azaz: tót. (Bocsánat: szlovák.)

Leginkább és legfőként: csabjanszki! (Nyelve a pocsabjanszki.)

Ahogy a moldvai csángómagyar meg katolik nemzetiségűnek gondolja magát.

Hogy itt valakit azért szidalmazzanak, mert ilyen vagy olyan nemzetiségű, vallású... Nem túl gyakran hallani; esetleg ha valaki nagyon messziről idekeveredik s nem ért az egészből semmit. (Mint a Kolozsvárra tévedő havaselvei – meg bukovinai, dobrudzsai, moldovai, egyszóval ókiráltságú – román, aki föl nem képes fogni, hogy magyarosíthatta el ennyire négy év alatt a kincses várost a Horthy-világ!)

Hogy éppen ezért sem fejlődik úgy a város, ahogy jó lenne, amint másoknak sikerül? E béketűrő szellem húzza vissza Csabát?

Nem hiszem.

Ha meg ez az ára, hogy a helyi közszellem emberszámba vegyen valakit, aki embernek született?!

Üsse kő.

Az osztályharcra uszítás sem került el városunkat, s bárhogy csűrjük-csavarjuk, sok haszna ebből sem származott.

– Legyen áldott, aki épít, átkozott, aki pusztít! – közli veled e Körös-parti város, Csaba.

Már az a Város, amely még tudja, hogy folyónk, kis csatornánk neve nem Élővíz, hanem (ahogy Haan Lajostól Féja Gézáig még mindenki, akinek nem földabrosz e táj, tudta:) Körös.

Csaba, Csaba, csabai nép, az istenadta. Miben nem hisz.

Nép, nép

– Mi az, hogy ’nép’!?

A mindent megkérdőjelezőknek (mindent – értéket, fogalmat, bármit – viszonylagosnak, mi több, relatívnak beállítóknak) ez sem jelent már semmit.

Azt ajánlhatja az efféle hölgyeknek s uraknak (Uraknak s Hölgyeknek) – elvtársaknak, polgártársaknak, kebelbarátoknak satöbbiknek – a magad fajta, jöjjön el ide egy Munkás Szent József nevezetű szent május elsején tartandó neve-napja táján az Újcsabának is mondható Lencsésire (Lencsési negyedbe), s töltsé pár napját az általa lakótelepi populációnak tekintett plebs körében!

– Majálistozzék velünk...

Nem íróasztal mellett, nem négy fal között, hanem az utcán töltsé idejét! A Lencsési terein, csapszékei táján, üzletei előtt, ligetnyi házközeiben... a majálistozó, e néhány napra, egy-két estére fölszabaduló köznéppel.

Igya e hajmeresztően boldog populációval a sört, falja a marha-lábszárból, juhjavából s miegyebekből fővő paprikáshúst, sült csabai vékonyat, főtt-kalbászt, pecsenyét, a ropogós kenyeret... Bort is kap, ha az csúszik. Hallgasd a bandát – ha rezes fújja, ha gitáros pöngeti, ha vonós húzza, egyre megy! csak hallga –, s ha úgy gondolod, énekelj vele!

Vele, e mit tudod te micsodával, ’nép’-pel. Melynek egyedei vagy munkanélküliek, vagy nem; válnak, vagy sem; belerokkantak, avagy sem, idő előtt, a robotba. Amúgy, ki tudja, mire mennek a nagy eszükkel; jutnak-e valamire e haramiavilágban; elzárják-e holnap a gázcsapjukat; boldogul-e a gyermekük.

Mindegy. Nem mindegy!!!

Állj be (ha lehet, a pároddal, babáddal, szeretőddel! leányoddal, fiaddal, testvéreddel, nénéddel–bátyáddal, kartársaddal, szomszédoddal) a táncba! Mert a világ legkedvesebb városának e fertályán, Lencsésinken a majálistozók addig járják, míg ki nem tikkadnak.

Ilyenkor – e május-köszöntő Körös-parti esteken – gyakrabban csendül föl a szerelmi vallomás is. Hogy a csabainak Csaba a világ közepe; hogy élni itt a legjobb, élni csak itt tud, itt lehet.

Elfogult, nem mondom e vélekedés. De hát mit lehet tenni? Sok-sok élet ment már e hitre.

Jóban, rosszban.

E n é l k ü l érdeemes-e... valahol ’lakni’?

Például Csabán.

Egy nép, mely szeret élni.

Élni szeretne.

S él is, ha engedik.

T a r t a l o m

Születtem ezerkilencszáznegyvennégyben	2
Szegény ember az árokparton	7
Pázsit	14
Bözsike a Zsilipen	30
Viki néni röpködő vasfazeka	33
Corvinka	35
Csabai vastag	52

Fülszöveg (hátsó fedőlap?):

Csabai tárgyú, csabai vonatkozású Sarusi-könyvek

Ugatóló – költemények, 1978/1991
A csabai Szajrán – beszélyfüzér, 1981
Pázsit – elbeszélések, 1983
A kaporszakállú nádvágó – kisregény, 1985
Hanyattúszás – elbeszélések, 1990
Kazal – regény, 1991
Szökőélet – vallomás, 1997
Írni, Csabán – széptanulmány, 1998, 2006
Petőfi: más – széptanulmányok, 2002
Alföld képek – széptanulmányok, 2005
Túl-a-Gulág – beszélyfüzér, 2005
Körmedi és Sarusi szabad csapat – széptanulmány, 2006
Pincszer – Boros úti beszélyfüzér, 2009
VÉGIG A CORVINKÁN – VÁLOGATÁS, 2010